

קונטרס המאיר לעולם

פרקים

התורה והנבואה

בתולדות חייו ופעלו

של מרן שר התורה

רשכבה"ג הנאמן הקדוש

רבי מאיר אריק וצוקלה"ה

אוצר החכמה

מודעה רבה לאוריינתא

עמל ויגיעה רבה, הושקע בעריכת תולדות רבינו, בליקוטי בתור ליקוטי, ובבירור העובדות והסיפורים, פרטיו ודקדוקיהן, עד מקום שיר כהה מנה"ת, למען יהיו הדברים מזוקקים שבעתיים. אמנם כבר אמר דהמע"ה 'שניאות מי יבין', וכשם שא"א לבר בלא תבן, כך א"א לספר בלא שניאות.

אוצר החכמה

אשר על כן, למען אחי ורעי אבקשה נא בזאת מכל באי שער הקונטרס, אשר יפגעו באיזה שניאה או טעות סופרים, אשר מצאו את מקומם זעיר פה זעיר שם, וכפרט בעלי הערות והארות, אשר באמתחתם ידיעות שונות הנוגעים לתולדות חיי רבינו זי"ע, במישרין או בעקיפין, שיואלו בטובם להודיענו ולהעמידנו על האמת בקרן אורה, ויהיו דברינו אלה בחיבור הנוכחי, בבחינת 'מעוות יוכל לתקן וחסרון יוכל להימנות...'! כאשר נוכל לתקן, להוסיף ולגרוע, ולהעמיד דברים על דיוקם בעת הדפסת המהדורא הבאה לקראתינו לשלום.

דברים אחדים

אח"כ 1234567

"אמר רבי, האי דמחדדנא מחבראי,
דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה, ואילו
חזיתיה מקמיה, הוה מחדדנא טפי,
דכתיב והיו עיניך רואות את מוריד"
(עירובין י"ג:)

אוצר החכמה

בפתח האהל

זה ספר תולדות האדם הגדול בענקים - הרב הדומה למלאך ה' צבאות, רשכבה"ג הגאון הקדוש רבי מאיר אריק זצוקללה"ה, אשר במהלך ההתעסקות בקדשים - באוצר תורתו של רבי מאיר, גמרנו אומר להוסיף נדבך נוסף לתורתו לתפארת הבנין, לפתוח פתח כפתחו של מחט לעולמו הנשגב והנעלה, ולפרוס יריעה מקיפה של פרקי תולדותיו הנאצלים והמאלפים, ובכך להרוות נפשות הרעבים וגם צמאים להתודע ולהגלות אל הליכותיו של רב האי גאון, ולראות את בעל השמועה כאילו עומד לנוגד.

ואם כי אפס קצה פרשת גדולתו תראה, וכולו לא תראה, מ"מ תשמש אסופה זו בבחינת 'וראית את אחורי ופני לא יראו', ויהא בה די והותר להעלות על לוח ליבנו בבואה דבבואה מתולדות ענק הדורות, שר התורה, אשר לא רק בעודו עומד ומשמש עלי אדמות בחיים חיותו, היה מאיר לעולם כולו וליושביו בכל אתר ואתר, אלא אף לאחר עלותו לגנוי מרומים, עדיין אור תורתו זורח ומאיר לעולם - להבין ולהורות, לדורי דורות, לעלם ולעלמי עלמאי.

בד בבד, בצעדי הטיוול במשעול הכרמים בין השיטין, בעקבות חיי רבינו ואורחותיו, יפתח צוהר נוסף בספר דברי הימים אל הלכי הרוח באותו דור דעה, בגלי התקופה הסוערים, כאשר מבין חרכי הקונטרס מבצבץ ובוקע אורם הוך של גאוני וקדושי ארץ ארזי הלבנון, ושל רועי החסידות שרפי מעלה, שחיו ופעלו בנחשולי הזמן באותם שנים.

פרק נכבד ומאלף במסכת חיי רבינו, הוא התמסרותו בכל נימי נפשו להרביץ אורה זו תורה, בלולה ביראה טהורה, ולהעמיד עדרים ולגיונות של תלמידי חכמים, מרביצי תורה ויושבי על מדיו, עד שחפץ ה' בידו הצליח, ורבים מתופשי התורה והרבנים בדור שלאחריו, נמנו על תלמידיו. ע"כ ראינו לנוכח להעלות על נס ולפרט בסוף הקונטרס את רשימת תלמידי רבינו הנודעים לנו, בה נזכרים בקצרה ראשי פרקים מתולדותיהם של הני צדיקים זכרונם לברכה. ואם כי לא זכינו לרשימה מלאה של כל התלמידים, מאחר שזכרם נשכח ברבות הימים, מ"מ כינסנו אל פונדק זה את המעט מזעיר שנתוודענו אליהם, בכדי להנציח את זכרם הטהור. וללמד על הכלל כולו יצאו, על יתר תלמידי רבינו המופלגים, הנאהבים והנעימים.

☆☆☆

עת כנוס

היות ומעולם טרם נרשמו תולדות רבינו באופן ערוך ומסודר, ובפרט כאשר בשנות הזעם האיזמות נגדעו באחת רוב מנין ובנין של יהדות גאליציה המעטירה, וידיעות רבות ונכבדות מעולמם של גדולי ישראל וחכמיה בדור שלפני החורבן, ירדו לטמיון, והורידו את סודם אלי קבר. ע"כ היה עלינו לעמול קשות בחיפוש מחיפוש, בנר ובאבוקה בחורין ובסדקין, לדלות מרגניתא טובא, ולהעלות ממקורות

מפוזרים, פרטי פרטים הנוגעים לתולדות חיי רבינו במישרין או בעקיפין, גם ירוד ירדנו ללקוט בשושנים לקוטי בטר לקוטי, מזקני תלמידי חכמים, ודובבנו שפתי זקנים דהוי דיירי בשבבותיה דרבי מאיר, ואשר חזו את האור כי טוב. ואלו סיפרו והעידו, ממה שקלטו במראה עינים ובמשמע אזנים באותה תקופה מזהירה בה חי ופעל רבינו זצ"ל. עד שלאחר זריעה בדמעה של עבודת עבודה במשך שנים, יגענו ומצאנו כדי מידתנו, ועלה בידנו לקבץ נדחים מפי ספרים וסופרים ורשמי רשוותא אל מקום אחד, ולהעלות במצודתנו פרטים ידועים ובלתי ידועים, אשר לולא התמהמהנו היה נשכח זכרם מן העולם.

והיה כאשר נערמו באמתחתנו אוצר עשיר של פרטים ופרטי פרטים מאלפים, החילנו לקשר נימא בנימא, וחבל בחבל, עד אשר בסייעתא דשמיא מרובה הצלחנו לשזור ולארוג את ידיעת מסכת חיי רבינו זי"ע, בתוספת ידיעות רבות נכבדות המפיקים נוגה על חיי התקופה ההוא, אשר חלק מהם רואים בזה אור הדפוס לראשונה, וזכינו לערכם ולסדרם על מזבח הדפוס, ולהגישם ולהקריבם כמנחה חדשה על שולחן מלכים, לעשות זכר לנפלאותיו של רבינו אשר פעל ועשה במשך כל ימי חייו עלי חלד.

☆☆☆

מעשה הספר ומתכונתו

למען ידע הקורא את מקורות הסיפורים והעובדות, ציינו את מקור מקום מוצאם בהערות שתחת הסיקרא. אך בדרך כלל נמנענו מלהביא את הדברים ככתבם וכלשונם במקורם, בכדי שלא לעשות את תולדות רבינו קרעים קרעים. פרקי התולדות שבגוף הקונטרס, נארגו איפוא מכל המקורות הנמצאים בהערות גם יחד, והוגשו לפני הקורא ערוכים להפליא כמגדל בנוי לתלפיות, 'תפוחי זהב במשכיות כסף', דבר דבור על אופניו.

וזאת למודעי, כי לא הלכנו בגדולות ובנפלאות, ולא השתמשנו בלשון מדברת גדולות לתפארת המליצה, רק לשון לימודים היה אתנו, ואמרינו אמרי שפר, בשפה ברורה ובנעימה, ודיברה תורה בלשון בני אדם, בכדי שיוכלו הקוראים למגדול ועד קטן להתוודע אל פרשת גדולתו של רבינו, לצעוד בעקבותיו ולידבק באורחותיו במסילה העולה בית אל.

לתועלת כל באי שער הקונטרס המבקשים למצוא דברי חפץ זעיר פה זעיר שם, ערכנו בסוף הקונטרס אזנים לפרקי תולדות רבינו, בדמות מפתח אישים המוזכרים בין בתרי הקונטרס, והצבנו איש על מוחנה ואיש על דגלו, לפי סדר האל"ף ב"ת.

☆☆☆

ברכות והודאות

וכאן מקום אתי לברך ולקלס, בשלמי תודה ושבח, את ידידנו היקר ברוך הכשרון, הר"ר יעקב שרייבער שליט"א מפ"ק אנטווערפן יצ"ו, אשר פרו נתן בעט"ו, וערך את הדברים בעריכתם הראשונה. ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה.

אפריון נמטייה לידידנו איש חכם וסופר מהיר, הר"ר אהרן (בר"י) רייזמאן שליט"א, שהשכיל ללשט ולשבין, לסדר ולערוך עלי גליון דבר דבור על אופניו, בהוד קדומים בטוב טעם ודעת, בסגנון

צח ובהיר כיד ה' הטובה עליו, עד כי פנים חדשות באו לכאן, כיאות לכבוד רבינו ותורתו. יישר חילו לאורייתא, וזכות רבינו יגן עליו להתברך ולהושיע בכל מידי דמיטב.

קובע ברכה לעצמו, ידידי המופלג בהפלגת חכמים ונבונים, הר"ר אפרים בנימין שפירא שליט"א מעיה"ק ירושלים תובב"א, אשר הקדיש עידן ועידנים, והיה לי לעיניים באוצר ידיעותיו הרחבות, והעניק במאור פנים סיוע שיש בו ממש בכדי להעמיד דברים על דיוקם. זכות רבינו המחבר יגן עליו במגן האלף, להתברך בכל הברכות האמורות בתורה, ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח, אכ"ר.

ובחדא מחתא, אכיר תודה והוקרה, לידידי זך הרעיון הג"ר שלמה מתתיהו גולדנבערג שליט"א, ר"מ בשיבת "עץ חיים" - ווילרייק, אשר האיר את עיני בעצה ותושיה, בהארות והערות טחכימות ומועילות, בכל שלב ושלב בעריכת הקונטרס, והעביר שבט ביקורתו, עד כי ניתן לציין ביקורתו, כי לולא עזרתו, לא היינו מברכים על המוגמר בהדרתו. יתן ה', שיזכה להמשיך חילו לאורייתא, ולעשות פעלים לתורה, מתוך רוב שמחה ונחת, מרוב כל, אכ"ר.

חובה נעימה עלי, להזכיר לשבח לתהלה, את אשר לו יאתה התודה והברכה אלה וכלה, ידידנו הוקר ומאוד נעלה, ה"ה הרה"ח ר' מרדכי דוד צויבל שליט"א, המתעסק בקדשים להדיר ספרי רבינו ז"ע, אשר יחד עם בניו הר"ר יהושע והר"ר אהרן שיחיו, עמד לימינו, לסייעני, לאמצני, ולחזקני, להגדיל תורת רבינו זצ"ל ולהאדירה, וגם נהג בי טובת עין יתירה, לפתוח בפני את שערי אוצרותיו, אשר משם שאבתי ודליתי פרטים רבים בתולדות חיי רבינו זצ"ל. ישלם ה' פעלו ותהי משמורתו שלימה מעם ד' אלהי ישראל, ויהא רעווא, שזכות רבינו הקדוש יגן עליו ועל כל משפחתו שיחיו, להתברך^{לחיים} ממקור הברכות, ויזכו לאורך ימים ושנות חיים, בטוב ובנעימים, ברוב עושר וכבוד, ושובע שמחות, אמן סלה.

☆☆☆

במה אקדם ה' אכף לאלהי מרום, שהחיינו וקיימנו והגיענו עד הלום, ולאחר טירחה וזע במשך כשלוש שנים תמימים, בהם יגענו לילות כימים, זכינו לראות ברכה מרובה בפרי עמלנו, ועין בעין ראינו ונוכחנו, בסייעתא דשמיא מרובה שחפפה וריחפה על מלאכתנו, וליותה בכל צעד ושעל את דרכנו, ומה' מצעדי גבר כוננו, עד עת בוא דברו, לברך על המוגמר, ולהציב מצבת זכרון וגל עד לרבינו ומשנתו.

תחילת 0234567

עיני נשואות למרום, כי הקונטרס הלז ותוכנו, ימצא חן ושכל טוב בעיני הצמאים והכמהים להדבק בחכמים ובתלמידיהם, ועסיס פרקיו יתיישב על לב החפצים בקירבת אלהים, להנחותם הדרך ילכו בה במסילה העולה בית אל. ורבים יאותו לאורו ויברכו עליו ברכת יוצר המאורות, ברוך המקום ברוך הוא, אשר בחר בהם ובמשנתם, ברוך המא"ר לעולם כולו בכבודו.

המא"ר לארץ ולדורים ברחמים, ישפות ויריק עלינו ממרומים, שובע שמחות וניחומים, שלוות הנפש ורב שלומים. ויהי נועם ה"א שתשרה שכינה במעשה ידינו, וזכות רבינו, תגן עלינו, והוא ימליץ טוב בעדנו, להושיע בתשועת עולמים, במהרה בימינו, ובאור תורתו נראה אור, לעד לנצח ולעולם.

ישראל חיים גליק

פה אנטווערפן יצ"ו

אה"ח 1234567

משרד החינוך

תוכן הענינים

א	מבוא	.....
ג	פרק א ואלה תולדות	.....
	זרח השמש * הרבה למדתי מרבתי * ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה	
י	פרק ב בעול הרבנות	.....
	ונותנת לו מלכות וממשלה * צהלי ורוני יושבת בוטשאטש	
טו	פרק ג ויהי בנסוע	.....
	על אדמת נכר * בגלות וינא * זכרו תורת משה - החת"ס והשפעתו * עם צאצאי החת"ס החוט המושלש * את והב בסופה * ויוסף הוא השליט * משה איש האלקים * קול קורא במדבר, פנו דרך ה' * אבל אשמים אנחנו * למען תינקות של בית רבן * הוראת שעה * היתר עגונות * אין חבוש מתיר עצמו * שונא בצע * משכיל אל דל * אשובה אל מקומי	
לו	פרק ד המאיר לארץ טארנא	.....
	תורה שלמדתי באף * מן השמים הוא * כל המקיים את התורה מעוני * גדולה הכנסת אורחים * ויקנאו למשה במחנה * יפוצו מעיינותיך חוצה	
מג	פרק ה פוסק הדור - הרב הרומה למלאך	.....
	גמרא גמור * סיני ועוקר הרים * על הראשונים ועל האחרונים * שו"ע הרב - גדול הפוסקים * תל תלפיות * ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' צבקות הוא * מורא שמים * הדין דין אמת * חדש אסור מן התורה * חסיד בכל מעשיו - הליכות והלכות * השבת נועם הנשמות * מועדים לשמחה * כל שרוע הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו	
נו	פרק ו מרבה ישיבה מרבה חכמה	.....
	רבינו למדנו אורחות חיים * דברי הרב ודברי התלמיד * והעמידו תלמידים הרבה	
ס	פרק ז בשערי החסידות	.....
	על הצדיקים ועל החסידים * בחצר בית המלכות - טשארטקוב * ברא כרעא דאבוה * שושלת הקודש לבית צאנז * עם אדמו"ר"י בית בעלזא * יפה כח הבן מכח האב * עם ה'אמרי אמת' מגור * בצל ה'אהבת ישראל' מויו"ניץ * לא עם הארץ חסיד * שמרה נפשי כי חסיד אני * יפה שיחתן של עבדי אבות	
עז	פרק ח גודר גדר ועומד בפרץ	.....
	ויעשו כולם אגודה אחת * 'הפרדס' * ומשפע מצוות תפילין * ראש וראשון לכל דבר שבקדושה * 'שלא יהיו בבחינת וחסרון לא יוכל להמנות'... * נשאל נא את נפשותינו, הלה תגמלו זאת? * על משמר ההשקפה הטהורה * הבדלו מתוך העדה הרעה * שתיקה כהודאה דמיא * בשאלת 'ארץ ישראל' ו'הציונות' * בין תכלת לקלא אילן - תנועת 'המזרחי' * ובתקומתך אתקוטט * סימן מובהק * "אחת היא לנו, כתרה של תורה בטהרתה..." * חובת מחאה עד היכן * החכם והגולם * אל תגעו במשיחי - אלו תינקות של בית רבן	
צג	פרק ט אחרית ימיו	.....
	אשכבתיה דרבי * כתר תורה * מילי דהספידא * צאצאיו יוצאי חלציו	
קג	פרק י תורתו של ר' מאיר	.....
	שירי טהרה * מנחת קנאות * מנחת פתים * אמרי יושר * טל תורה * ובכתבי הקודש	
קי	פרק יא תלמידי רבינו	.....
	מבוא * רשימת התלמידים	
קלה	מפתח אישים	.....

אזהרה 1234567

אוצר החכמה

מבוא

שני התורה המאיר לארץ ולדרים בחכמתו, הגאון המובהק בחריפותו, ארז הלבנון בבקיותו המבהילה בכל מכמני תורת הנגלה והנסתר. עמוד ההוראה אשר כל יושבי תבל וכל שוכני ארץ קיבלו את הוראותיו ופסקיו ללא עוררין, ואשר כל יודעי דת ודין חרדו לקראתו והרכינו ראשם למול הדרת גאונו, עד כי גם ראשי בית דין ענו אחריו מקודש מקודש. האדם הגדול בענקים שהעמיד הדת על תילה כגודר גדר ועומד בפרץ אל מול מהרסים ומחריבים למיניהם, והעמיד תלמידים הרבה גאוני ארץ ראשי עם קודש. הלא הוא רבינו הרב הדומה למלאך ה' צבאות, הגאון הקדוש רבי מאיר אריק זצ"ל, שהתפרסם כראש גולת אריאל, כפוסק יחיד מומחה בתלמוד גדול שמביא לידי מעשה, ומצודתו פרוסה היתה על כל החיים ממקום מושבו בגאליציה.

כזה היה רבינו, המאור הגדול לממשלת התורה, מהיושבים ראשונה במלכות ההוראה בדורו דור דעה. לא בכדי העריכוהו גדולי דורו הערצה אין קץ, והמליצו עליו את דברי הגמ' (עירובין י"ג, ב): 'תנא לא רבי מאיר שמו אלא רבי נהוראי שמו, ולמה נקרא שמו ר"מ, שהוא מאיר עיני חכמים בהלכה'.

לצד גדלותו התורנית, בלטה במיוחד פרשת התבטלותו ודביקותו בכל נימי נפשו בצדיקי עולם מאורי החסידות, כחסיד מן השורה, וכתרה המפואר של החסידות עיטרה את ראשו ככלילא דוורדא, בהור מלכות. כדרכם של חסידים הראשונים התנהג בחסידות - בגינוני אצילות של קדושה ופרישות, כאשר על כולם חופפת יראתו הקודמת לחכמתו. תכונות נפלאות של הדרת קודש התמוזגו במסכת גאונו והפכוהו לחטיבה אחת של שלימות עילאית.

רבינו קיפל בעצמו ובמהותו את כל המעלות והמידות המשובחות שמנו חכמים, ולמרות כל זאת, לא גבה לבו ולא רמו עיניו. ענוותן ושפל ברך כהלל הזקן בשעתו היה, ואף סגנון דיבורו ויחסו אל הזולת היתה תמיד כשוה בין שוים, וכחסיד בין חסידים. וכמעשהו בענינים של בין אדם למקום, כך מעשיו הנאצלים בסוגיות שבין אדם לחבירו - גומל חסדים טובים לכל דכפין, בלבו בנפשו ובמאורו, קרוב אמת לכל נשכרי לב. פשטותו ונועם מזגו והליכותיו, משכה וקישרה אליו את רבבות אלפי ישראל בחבלי קסם וכאהבת עולם, עד שהוכתר כידיד ה' וידיד כל בית ישראל, וכל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו.

נשיל איפוא את נעלינו מעל רגלינו, ונרהיב עוז להתקרב אל הקודש, להציץ מבין החרכים על פרשת תוקפו וגדולתו של המאיר לעולם - פרקי חייו ותולדותיו שהיו מסכת רצופה של גאונות בתורה כלולה ביראת שמים ובחסידות צרופה, בכדי לנקוט בשיפולי גלימתו ולהתאבק בעפר רגליו. נצער בעקבות אורחות חייו הנאדרים בקודש, אשר הם תורה שלימה בפני עצמה, בבחינת 'תורה היא וללמוד אני צריך'. נטה אוזן לקול תלמידיו ומעריציו הרבים אשר יחד כולם הודו המליכו ואמרו: כזה וראה וקדש, כי מלאך ה' צבאות הוא ותורה יבקשו מפייהו.

פרק א

ואלה תולדות

עיר מלאה חכמים וסופרים היתה 'הרימלוב', הסמוכה לטארניפאל שבמזרח גאליציה, כשמונה מאות בתי אב מישראל נמנו על אוכלוסיה, צורבים ובני תשחורת לצד גאוני ארץ מורמים מעם, בין סוחריה ותגריה המלאים תורה ומצוות כרימונים, היו גם בקיאים בש"ס ופוסקים, ומצויינים ביראתם הקודמת לחכמתם.

אחד מלמדני העיר הבולטים אשר תורה וגדולה התאחדו על שולחנו, היה הגאון רבי אהרן יהודא (ר' ארון לייב - כפי שכינהו בחיבה) ב"ר יחזקאל אריק זצ"ל, שלמרות עיסוקו במסחר והיותו נגיד ובעל בעמיו, היה מפורסם בשערים כלמדן ות"ח מופלג¹, וביחד עם נוות ביתו הצדקנית מרת פרומא ע"ה, בנו את ביתם המפואר - בית שמגדלין בו תורה, על אדני קודש של תורת חיים ואהבת חסד².

כאשר נסתלק רב העיר הג"ר יוסף בראנדרייס זצ"ל (בן הג"ר שמרי' זצ"ל בעל 'עיון תפלה') לבית עולמו, בשנת תרכ"ד לפ"ק, וכסא הרבנות בהרימלוב נתפנתה, הוצע ר' ארון לייב - שראוי היה לאותו איצטלא - כמועמד יחיד למלא את מקומו, אולם למעשה לא יצא הדבר אל הפועל. לאחר גלגולים ונסיבות דרך כונ"ב מיעקב³, והעילוי הגאון העצום המפורסם בכל קצוי תבל רבי יעקב'לי וויידענפעלד זצ"ל, נבחר לכהן פאר בתור רב דמתא, בהיותו עדיין צעיר לימים והוא בן כ"ה שנים בלבד.

תקופה קצרה לאחר שנבחר היכוכב מיעקב' לרב בהרימלוב, נדרש היה להכריע בדין תורה חמור, ולפוס חורפיה פסק את פסוקו על אתר משרק שמע את טענות הצדדים. התנהגות זו שהיתה נראית כפזויה, לא נתקבלה על דעתו של ר' ארון לייב ששבילי תורה נהדין היו לו

1. חלק מחידושיי בהלכה, הוזכרו בספרי בנו - רבינו, ראה 'שירי מנחה' יו"ד (שבס"ס 'מנחת פתים' יו"ד) סי' ק"ה סעי' א'; 'שירי טהרה' ומכשירין פ"ה מ"א; 'שירי מנחה' אה"ע"ז (שבס"ס 'מנחת פתים' אה"ע"ז) (סי' קכ"ז); שו"ת 'אמרי יושר החדש' (סי' ל"ח). תשובות אליו: בשו"ת 'בית שלמה' חאו"ח (סימן ס"ו וס"ז), ובחאה"ע"ז (סימן נ"ט וס"א). באגרת רצופה חידושי ששיגר רבינו מטארנא (כיום ה' נשא תרפ"ג) אל אחד מתלמידיו שאר כשרו, כותב רבינו בין השאר: "...שמחתי במכתבך ובח"ת, אך לא הי' שמחתי מזה שלימה, כי צר לי מאשר כתבת כי הנך טרוד מאוד בפרנסה, ראוי לאיש כמוך אשר חננך ה' בכלים יקרים, לקבל הרבה תורה ולהכניסן לקיום, לעשות תורתך קבע ומסחרך ארעי, כאשר כה עשה אדוני אבי הרב הגדול ז"ל אף שהיה סוחר, שקד הרבה על התורה והיתה תורתו אומנתו כל ימיו' (חלק החידושי, נדפס באמרי יושר החדש סי' צ"ח).

2. ראה מש"כ אורותיהם בס' 'מנחת יהודה' לר' יהודא צבי געלבארד (קדאקא תרס"ז) ח"ב עמ' ע"ה: "הגביר הנדיב, זורע צדקות ומצמיח ישועות, תורני ומופלג ומלא יראת ה', שמו הטוב היה כשמן תורק לטובה ולברכה בקרב הארץ, מו"ה אהרן לייב נ"ע מעיר דימאלוב, ומ' פרימץ אשת חיל עטרת בעלה, מלאה יראת ה', כפה פרשה לעני ויריה שלחה לאביון, ואשר ראיתי בעיני אנכי בעצמי גודל צדקתה וענותנותה, נ"ע צרורה בצרור החיים".

יותר משבילי עירו, הוא סבר כי היא נוגדת את מאמר התנא 'הו מתונים בדין, ולכן לא נשא פנים לרב הצעיר, ובא אליו בטרונאי על שהכריע בחפזו יתר בענין כה מסובך, באומרו: "יונגערמאן, פון וואו האט איר אנגעטראסקעט אזא פסק...?" התחיל ה'כוכב מיעקב' לשטוח לפניו את טעמיו ונימוקיו לפסק דינו, עד שר' ארון לייב הצדיק עליו את הדין ואת הכרעתו, מתוך התפעלות על בקיאותו ובהירותו הנפלאה של הרב החדש הצעיר לימים. מני אז נהפך ר' ארון לייב למעריצו הנלהב של 'ר' יעקב'לי, ונקשר אליו בעבותות של חיבה³. וכמים הפנים לפנים, גם הרב החזיר אליו מצידו אהבה תחת אהבתו, ורחש לו הערצה יתירה, עד שנתקיימה בהם 'את והב בסופה'. ידידות זו נמשכה לו ולזרעו אחריו⁴.

שלשה בנים נולדו לרבי ארון לייב: א. רבינו. ב. הגאון האדיר רבי ירוחם פישל, שה' צעיר מרבינו בכשלוש שנים, וגם הוא נתעלה ונודע לימים כגאון אדיר בעיקר בגין בקיאותו העצומה והמבהילה⁵. ג. הג'ר יוסף, חתנו של הגה'צ רבי חיים יעקב הלוי קרויזהאר זצ"ל בעהמח"ס 'באר יעקב' על שו"ע חאו"ח⁶, שנפטר בדמי ימיו.

3. מפי הר"ר יואל רייזער שליט"א מאנטווערפען בשם הגאון מטשעבין זצ"ל; ספר 'מגדולי התורה והחסידות' (ברומברג), (חלק כ"א עמ' צ"ד).

4. בפתיחת דבריו באחת מתשובותיו כותב הג'ר יעקב'לי: "ואף כי לא יתן לי הזמן להשיב ע"ד הפלפול כי חבילי שאלות יקופני כל יום, אך למען כבוד ידידי החרוף מו"ה אהרן לייב אריק מפ"ק אשר ביקש מאיתי להשיבך, לקחתי לי מועד מעט לעיין בדברך..." (נדפס בשו"ת דונב מישרים ח"ב סי' מ"ח). ידידות זו מודגשת ג"כ בהסכמת בנו הגאון'ד מטשעבין זצ"ל לספר 'מנחת אהרן' שחיבר נכדו של רבי אהרן לייב, בה כתב: "אמנם קשה עלי כעת העיון, אבל מפני ידידותי וחובתי להמשפחה הרוממה הזו, הקבועים לי במורשי לבבי מעיר מולדתי הרימלוב, אשר היו קשורים בעבותות אהבה לכ"ק אאמור"ר שר התורה זצ"ל, ה"ה זקינו של המחבר הגאון ר' אהרן יהודה ז"ל ודודיו הגאונים הגדולים ז"ל, התאמצתי לעיין".

5. נולד בשנת תרי"ח בעיר הרימלוב. תלמיד מובהק להגאון המפורסם בעל ה'כוכב מיעקב' זצ"ל. נתפרסם כעילוי עצום "אשר מקרא, משנה, גמרא, ספרא, ספרי, תוספתא, מדרשים, וכל הפוסקים ראשונים ואחרונים, היו שגורים בפיו, ממש כמונח בקופסא" (מתוך דברי הספר שנשא עליו הג'ר משה קאהלעבערג אב"ד מין, נדפס בספרו 'שלוש דמעות' - בילגריי, תרצ"ו). ומרגלא בפומיה דאחיו - רבינו: "בשרבי פישל'ע בבית אינני זקוק לשום ספר", כי הכל היה שמור בזכרנו, והיה קורא בעל פה בדיוק נמרץ כאילו היה הספר פתוח לפניו. כמו"כ היה בקיא במיוחד בתורת הגר"א זי"ע.

לאחר נישואיו גר בז'לישטשיק. בעת מלחמת העולם הראשונה עבר כפליט לאו"ראן ושם נתקבל כרב העיר. לאחר מכן עקר לווינע, רבינו מזכיר דבר זה בשו"ת 'אמרי יושר החדש' (סי' ק): "שמעתי מבתי היקרה תחי' אשר רבים וכן כבודו מתאמצים להביא את אחי הרב הגאון הנפלא מו"ה פישל שליט"א לווינע, וענגה נפשי מאד, ואם מה' יצא הדבר אקוה כי מאד יתענגו מגדולות חכמתו ותורתו, כי הוא באמת הפלא ופלא בדורינו". ואכן בסביבות תחילת שנת תרפ"ה עבר לגור בווינע, והרביץ שם תורה לתלמידים.

תלמידו ר' שמעון פירסט מספר אודות תקופה זו (בספרו 'עיר הגולה'): "באותה תקופה סבל מעוני ומדחק, והיה דר בחדר אחד, עם מטבחים קטנה, ששם הי' דר בעצמו, והילדים שלו דרו בחדר. ביתו הי' ריקם ממש, ואפי' ספסלים לא היה לו. גם לא הי' לו בביתו אפי' ש"ס כבלי וכ"ש שאר ספרים". כל זה לא מנע מאיתו להשיב תשובות בהלכה מבח הזכרון, ובעדות תלמידו הנ"ל (שם) שנצטוו מפיו לכתוב תשובה הלכתית (ובענין הנאה ממעצות של בית החיים היהודי שנבנו והוקבעו בבתי נכרים) תוך כדי שר' פישל מקריא לו את נוסח התשובה והציטוטים בעל פה מבלי שיהיה לפניו שום ספר (תשובה זו היא כפי הנראה הנדפסה בשו"ת אמרי יושר החדש סי' ס' עיי"ש).

בהגדירו את רבינו למול אחיו הג'ר פישל, כותב ר"ש פירסט בספרו הנ"ל: "שניהם היו גאוני אמיתיים, רק מהגאון ר' מאיר אריק ז"ל נעשה גאון מפורסם, ומאחיו ר' פישל נעשה גאון שאינו מפורסם, ראשית, משום שלא כתב שום חידושים מטעם שלא היה יכול לכתוב, והשנית, שהי' העולם חושך בערו, וחי חיי צער בדאגות מבית ומבחוץ". כל ימיו ידע חולי ומכאוב, בסוף ימיו כאשר גברה עליו מחלתו, הוכרח מחמתה לדרוש ברופאים והובהל לשם כך לעיר 'מערואן' אשר בפאתי איטליה הסמוכה לשווייץ, אלא שכעבור זמן כאשר היה מוכן ומוזמן כבר לחזור לוינע, במוצאי

המאיר ואלה תולדות לעולם ה

כמו כן נולדו לו שתי בנות: א. מרת אסתר אשת רבי משה ווילנער ז"ל⁷. ב. מרת הינדא רענקא אשת רבי שמואל שטערנקלאר ז"ל⁸.

וזרח השמש

בשנת תרט"ו לפ"ק, הפציע שחר אורו של רבינו בשמי 'הרימלוב' – ערש מולדתו, הבית נתמלא אורה עם לידתו לאביו רבי ארון לייב, ולאמו הצדקנית שהיתה מגזע עמודי ההוראה הב"ח והטורי זהב ז"ל, שכן אביה רבי דוד (ב"ר פנחס) שטיין ז"ל מקיטוב (שנלב"ע בערך בשנת תר"מ לפ"ק), היה דור חמישי לבעל הטו"ז⁹.

ש"ק ג' כסלו, נפטר בפתע פתאום ב'מערבאן'. בפקודת רבו הרה"ק ר' ישראל מטשארטקוב זצ"ל לא הובא לקבורה בווען, ונקבר במערבאן, יען והעיר וינא לא היתה מקום קבורת אבותיו. מסופר שרבו הרה"ק מטשארטקוב זצ"ל התענה ולא טעם ביום א' שלמחרת פטירתו עד חצות. וזה נוסח מצבתו:

פ"נ

הרב הגאון האמיתי רבינו יוחס פישל בן רבי אהרן יהודא אריק ז"ל, אב"ד דק"ק אוויראן במדינת פולין, ולבסוף ימיו הרביץ תורה בק"ק ווינא. יעיד הגל הזה ותעיד המצבה

למען ידעו כל רואיהם כי פה נגנז ארון הקודש וס"ת עמו, וכל עובר יתן אל לבו כי אבד דור עני את גאונו, חבל על דאבדון ולא משתכחין בדורות הללו, מי כמוהו מורה, ¹²³⁴⁵⁶⁷התורה הכתובה והמסורה לפניו פתוחין וכל רז לא אניס ליה, והיה נוהר מאוד לבל ישכח הלכה אחת אי מאמר אחד מתלמידיו, ועם כל זה שפל היה בעיניו ועניו בדרכיו, ער שהיה דומה בערכו לחכמי דורות ראשונים אשר היה לפניו בישראל, ונח נפשיה דרב ביום ג' לחודש כסלו שנת תרפ"ה לפ"ק

ת.נ.צ.ב.ה

השאיר אחריו כמה בנים תלמידי חכמים מופלגים. והנודעים לנו הם: רבי זכריה שהיה בוו"ש חתן הגאון המפורסם ר' אברהם מנחם שטיינבערג בעל 'מחזה אברהם' מבראדן, (פרטים מעטים אודות ר' זכריה הובאו בספר בוצ'אץ' – עמ' 207). ובנו הצעיר העילוי המפורסם רבי מרדכי, אשר נקרא בפי כל 'ר' מרדכי' לע דעס רוזאנער' (ע"ש עיר רבנותו של אביו 'אווראן'), והתפרסם בגאונותו עוד בהיותו כבר שיתסר, ולהתמדתו לא היתה גבול. (ראה עוד אודותיו בספר 'די טראגדיע פון עסטרייכישן יודענטום' – אבא רייכמאן ניו יורק 1941). לדאבון לב כל ישראל נרצחו כל משפחתו ע"י הרשעים הצוררים בשנות הזעם, הי"ד. ראה עוד אודותיו להלן פ"ט – 'אשכבתיה דרבי'.

6. ראה שו"ת 'אמרי יושר' (ח"א סי' קע"ב): "לכבוד מחו' הרב הגדול ר' יעקב קרויזהאר נ"י מו"ק דק' דאלינא".

7. בנם ה' הגאון רבי אהרן יהודה ווילנער תלמיד רבינו ובן ביתו בתקופת וינא. ראה תשובת רבינו אליו בסוף ספר 'של תורה' (מהדורת בחוקלין תש"ז): "שו"ר לבן אחותי, תלמידי יקירי, הרב החריף ובקי בכל חדרי תורה, יקר הערך, ירא ושלם מוה"ר אהרן יהודה ווילנער נ"י". וכן ב'אמרי יושר' החדש (סי' קצ"ו) "שו"ר למע"כ בן אחותי, תלמידי הרב החריף ובקי עצום, יקר הערך מו"ה. ראה אודותיו להלן פ"א אות כ"ה.

8. עקב נישואיהם בלי אישור הממשלה, נאלצו ילדיהם להיקרא על שם משפחת אמם – 'אריק', במקום 'שטערנקלאהר'. עובדה זו גרמה לבלבול אצל כותבי הדורות שחשבו בטעות כי לרבינו היה גם אח בשם 'ר' שמואל אריק'. בנם היה הרב החריף מו"ה הג"ר אהרן יהודא אריק ז"ל מתלמידי רבינו, בעמח"ס 'מנחת אהרן', רב דביהכ"ס 'בית שלום' בראנקס – ניו יורק, מוזכר ע"י רבינו בשם 'ב"א ר' אהרן לייב שטערנקלאהר' בי"ט תורה' (מכת ט"ו ע"א; ובחס' ו' ע"א). ראה עוד אודותיו להלן פ"א אות ה'.

9. בהקדמה לס' 'של תורה' (מהדורת בחוקלין תש"ז), כותב בן אחות רבינו הג"ר אהרן לייב ווילנער ז"ל, ששמע כמה פעמים מפי רבינו אודות ייחוסו זה, אבל מרוב ענותנותו לא הזכיר את ייחוסו בחיבוריו שהוציא לאור. ומסיף שם, שאחד מתלמידי רבינו מעיר טארנא, סיפר לו שראה כתוב על לוח הירושלמי של רבינו את סדר ייחוסו דור אחר דור עד הטו"ז זצ"ל.

קטן היורע לדבר, אביו מלמדו תורה. אביו הדגול שעמד על כשרונותיו הברוכים של בן שעשועיו מיום שנפקחו עיניו, קיים בו 'ספי ליה כתורא', ומלבד אהבת תורה ויראת שמים צרופה, הלעיטו גם במקרא משנה וגמרא, וילפי דעתו של בן, אביו מלמדו. כבר אז בשני נעוריו בשחר טל ילדותו, ניכרו בו אותות וסימני גדלות, ובוצין בוצין מקטפיה ידיע.

הרבה למדתי מרבתי

ראשית דרכו וחינוכו של רבינו כמו גם של אחיו רבי פישל במעלות התורה, היתה כאמור, בצל אביהם הגאון ר' ארון לייב, לאחר זמן מה, מסרם והכניסם לישיבתו של מרא דאתרא הגר' יעקע'לי. תלמידים בעלי תריסין, צורבים שוחרי תורה, נקבצו גם באו אל הרימלוב ללמוד תורה מפיו, ושני ילדים מופלאים אלה למרות שטרם הגיעו לגיל בר-מצוה, פילסו את דרכם בין האריות שבחבורה, כלמדנים באים בימים. רבם הגדול שהשתעשע בילדי טיפוחים אלו, היה משבחם ומפליאם, ואף הוא היה מונה שבחם בדרך צחות, ברמזו על שמותם: 'נישט אין יעדען גארטן וואקסן אזעלכע מאיר' לעך, נישט אין יעדען טייך געפינט מען אזעלכע פישל'עך.

שם בבית התלמוד של הגאון ר' יעקע'לי יגע רבינו ומצא חריפות ובקיות כדי מדתו, בצל תורתו חמד וישב, והשים לילות כימים על התורה ועל העבודה בשקידה נפלאה, ותוך תקופה של שנים ספורות רכש לעצמו בקיאות מופלגת ושליטה מקיפה ברחבי הש"ס, עד כדי כך, שלימים כאשר ישב רבינו מוקף בתלמידים בני שבע עשרה שנה, ושאלם על מאמר מסויים בר"ן – איה מקומו, והם לא זכרו מקור מוצאו, העיר להם בקורטוב של תרעומת: "איך אין אייערע יארן האט מען מיר נישט געקענט כאפן ביי קיין ר"ן"¹⁰.

משהכיר הרב כי תלמיד מיוחד זה לגדולות נוצר, ועתיד הוא להאיר את שמי ישראל בתורתו, פתח בפניו את אוצרות חכמתו העשירה, העניק לו מהם מלא חפניים, ויצא מגדרו למלאות את ידיו וללמדו עשרת מונים, בבחינת 'יותר ממה שהעגל רוצה לינק, פרה רוצה להניק', בכדי שיתגדל אכן לאילנא רברבא בקנייני התורה וכל מכמניה, ולא נחה דעתו עד שהסמיכו להוראה.

כל ימיו החשיב רבינו את הגאון רבי יעקע'לי לרבו המובהק אשר ממנו ינק רוב חכמתו ותורתו, ושבתו היה רגיל על לשון רבינו מתוך התפעלות והערכה אין קץ, ומרגלא בפומיה לומר: "הלואי שאזכור מסכת אחת על בוריה טוב כל כך, כמו שהרבי היה זוכר כל הש"ס"¹¹. וכן הפליא את חידושי וביאוריו המרובים של רבו שהיה כמעין המתגבר, והיה מתאונן תדיר על אשר לא הועלו על הכתב למשמרת, בהפטירו כי חידושים וביאורים אלו היו בודאי מאירים את העינים, ובפרט החידושים שעל הירושלמי¹².

10. מפי הגה"צ רבי אליעזר דוד פריעדמאן שליט"א, בשם תלמיד רבינו הגה"ק המפורסם רבי יודא'לע מדז'יקוב – ירושלים, שהיה נוכח באותו מעמד כאחד התלמידים.

11. 'שיח זקנים' (ח"א עמ' שליט) מפי הגה"צ ר' יוסף שטיינבעל זצ"ל ששמע מהגאון מטשעבין זצ"ל. כעין האמור אודות כח הזכרון של רבו בדברי תורה, מובא בספר 'כוכב מיעקב' בתולדות המחבר בשם הגרא"ל ווילנער, שר' פישל'י היה מפליא את כח הזכרון של רבו בעל הכוכב מיעקב, והיה אומר לבן שיחו: "אינך יכול לצייר לעצמך מה זה זכירה, אם לא הכרת את זכרוננו המופלא של ר' יעקע'לי".

12. ספר 'כוכב מיעקב' בתולדות המחבר.

כששח רבינו פעם עם הגה"ק ר' משה'ניו מבאיאן-קראקא זצ"ל¹³, והעלה זכרונות נשגבות מגדולת רבו ה'כוכב מיעקב', נענה ואמר בתוך הדברים: "דעו שהיה בכוחו להתמודד אפילו עם שר התורה רבי משולם איגרא". בראותו שהאדמו"ר מבאיאן משתומם על דיבורים אלו הנראים כמופרזים, הוסיף ואמר: "אילו הייתם מכירים אותו, הייתם יודעים שאין כאן שום גזומא. זוכרני שלפעמים היה מפרש דיבור אחד של תוספות בעשרים אופנים, עד שלא היו התלמידים מסוגלים לירד לסוף דעתו"¹⁴.

רבו ה'כוכב מיעקב' הרעיף עליו טללי חיבה מופלגים, ונפש התלמיד נקשרה אליו בעבותות אהבה, שנמשכה למשך כל ימי חייו עלי חלד. וכעדות בנו מרן הגאון מטשעבין זצ"ל, שאביו הגאון מהרימלוב זצ"ל, אהב את רבינו כאילו ילדו ממש, עד שהיה משוש לבו וחיבה יתירה נודעת לו ממנו¹⁵. וכאשר הביע רבינו יעקב'עלי את הסכמתו על ספרו הראשון של רבינו – 'שירי טהרה', גילה טפח מרגשי לבו, וכתב בתוך הדברים: "וקורא אני עלי מאמר הירושלמי בהוריות פרק ג' בריך רחמנא דחמי לי פירין עד אנא בחיים"¹⁶.

כיון שהפך לתלמיד חביב ועייל בלא בר אצל רבו, נתחבב גם על כל באי ביתו ומשפחתו, ידידות והערצה זו נמשכה גם לאחר הסתלקות הרב לגנוי מרומים¹⁷, וכשאו הופקדה אלמנתו הרבנית על חינוך הבנים, שיגרה אגרת אל רבינו, בו הביעה רצונה העז לשלוח אליו את צעיר בניה שהיה אז בגיל בר-מצוה, היניק וחכים 'דוב בעריש' – לימים הרב מטשעבין – ללמוד אצלו תורה. ורבינו השיבה בענוותנותו: "אם אתם מעלים על דעתכם כי יש לי את הכוחות המופלאים שהיו להרבי, טועים אתם, אבל אם תשלחו אותו אקבל אותו כבן"... אולם למעשה לא איסתיעא מילתא, כי באותו פרק נחלה הילד ל"ע, ונסיעתו אליו לא נתאפשרה¹⁸.

אך למרות האמור, נקשרו הרב מטשעבין ורבינו בקשרי ידידות עזים, וכל אימת שהיו מזדמנים לפונדק אחד היו מתפלפלים בדברי תורה, והרב מטשעבין העריץ את רבינו משל היה רבו¹⁹.

13. אודותיו ועל קשרי ידידותו עם רבינו ראה להלן פ"ג – 'משה איש האלקים', ובהערה 96 שם.

14. ספר 'כוכב מיעקב' בתולדות המחבר. ושם נאמר כי רבינו הוסיף על כך: "הלא גם ר' משולם איגרא ה' ילוד אשה, ואם יתכן שילוד אשה הגיע למדרגה כזו, הרי בודאי יתכן לומר שעוד ילוד אשה הגיע למדרגה זו...".

15. 'מרביצי תורה מעולם החסידות' (ח"ג עמ' ל').

16. ראה להלן פ"י – 'שירי טהרה'. ואלה הם התוארים שדבק מכתיר בהם את התלמיד – רבינו, בהסכמתו לספר הנ"ל: "לכבוד תלמידי יקירי, רחמא דנפשי עזי, הרב הגאון, החרף עצום, ובקי נפלא, איש האשכולות, מעוז ומגדול, כש"ת מו"ה מאיר אריק נ"י אבד"ק יאזלוביץ... וכבר אמר לי קושיא זו בשמו אחי תלמידי יקירי הרב החרף ובקי מו"ה פישל נ"י... והנני ידידו אוהבו בלתי סרה ודושי"ת באה"ר ובלונ"ח". וראה עוד בשו"ת 'כוכב מיעקב' (ח"א סי' ח'): "לכבוד תלמידי יקירי רחמים לבי הרב הגאון החרף ובקי עצום חו"ש כש"ת מו"ה מאיר אריק נ"י אבד"ק יאזלוביץ יצ"ו".

17. בתאריך כ"ג שבט תרנ"ד לפ"ק, והוא אך בן נ"ד שנים.

18. מפי הרה"ח אלי קרויטוויט שליט"א, בשם הגאון מטשעבין זצ"ל.

19. הערצה זו מצאה את ביטוייה גם בהליכות ומנהגים. ופ"א היסב הגאון מטשעבין בסעודת שבע ברכות יחד עם הגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך בירושלים, כששניהם לא נטלו ידיהם לסעודה אלא טעמו מיני תרגימא ומוזנות בלבד, לאחר ברהמ"ז כיבדו את הגאון מטשעבין בברכה מהשבע ברכות, והוא סירב, לאחר מכן כיבדו את הגרש"ו, ומפני כבודו של הגאון מטשעבין היסס גם הוא ומיאן לברך, פנה אליו הגאון מטשעבין ואמר לו: "אני

מפגישות אלו גם למד רבינו על גדלותו של בן רבו, בבחינת תורה מחזרת אחר אכסניה שלה²⁰. הרב מטשעבין עסק לאחר נישואיו במסחר, ואף כשנתעטר בעטרת הוראה ורבנות מהגאון בעל 'בית יצחק', סירב לכהן ברבנות וליהנות מכותרה של תורה, ונהנה מיגיע כפו באומנות קלה ונקיה של מבירת 'פחם', אך עיקר עיסוקו היה בתורת ה' בהתמדה ובעמאון עז, וגם בשנים אלה השיב לשואליו דבר הלכה. רבינו העריכו כיושב על מדין, ודחק בו רבות לעזוב את מסחרו ולהורות הוראה בישראל.

בצוק העיתים כאשר נאלץ הרב מטשעבין לקבל על עצמו עול הרבנות, היה תולה זאת בזכות ברכתו של רבינו, ומעשה שהיה כך היה, כאשר נקלע פעם לוויען לרגל מסחרו, בתקופה בה התגורר רבינו שם, השיש את פעמיו לעבר בית רבינו והתחילו לשוחח בלימוד, השיחה נתארכה ונתגלגלה מענין לענין ונמשכה עד הערב, טרם היפרדם פנה לרבינו וסיפר בפניו את מטרת נסיעתו לוויען, וביקש ממנו ברכת הצלחה בעסקיו. השיבו רבינו לפליאתו: "הנני מברך אותך שתשקיע כל הכסף ותפסידם כמה שיותר מהר, ואז תקבל עליך עול הרבנות", פני הגאון מטשעבין חזרו כסיד למשמע הדברים, ולאחר שנים רבות סיפר, כי הרגיש באותו מעמד שהברכה תקויים במלואה, וכן אכן היה²¹.

לימים העיד רבינו על עצמו, שהשקיע הרבה כוחות על מנת שהרב מטשעבין ייאלץ לקבל עליו את עול הרבנות, רבינו אף התבטא: "וכי מי ראוי להיות 'רב' אם לא הוא"²². ולאוזני מקורביו אף גילה כי הוא מצפה שהרב מטשעבין יהיה הגאון של הדור הבא²³.

בנוסף לרבו המובהק הנ"ל, ראה רבינו את עצמו גם כתלמיד דודו – אחי אמו, הגאון החסיד ר' מנחם מענדיל ליפא ב"ר דוד שטיין זצ"ל, רבה של 'טשארניוב' הסמוכה ל'סטאניסלאב', שרבינו התבטא כי ממנו קיבל את דרך הלימוד²⁴. איתו היה מרבה להשתעשע בדברי תורה, וחליפות מכתבי תורה רבים עברו ביניהם²⁵. לאחר פטירת דודו הנ"ל בשנת

שראיתי את הגאון רבי מאיר אריק זצ"ל נמנע מלברך כשלא נטל ידיו לסעודה, הנני נוהג ג"כ כך, אך אתם יכולים לברך" (קול התורה' חוברת מ"ז: ספי הג"ר יהודה רבינוביץ שליט"א). אודות הערצת הגאון מטשעבין את רבינו, ראה עוד להלן פ"ה – 'ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבקות הוא'.

20. סיפר הרה"ח ר' לייבל טייטלבוים שליט"א מאנטווערפן, שפעם ישבו כמה אנשים אצל הרב מטשעבין ודיברו ביניהם בערגה מתקופת טשארטקוב, ואחד הנוכחים התחיל להזכיר נשכחות, מה שהיה להרב מטשעבין עם רבינו – הגר"מ אריק בבית מדרשו של הרה"ק ר' דוד משה מטשארטקוב זי"ע, והרב מטשעבין השתיק, אחר שיצאו מחדרו של הרב מטשעבין גמר המספר את סיפורו – שפעם נודמנו רבינו והרב מטשעבין בצל הרה"ק ר' דוד משה מטשארטקוב זי"ע, ואחר עריכת השולחן הטהור בליל שב"ק התחילו שני הגאונים הללו לשוחח בלימוד, למחרת בבוקר כשהגיעו אצלו חסידים מקדימים לביהמ"ד לתפילת שחרית, מצאו אותם עדיין מתפללים ביניהם באותו מקום שעמדו שם בראשונה.

21. ספר הזכרון להרה"ח ר' שלמה גולדשטוף ז"ל חתן הגאון מטשעבין; קובץ 'קול התורה' (חוברת מ"ז) לתולדות הגאון מטשעבין (עמ' נ"ט).

22. 'שיח זקנים' (ח"א עמ' שני"ה) בשם הגר"א ווילנר. בתשובה שרבינו ערך לשאלת אנשי העיר טשעבין (שו"ת אמרי יושר ח"ב סי' ק"ד), מסיים עלה: 'בתנאי שיסכים לה ידידי הרב הגאון מו"ה בעריש וויידענפעלד', וזאת בשנים בהם עוד עסק במסחרו, וראה תשובות רבינו אליו (שם ח"א סי' נ"ז; ח"ב סי' ק"ל; ק"ז).

23. 'קול יעקב' (עמ' קס"ט).

24. 'שיח זקנים' (ח"א עמ' שני"ז) בשם הגר"א ווילנער.

25. תורה וגדולה התאחדו על שולחנו, אך עם היותו גביר אדיר השתעשע מאוד בדברי תורה, וכלשון רבינו בהקדמתו לספר דודו 'חידושי הרמ"ל': "אם כי היה כסף תועפות לו ופלגי שמן עמדו אף נחלת שפרה לו, לא לחם במנעמיהם ולא באלה חפצו, כי אם בתורה ויראת ה' כל היום... וראיתי אני את עומק לבבו ורוחו הכביר, כלי יחולל נפלאות".

תרמ"ב לפ"ק, מבלי שהשאיר אחריו זש"ק, נכספה נפש רבינו לגמול חסד עם נשמת רבו הטהורה, ולהפיץ מעיינותיו חוצה כדי שיהיו שפתותיו דובבות בקבר, ואסף אליו את כתביו הרבים אשר הניח אחריו ברכה, ומתוכם סידר את חידושי על משניות סדר טהרות, וגם כמה חידושי סוגיות, והוציאם לאור בשם 'חידושי הרמ"ל', לספר זה צירף רבינו את חידושי עצמו ^{אוצר החכמה} על סדר טהרות נקוב בשם 'שירי טהרה'²⁶.

ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה

כשהגיע רבינו לפרק האיש מקדש, ונשא את זוגתו הרבנית מרת פעריל ע"ה – עזרתו מקודש²⁷, הוסיף התעלות על התעלותו. תקופת השנים שלאחר חתונתו היו לו קודש לעסק התורה בטהרה, בה השקיע את כל ישותו בשקידה מופלגת כאשר אהבה נפשו, מתוך גינוני חסידות ופרישות, כשהוא מתנזר מכל חמודות תבל ומנעמיה. לימים כאשר שוחח פעם מתוך געגועים על אותם ימים נפלאים שלאחר נשואיו, התבטא: "איך בין געווען דעמאלס מופשט פון די ענינים...!"²⁸. במהלך השנה הראשונה לאחר הנישואין, הספיק ללמוד ולסיים את כל הש"ס – בבלי וירושלמי, הרמב"ם, ובנוסף לכך – ד' חלקי שולחן ערוך²⁹.

לאחר נישואיו תקע רבינו אהלו בעיר 'אזלאוויץ' הסמוכה ל'בוטשאטש', כשבעת ההיא שימש שם הגאון המהרש"ם זצ"ל בתור מרא דאתרא. היתה זאת הזדמנות נשגבה לרבינו לתהות על קנקנו, לשמש בשימוש חכמים ולצקת מים על ידיו של המהרש"ם ששמו הלך לפניו כבר באותם שנים כיחיד מומחה ומובהק בהוראה וכגאון ישראל, רבינו ישב אז רבות בצילו, קיבל תורה מפיו וקיים בעצמו גדולה שימושה יותר מלימודה, עד שיש המייחסים את ^{מחיר 1234567} רבינו כתלמידו³⁰. המהרש"ם מצידו, העריכו מאוד כערכו הרם, והעניק לו היתר הוראה והורמנא לדון ולהורות לעם ה' את המעשה אשר יעשון. גם לאחר שהעתיק המהרש"ם את מושבו משם, נשאר הקשר ביניהם כקשר של קיימא, והערכת המהרש"ם לרבינו הלכה וגברה בחלוף השנים, עד שלעת זקנתו ראה אותו כממלא מקומו, ופעם בערוב ימיו כשבאה אליו עגונה ואמללה, והתחננה בפניו להתירה מכבלי העיגון, שלח אותה אל רבינו³¹.

כפי הנראה היתה לו גם היכרות וקירבה עם הגאון בעל 'כוכב מיעקב', וכמו שה' רבינו רגיל לומר משמו כדברים האלה: "הכרתי את הגאונים מדור הקודם וכל אחד מהם הצטיין בדבר מיוחד, מה שה' בגאון זה בהפלגה לא היה אצל גאון אחר, ורק אצל הגאון בעל 'כוכב מיעקב' נוכחתי שיש בו כל הדברים יחד".

²⁶. אודות חידושים אלו שהיוו את ביכורי פרי תורתו שעלו על מזבח הדפוס, ראה עוד להלן פ"י – 'שירי טהרה'.

²⁷. אין בידנו פרטים נוספים אודות מוצאה ומשפחתה, וכן לא נדע לטו מקום ועת פטירתה. הרבנית עמדה לימינו בכל טלטולי הדרכים והגלויות, וכמסופר להלן פ"ד – 'גדולה הכנסת אורחים'. והאריכה ימים אחריו, ראה להלן הערה 317.

²⁸. הגה"צ רבי אליעזר דוד פריעדמאן שליט"א ששמע מפי הגה"ק ר' יודא'לע מדז'יקוב זי"ע.

²⁹. 'שיח זקנים' ח"א עמ' שמ"ז, בשם הגרא"ל ווילנער ששח אודות ההספק העצום של רבינו בלימודו, וסיפר כי זולת ההספק המבורך בשנה הראשונה, לא גילה רבינו מעולם כמה פעמים סיים את הש"ס, אלא שלעיתים תכופות ראוהו מסיים מככת אחת בנשיקה, ומתחיל על אתר את המסכת הבאה.

³⁰. ראה מאמרו של הג"ר משה לייטער בקובץ 'הדרום' (בעריכת הר"ר חיים דוב שעועל, ניו יורק תשי"ח, חוברת ט"ז).

³¹. הקדמת ספר 'ההשלמה' לספר מנחת חינוך' (להגיד משה לייטער ז"ל).

פרק ב

בעול הרבנות

לאחר פרק זמן שישב רבינו בעיר 'יאולאוויץ', עבר הגאון מהרש"ם זצ"ל לכהן פאר כרבה של עיר בוטשאטש. על אף היות אז רבינו עדיין רך בשנים, מ"מ שמו הטוב כבר הלך לפניו בגאונותו בתורה ובצדקתו, הרבה עיירות גדולות חפצו לזכות בו כאב"ד בעירם, אך רבינו מגודל השתוקקותו ושקידתו בתורה, העדיף לשבת במנוחה בעיירה שקטה, בה יוכל למצוא מנוח לנפשו ולשקוד על דלתי התורה ללא טרדות הרבנות המקבדת את בעליה, אך כאשר בני עירו בחרו בו והגישו לו את כתב הרבנות, נעתר לבקשתם, ותהי המשרה על שכמו.

קהילה שקטה ומכובדת היתה 'יאולאוויץ', עיר קטנה ואנשים בה מעט. בה מצא רבינו חפצו, וירא מנוחה כי טוב, ואת הארץ כי נעמה, להורות הוראה בישראל ובד בבד להמשיך ולהעפיל ביגיעת התורה בשלוות הנפש, ובבחינת 'כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ'. בעיר זו כיהן במיטב שנותיו בתקופה של למעלה משלושים שנה, החל משנת תרמ"א ועד לשנת תער"ב³². לזכותה היה זוקף את עיקר עלייתו בתורה, בגין שלוות הנפש שהיתה לו שם. לימים, כששח אודות שנותיו המובהרות ביאולאוויץ, תיאר את שלוותה בכך, שכשעברו שם סוס ועגלה, אחזה רעדה בכל העיר...³³. מצודת רבנותו ביאולאוויץ היתה פרוסה גם על העיירה הקרובה אליה – 'פוטוק זלוטי'.

א"ת"ח 1234567

ביאולאוויץ היתה פרנסתו רחוקה ביותר, וחי בה חי צער, אבל דחקותו לא הפריעה בעד התמדתו ולא מנעה ממנו להגות בתלמודו, באהבת תורה אין קץ שגה תמיד ולא שת לבו לחיי החומר. גם כאשר הציעו לו תמידין כסדרן הצעות מכובדות – אשר מתן שכרן בצידן – לכהן פאר בעיירות גדולות, הפנה אליהן עורף. בתקופה זו אסף את ידיו כמעט לחלוטין מפעולות ציבוריות, כל עסקו שם היה ללמוד וללמד, ותו לא מדי.

אוצר החכמה

במסירותו המופלאה להורות לבני קהילתו את דבר ד' זו הלכה, כמעט שלא עזב את העיר ולא נסע למרחקים, רק למקומות הקרובים לעירו, וכאשר נאלץ להרחיק לצרכים נחוצים, לא עשה זאת רק לאחר שהעמיד ממלא מקום שיפסוק במקומו לתושבי עירו את השאלות שיתעוררו להם בשעת היעדרו. במכתבו להג"ר מרדכי ראזען זצ"ל³⁴, מיום ג' מטות שנת עת"ר,

32. אודות שנת תרמ"א כשנה בה החל רבינו את כהונתו כאב"ד, כן מופיע בספר 'אהלי שם' שנרפס בהסכמת הגר"ח מבריסק עוד בהיות רבינו מכהן כרב דיאולאוויץ, וכן הוא בהקדמה לספר 'ההשלמה לספר מנחת חינוך' הנ"ל. אמנם כותבי העיתים וקוראי הדורות ציינו זמנים מזמנים שונים, מקצתם קידמו ומקצתם איחרו עד לשנת תרמ"ה לפ"ק.

33. בשם הגאון רבי שמואל הלוי וואזנער שליט"א.

34. נולד בשנת תרמ"א בעיר יאגאלניצא, לאביו הג"ר נחמן צבי המכונה רבי זיידא מיאגאלניצא מחסידי טשארטקוב. יצק מים על ידי הג"ר אלימלך אשכנזי אב"ד הורודנקא, ונסמך להוראה ע"י מהרש"ם. בימי חורפו נתמנה לדיין

הריהו כותב: "הגני בזה לבקשו, היות כי בדעתי אי"ה לנסוע עם ב"ב למרחץ דארנאוואטריא על ארבעה או חמשה שבועות, לכן יואיל נא לבוא לכאן להורות פה שאלות איסור והיתר. יוכל להתאכסן פה אצל ה"ר אליעזר שו"ב, ואני אשלם, כן גם בעד הוצאות אחזור לו אי"ה בתשואת חן, ויואל לבא לכאן ביום א' שבוע הבע"ל. ונא להודיעני ע"י מכתב גלוי אם יבא". ואכן רבי מרדכי עשה רצון צדיק וניהל את עדרתו ביאולאוויץ בהוראות איסור והיתר במשך ימי העדרו, לשביעות רצונו ורצון אנשי הקהילה.³⁵

אנשי יאולאוויץ השכילו להקיר ערך רבם הגדול השוכן בקירבם, ומלאו ביראת הכבוד את רצונו, הן במילי דשמיא והן במילי דמתא, ורבינו היה מנהלם על מי מנוחות ושת עיניו ולבו על כל צרכיהם גם בדברים שאינם כלולים בתפקיד הרב כלפי בני עירו, ולדוגמא, כאשר עסקיהם של כמה מהם נקלעו לערכאות בוטשאטש הסמוכה, שם רבינו פעמיו לבוטשאטש אחת לשבועיים כדי לסייעם ולעמוד לימין צדקם.³⁶

במהלך שנות ישיבתו ביאולאוויץ, הלך רבינו הלוך וגדל, טבעו יצא בעולם כאחד המיוחד בין גדולי הרבנים, וכגברא דכולא ביה, פירסומו משכה אליו כאבן שואבת את פרחי הלומדים ממדינת גאליציה שגלו אליו כדי להתבשם מאור תורתו, ותלמידים עילויים שנתפרסמו במשך הזמן לגאונים מובהקים, התאבקו בעפר רגליו ולא משו מתוך אהלו.³⁷ תחום השפעתו חרגה מכבר מגבולות מחוזות רבנותו, מקרוב ומרחוק פנו אליו מבקשי דבר ה' זו הלכה ויחלו לקבל הכרעותיו בעניני דת ודין,³⁸ עד כי בשלהי כהונתו ביאולאוויץ, כבר נתפרסם ופקיע שמה כענק

בעיר מגוריו 'מאנאסטרישץ', הסמוכה ליאולאוויץ, ונתפרסם בכל הגלילות שסביבות העיר לבעל הוראה מובהק. במלחמת העולם הראשונה ברח לוינא וכיהן שם כרב ביהכ"ס 'אמת ושלום'. בתחילת מלחמת העולם השנייה נשלח למחנה בוכנוואלד, ושם נעקד, ביום י"ז כסלו ת"ש הגיעה הודעה לבני משפחתו בווינה שאפשר לקבל את אפרו תמורת דמי המשלוח... למרות ימי החירום התאספו רבים מבני הקהלה בווינה לחלק לו את כבודו האחרון, ואפרו אפר קדושים נטמן מימין לאהלו של האדמו"ר מטשורטקוב, הי"ד.

³⁵ 'אלה אזכרה' (ח"ה עמ' 126).

³⁶ מסופר, כי בעיר יאולאוויץ התגוררו כמה גברי אלימי בעלי ריב שהתקוטטו זה עם זה, והתדיינו בערכאות בבוטשאטש, בסופו של דבר נחבשו אחדים מהם בבית האסורים שהיה שם, פעם כששוחח רבינו אודותם, אמר: "תמיהני מפני מה אני קרוי רבה של יאולוביץ, הרי בעלי בתים שלי 'יושבים' בבוטשאטש, והדין נותן שאהיה קרוי רבה של בוטשאטש..." (סידור דור' ח"ג עמ' 228), נבואה שאכן התקיימה כפי שיוספר להלן.

³⁷ ראה להלן פ"ז וכן להלן פ"א אודות תלמידי רבינו.

³⁸ ראה בתשובתו מיום ד' צו בעת"ל יאולאוויץ: "יסלח לי כי לא השבתי לו תיכף כי טרודתי רבו למעלה ראש אשר כמעט אין פנאי כעת לקרות המכתבים הבאים יום יום וטרדא דמתא לפני הפסח" (אמרי יושר החדש ס"י ק"ב); יום ג' דסליחות בעת"ל יאולויטץ "זה כמה שבועות לא הייתי בבית כי הייתי ביערעטשא לשאוף אויר צח ובבואי לביתי מצאתי חבילות מכתבים" (אמרי יושר החדש ס"י ע"ח); יום וערש"ק בשלח תרע"ג לפ"ק יאולאוויטץ "אין פנאי להשיב בדברי פלפול, כי הקיפוני בחבילות שאלות נחוצות" (אמרי יושר החדש ס"י ק"ח); יום ה' אלול התרע"ג יאולאוויטץ יצ"ו "הנני מוטרד מאוד כי כמה שבועות הייתי במרחץ דארנא וזה מקרוב שבתי לביתי ומצאתי חבילות מכתבים דופקים בתשובה" (אמרי יושר החדש ס"י ק"ח).

וראה עוד בתשובה מיום ג' בשלח התר"ס יאולויטץ: "ולרב הטירדה לא יכולתי לשום עין על דבריו עד כה" (אמרי יושר החדש ס"י ק"ח); יום ה' מט"מ התרס"ז יאולאוויץ "רבו טרודתי ונוסף ע"י חולשת כוחי ל"ע ע"כ לא מצנא לסגוי בארוכה" (אמרי יושר החדש ס"י ק"ח); יום וערש"ק דברים בעת"ל יאולויטץ "ולרובי טרודתי מכל צד אשיב בקצרה" (אמרי יושר החדש ס"י צ"ו); יום ה' בשלח תרע"ג יאולאוויץ "ולרובי טרודתי מכל צד לא היה הומן גרמא להשיבו עד כה וגם עתה לא אוכל לבא בארוכה" (אמרי יושר החדש ס"י ק"ח).

ההוראה וכגאון הדור, שוב לא היה יכול להצטנע בפניה שקטה זו כתורה המונחת בקרן זוית, הגיעה שעתו להתגלות ולהנהיג, להאיר את עיני ישראל בנוגה זו תורתו.

ונתנת לו מלכות וממשלה

'בוטשאטש', זאת היתה חנייתו השניה של רבינו במסע ובמשא הרבנות. עיירה זו היתה רבת איכות בכל הנוגע לחיי הדת וקיום המצוה והמסורה, כשחיי תורה ללא סייג מפכים בין שביליה, וזורמים בעורקי תושביה למגדול ועד קטן. בתיאור גדלותם של תושבי בוטשאטש ורבניהם, נסתפק בציטוט מזכרונותיו של בן העיר הר"ר הלל זיידמאן ז"ל:

"רבינו בוטשאטש שימשו כסמכות מיוחדת לכל המדינה, וגם הרחק מגבולותיה, וזאת לא משום שהעיר היתה כרך גדול ומרובה באוכלוסין, אלא משום שהיתה נודעת כמקום תורה, ותושביה הפשוטים, הסוחרים וגם הפועלים בעלי המלאכה, ואף הסבלים, היו למדנים גדולים בקיאים בש"ס ובספרות רבנית וגם בתנ"ך, והיו ביניהם גדולי תורה ממש. ואם סתם תושביה של בוטשאטש כך, על אחת כמה וכמה רבניה, שמתפקידם היה להיות משכמם ומעלה גבוהים מבני הקהילה. קודם להתמנות רב הקהילה, היתה משלחת של הלומדים הגדולים ביותר מסיירת את הערים בהן גרו גדולי התורה כדי לתהות על קנקנם ולהוכיח עד היכן מגעת גדלותם, והקהילה בחרה בהגדול בין הגדולים"³⁹.

ואכן בשנת תער"ב, כשבני בוטשאטש ביקשו להכתיר אלוף לראשם, איש על העדה שכסא הרבנות בעירם – אשר שנים רבות כיהנו בה אנשי שם גדולי עולם – יהלום את מידותיו, חיפשו ומצאו שני גאונים מופלגים אנשי שם, אשר ראויים היו לאותה איצטלא דרבנן, האחד היה רבינו, ומשנהו בדומה לו – ידידו הגאון האדיר רבי יוסף ענגיל זצ"ל. בראותם כי קשה עליהם ההכרעה, שלחו ראשי הקהילה שני בעלי בתים תלמידי חכמים נשואי פנים מנכבדי העיר⁴⁰ לתהות על קנקנם, לראות מי מהם ראוי יותר לשמש לפנייהם כמרא דאתרא. כשהגיעו לפני הגאון ר' יוסף ענגיל זצ"ל ושטחו לפניו שאלה בהלכה, הרהר בה רגעים ספורים, ואחר נענה ואמר: "בבבלי אין שום מקור לפתור השאלה". אחר כמה רגעים נוספים הוסיף ואמר: "גם מירושלמי אין מקור", אולם כפי הנראה, ההלכה היא כך וכך. וכשהגיעו את אותה השאלה לפני רבינו ענה על אתר שהוא מכואר בסמ"ע בחו"מ סימן קפ"ו. בכך נפלה הכרעתם לבחור ברבינו באמרם שאם כי יתכן שהגר"י ענגיל גדול יותר בגאונות, אבל רבינו הרי כוחו גדול יותר בהוראה, והלא לרב – דיין ומורה צדק הם צריכים⁴¹.

צהלי ורונני יושבת בוטשאטש

כאשר נפל הפור, ורבינו הביע את הסכמתו לקבל את משרת הרבנות בעיר בוטשאטש, לא היה קץ וגבול לשמחת בני הקהילה, הדבר הפך לשיחת היום, והעיר לבשה חג, ההתרגשות הלכה וגאתה והגיעה לשיאה ביום הגיע רבינו אל העיר על מנת להשתקע ולהתגורר בה

39. נדפס בספר 'אלה אזכרה' (ח"ה עמ' 321).

40. אחד מן השניים היה הג"ר וועלוועל טירקל ז"ל, מוזכר להלן פ"א אות ל"ב, בערך תלמיד רבינו הג"ר יעקב טירקל.

41. מפי הגאון ר' פנחס ברויער שליט"א רב דקהל אגודת ישראל – פלעטבוש בשם אביו. בספר 'שית וקנים' (ח"ד עמ' שני"ח) מובא כעין סיפור זה בשם ר' יוסף בוימל (יליד בוטשאטש) אך בנוסח שונה.

בתחילת שנת תער"ד⁴². וכפי שהדברים מתוארים בעטו של יליד בוטשאטש שהיה נוכח בעת קבלת הפנים הנהדרת שנערכה לכבודו של רבינו:

"ונתקבל הגאון הרבי מאיר לרבה של בוטשאטש ברוב פאר וכבוד; ר' גדליה מרגליות מסאראקי נתן למרכבה שנסעה לבוטשאטש את שני סוסיו המשובחים בכל המחוז, וכמה פעמים נסעו נסיכים בסוסים הללו; ור' ישראל שטיין חותנו של מרדכי ליב ברגמן מפותק אחד העשירים הגדולים בכל המחוז היה בכבודו ובעצמו העגלון, כדי להוביל את כבוד הרב לבוטשאטש, והעיר בוטשאטש צהלה ושמחה. לשבת זו באו הרבה אורחים לבוטשאטש לרבות תלמידי הרב שכבר היו בעצמם רבנים, וביניהם היה גם הרב מאיר שפירא זצ"ל האבד"ק לובלין. ועוד רב אחד מתלמידיו שלא הספיק לבא, שלח טעלעגראם בזה"ל: "צהלי ורוני יושבת בוטשאטש כי יושב בקרבך גדול ישראל..."⁴³.

אח"כ 11234567

תושבי העיר ששמעו רבינו הגיע לאזנם זה מכבר, ורבים מהם כבר זכו להכירו וליהנות ממנו עצה ותושיה או להריץ אליו את שאלותיהם עוד בהיותו מכהן ברבנות יאזלאוויץ, העריצוהו מאוד וקיבלו את מרותו ללא עוררין מיד עם הגיעו לבוטשאטש. רבינו אף היה הראשון שהוכתר בתואר אב"ד בוטשאטש, לאחר הגה"ק רבי אברהם דוד בעל 'דעת קדושים' מבוטשאטש, שכן בני קהילתו שהעריצוהו עד מאוד, גמרו אומר עם פטירתו שלא למנות שום אדם אחריו בתואר 'אב"ד', וכל הרבנים שמלאו את מקומו כנו משום כן רק בתואר 'ראב"ד', כאמור, שונה היה הדבר ביחס לרבינו שנתערר עם בואו בעטרת 'אב"ד בוטשאטש'⁴⁴.

אח"כ החפזה

חסידים יודעי דבר העידו, כי שנים רבות קודם לכן, עוד בחיי רבו הרה"ק ר' דוד משה מטשורטקוב זי"ע (ששחל"ח כבר בשנת תרס"ד), באחת מנסיעותיו לקבל פני רבו, כאשר דרכה רגלו של רבינו על מפתן הבית, פנה אליו רבו וברכו במאור פנים בזה"ל: "שלוש עליכם, בוטשאטשער רבו". כעת באו הדברים על פתרונו, ויהי לפלא⁴⁵.

מן הענין לציין, כי רבינו היה השלישי בין רבני בוטשאטש שכינהו קודם לכן בעיר יאזלאוויץ, כשקדמו לו הרה"ק בעל דעת קדושים הנ"ל⁴⁶, וכן הגאון המהרש"ם שעזב ג"כ את רבנות יאזלאוויץ לטובת בוטשאטש⁴⁷.

42. כפי הנראה עקר רבינו מיאזלאוויץ לבוטשאטש בראשית תקופת החורף, כי בשו"ת אמרי יושר החדש סי' מ"ה נדפסה תשובה מיום א' וירא תער"ד לפ"ק עוד בהיות רבינו ביאזלאוויץ, ומאידך שם בס' ט"ו נדפסה תשובה ממנו מיום י"ט כסליו תער"ד לפ"ק שכבר כתב בבוטשאטש. וראה שם עוד בס' ל"ב תשובה שנכתבה ביום ו' עש"ק עתר"ה ביאזלאוויץ, אך כפי הנראה יש בה ט"ס, כי בשנת תרע"ה כבר הי' רבינו בווייזן לאחר גלותו מבוטשאטש.

43. ספר בוצ'אץ' (ת"א תשט"ו, עמ' 206) מזכרונותיו של הכותב ר' יוסף אורבך ז"ל – יליד בוטשאטש.

44. כשנתקבל רבינו לבוטשאטש, היה מפורסם כבר לענק ההוראה וגדול הדור, יתכן כי זה היה הגורם לכך שיחרנו בני בוטשאטש מתקנתם המקובלת. אולם מכותלי מאמרו של הרב חיים בלוח – תלמיד המהרש"ם, בקובץ 'הפוסק' (אדר תשי"ב קונטרס קמ"ג), משמע כי תקנה זו שלא למנות שום אדם בתואר אב"ד היתה רק לזמן ידוע, ולפי"ז יתכן כי כאשר נתקבל רבינו פג כבר תוקף התקנה, אמנם בשאר רשימות הקורות והעיתים אין רמז לכך.

45. ספר בוצ'אץ' (הנ"ל, עמ' 204).

46. בספר בוצ'אץ' (הנ"ל, שם) נכתב כי גם חותנו של בעל הדעת קדושים הגאון רבי צבי הירש קרא זצ"ל אבד"ק בוטשאטש (בעמח"ס צטע שעשועים) כיהן מקודם כאב"ד יאזלאוויץ, אכן לא מצאנו מקור נוסף לזה.

47. בספר 'שם משמעון' (ויזוויץ, עמ' 34) מסופר, כי גם בבערז'אן – עיר רבנותו השלישית של המהרש"ם – הזמינו ראשי הקהל את רבינו אחר פטירת המהרש"ם (בחדש אדר תרע"א לפ"ק) לבוא לשבת על כס המהרש"ם ולמלא את מקומו,

יד   המאיר   בעול הרבנות   לעולם

מסמך מס' 274

בבוטשאטש נהג רבינו את נשיאותו ביד רמה, ומלבד עול ההוראה שהועמס על שכמו להורות לעם ה' את המעשה אשר יעשון, עסק רבות בהרבצת תורה, ללמד לבני יהודה קשת, ולא לפס בינה. זקנים עם נערים, תלמידי חכמים שתורתם אומנותם לצד בעלי בתים הטרודים על המחיה ועל הכלכלה, קבעו עיתים לתורה בכל שעות היממה בהשראתו ובצילו, והוא האיר פנים לכל דכפין, קיבץ וריבץ פעלים לתורה, לימדם והעשירם מאוצר תורתו וחכמתו, והתיר את ספיקותיהם קלות כחמורות. בני העיר שוחררי התורה, העריכוהו והוקירוהו על כך כיאות, וחיבה יתירה נודעת לו מהם.

אך רבינו קיבל את טענת הרה"צ רבי לייבוש היילפרין זצ"ל באיגרתו אליו, בו הוא מוחה ומבקש שלא לקפח את חזקתו על רבנות העיר (וכי זקינו הג"ר נפתלי הירץ זצ"ל היה אבדי"ק בערז'אן), ומחמת כבודו דחה רבינו הזמנה זו, ורבנות העיר חזרה אכן אל היורשים – משפחת היילפרין.

פרק ג

ויהי בנסוע

על אדמת נכר

ביקש רבינו לישוב בשלוח בבוטשאטש, אך בשלהי שנת 'תרע"ד געשה הארץ, ומלחמת העולם הראשונה פרצה במלוא עוזה. תושבי העיר נסו על נפשם וברחו להונגריה ואוסטריה כדי להנצל מאימי המלחמה ומוראותיה, בין הגולים היה גם רבינו עם משפחתו בהשאירו אחריו את כל רכושם, ובתוכם חמישה כרכים עבי כרס המכילים מאות מתשובותיו בהלכה, שעליהם התאונן רבינו מאוד⁴⁸. חנייתו הראשונה היתה בעיר סעליש שבמדינת טשעכיה, שם התארח אצל רב העיר הגאון רבי יוסף נחמי קארניצער זצ"ל, לימים רבה של קראקא, שנקשר אליו בעבודות אהבה⁴⁹.

לאחר בחמשה שבועות הוכרח שוב ליטול לידיו את מקל הנדודים ולהמשיך במסע גלותו, עד שהגיע לעיר קראלי שבהונגריה. באותו עת כיהן הגאון הגדול רבי שאול בראך זצ"ל כמרא דאתרא של העיר קראלי⁵⁰. מסופר, כי מיד עם הגיעו לקראלי פנה רבינו לשוחח בדברי תורה עם המרא דאתרא ר' שאול זצ"ל שטרם הכיר את בן שיחו העומד לפניו, עודם מדברים ומפלפלים בענין מסויים, ורבי שאול מביא סמך לדבריו מספרו של גדול אחד שיצא לאור לא מכבר בשם 'מנחת פתים'...⁵¹

אדהכי והכי, נתוודע לדמות בן שיחו רם המעלה, ולנוכח גאונותו המופלגת בכל חדרי תורה, אירחו בביתו וכיבדו ביותרת הכבוד, עד שמסר לו את רובה הגדול של דירתו למשך תקופה של חצי שנה, כשהוא משאיר לעצמו ולמשפחתו חדר אחד בלבד, כדי שיזכה לאכסן את רבינו בביתו ולפלפל עמו בתלמוד והלכה. מתוך אותם שיחות תורניות, הפך רבי שאול ונעשה לאחד מגדולי מעריצי רבינו, וכל ימיו סיפר בשבח גדולות ונצירות מרוב חילו ועיוזו בתורה⁵².

48. ראה להלן פ"י - 'אמרי יושר'.

49. ראה תשובה אליו בשו"ת אמרי יושר החדש סי' ס"ה (וויזן שנת עתר"ו), "שלו" וכט"ס לכבוד ידיד נפשו הרב הגאון החרף ובקי בכל חדרי תורה, זך השכל והרעיון, מחצבת קודש כקש"ת מו"ה יוסף נחמי קארניצער שליט"א רב בק' סעליטש".

50. ראה תשובה אליו בשו"ת אמרי יושר החדש סי' פ' (ניאולובין שנת בעת"ד).

51. מפי הגה"צ רבי אליעזר דוד פריעדמאן שליט"א.

52. ספר 'שאול בחיר ה' (עמ' קסז).

מאידך, אף רבינו העריץ והחשיב מאוד את הגאון ר' שאול, והיה מתכבט תכופות באוזני מקורביו אודות גדולתו וגאונותו של הרב דק"ק קראלי (שביתיים עבר לקאשוי). ובחורף שנת תרצ"ב לפ"ק (כששה שנים לאחר פטירת רבינו), הופיעו בקאשוי אצל הגר"ש בראך זצ"ל דומ"ץ העיר טארנא ואתו עמו שניים מפרנסי העיר, להודיע ולבשר לו שקהילת טארנא בחרה בו לרב ואב"ד בקהילתם, כאמרם שרבים הגאון המנוח – רבינו זצ"ל, מלאה פיו תהילתו וסיפר רבות בדבר גדולת הרב דק"ק קראלי. אך למעשה לא קיבל הגר"ש בראך על עצמו את עול הרבנות בטארנא.⁵³

בגלות וינא

לאחר ששהה רבינו בקראלי כחצי שנה, המשיך שוב בנדודיו, ויסעו מקראלי ויחנו בווינא עיר הבירה של מדינת אוסטריה, שהיתה עיר מקלט לגולים. פליטים רבים מאחבי מדינות פולין מצאו שם קורת גג ומקום להניח ראשם עד כי יעבור זעם, בין הגולים היו גם אדמו"רים ורבנים מפורסמים גדולי תורה, שבכורח הנסיבות הפכו את 'וינא' לירושלים של מעלה, כאכסניית ועד לחכמים. המצב האיום ששרר בכל, העמיד את עם בני ישראל הדוויים והסחופים בפני שוקת שבורה, וכפה עליהם שינוי סדרי בראשית, ישיבות רבות סגרו את שעריהן וננעלו על מסגר ובריה, גדרים רבים שגדרו גדולי עולם בדורות עברו נפרצו בלית ברירה, מטבע הדברים נותרו רבים בעירוס ובחוסר כל, ועקב המחסור החמור במזון הגיעו אל סף רעב מחפיר. משפחות רבות איבדו את יקיריהן, ונשים רבות הפכו לעגונות אומללות כאשר בעליהם הלכו למדינת הים ועיקבותיהם נעלמו, הבלבול וחוסר הודאות בשאלת 'מה ילד יום' שרר בכל, אנדרלמוסיא ועירובי תחומין באו לעולם, ומצבה של ש"ה פוזרה ישראל ירדה פלאים.

אך לא אלמן ישראל, בעל מלחמות שהוא גם מצמיח ישועות הקדים רפואה למכה, וכדברי הבריייתא (מגילה יא, א): 'לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וכו' שהעמדתם להם של בית רבי וחכמי דורות', כך העמיד להם לישראל באותה תקופה גאוני עולם ענקי רוח, ארזי לבנון אדירי תורה בדמות רבינו ושאר הרבנים הגאונים, שנקצו וגם באו אל מקום אחד, גדרו פרצות ותקנו תקנות, ניתבו את דרך התורה והמסורה בין הנחשולים השוצפים, והעמידו את הדת על תילה, ומשם יצאה הוראה לישראל בכל מקומות פזורים. כאן התחיל פרק חדש בחיי רבינו, שיחד עם עמיתיו הגאונים האירו את שמי היהדות המעוננים, לנחותם בדרך כעמוד אש לפני המחנה.

'וינא' מצידה, שָׁשָׂה על הכנסת האורחים שנכפתה עליה, כמוצא שלל רב. יהדות וינא היתה רצופה לַבַּת אש של אהבת תורה, ויצאו מגדרם להעניק לרבנים שנקלעו אל שעריה די מחסורם ולהנעים את שהותם בקירבם ככל שניתן, למרות שגם גורלם לא שפר עקב מצב המלחמה ותוצאותיו, כשקהילת היראים – 'שיף שוהל' נוטלת חלק בראש⁵⁴. בקהילה מהוללת ומפוארת זו, כיהנו פאר באותה שעה קשה רבנים דגולים בעלי שיעור קומה שנשאו בעול הציבור, וניהלו את חייה

53. כן מופיעים שם טעמי ונימוקי סירובו לקבל את המינוי על כתפיו.

54. בראשית שנות הת"ר, כאשר משנאי ה' – המשכילים – הרימו ראש בעיר וינא, נפרדו היראים מן אהלי האנשים הרשעים האלה, והקימו לעצמם קהילה נפרדת בשם 'קהל עדת ישראל', תחת נשיאות רבם לוחם מלחמות ה' הגאון ר' זלמן שפיצער זצ"ל. לאחר תקופה קצרה גדלה הקהילה ונתרחבה, ובנו לעצמם בית כנסת גדול ומפואר ברחוב 'שיף גאסע', ומאז כונתה הקהילה בשם: 'שיפשוהל'.

הסוערים בתבונה מהולה בחסד וברחמים, הלא הם האב"ד הגאון ר' ישעי' פירסט זצ"ל⁵⁵, ואיתו עמו הראב"ד הרי"ן הגאון ר' יוסף בוימגארטען זצ"ל⁵⁶.

רבינו היה מפליא את אהבתם היוקדת של בני קהילה זו לתורה ולומדיה, ובשולי מכתב שכותב בשנים מאוחרות לאחר שעקר מוינא, בו הוא מתאונן על דירתו הדחוקה בטארנא, הוא מציין: "ואם הייתי נחוץ לכזה בווינא אף כי לא הייתי שם רב בעיר, אעפ"כ הי' הדבר נקל יותר מפה, כי הנימוס וכבוד ת"ח בווינא ובפרט אצל אנשי ה'שיף שוהל' גדול הרבה מדרך גאליציה ופולין, כי ירשה היא להם מקדוש ה' בעל חת"ס זצ"ל אשר שמש צדקתו זרח גם לווינא"⁵⁷.

55. נולד ביום ז' מרחשון שנת תרי"ז, בעיר קארלסבורג, לאביו הגאון מוה"ר משה פירסט זצ"ל, אבד"ק מאראשוואסארהעלי בעמח"ס 'מראה משה'. למד תורה אצל אביו, ובגיל י"ג עם פטירת אביו, גלה לפרעשבורג ויצק מים ע"י הגה"ק בעל 'כתב סופר', תוך תקופה קצרה קנה לו מקומו בין הבחורים המופלגים, הודות לשקירתו ורוחב בינתו. שנים ספורות לאחר מכן כשנסתלק בעל ה'כתב סופר', המשיך להגות על תלמודו שם בצל בנו מ"מ בעל 'שבט סופר' והיה לאחד מבחירי תלמידיו. בזיו"ר היה חתן הגאון מוה"ר שלום קוטנא אבד"ק איזענשטאט זצ"ל. באותו פרק נסמך להוראה ע"י בעל ה'שבט סופר', וכן נסמך מגאוני הונגריה נוספים. בשנת תרמ"א טרם מלאו לו כ"ה שנים, נתקבל לאבד"ק טירנו, ואח"כ בשנת תרנ"ה נתמנה לאבד"ק עפעריעס שם גם יסד ישיבה לבחורי חמד ששמו בצמא את דבריו. בשנת תרנ"ז עלה על גפי מרומי קרת בכסא הרבנות בקהילת עדת ישראל – שיפשוהל הנ"ל, שם הצליח – בפעולותיו הברוכים ובחן אשר הוצק בשפתותיו – להרים על נס את קרן התורה והיהדות, חרף הקשיים ופגעי הזמן מבית ומחוץ, בעצה אחת עם ידידו הגר"י בוימגארטען הנ"ל, כשבמקום גדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו והארת פניו בעצה ותושיה לכל דכפון. כשנתאלמן מווגתו נשא בזיו"ש את בת הרבני מו"ה שמואל פלעסנער מעיר פונא. בוינא כיהן עד שנת תרצ"ח כשהוכרח לברוח משם מחמת המציק, ותקע אהלו בלונדון. למעלה משבעים שנה הרביץ תורה והוראה, ולחם מלחמות ה', וכוונן את שלשת העמודים שעליהם העולם עומד – תורה עבודה וגמילות חסד לא"י. נדפס ממנו ספר 'חזון ישעיה' על סוגיות הש"ס, ובו קובץ מתשובותיו להלכה. נלב"ע זקן ושבע ימים ביום כ"א אדר שני שנת תש"ג לפ"ק ומנו"כ בלונדון.

56. נולד לבילי שב"ק י"ח אדר שני תרכ"ד, לאביו מוה"ר דוד ז"ל בכפר צלאמאנקא סמוך להעלישוי במדינת מעהרין. טרם הגיעו לגיל המצוות, גלה למקום תורה אצל הגה"ק בעל 'חתן סופר', ולא משה ידו מתוך ידו, אח"כ היה לתלמיד חבר לבנו ומ"מ הגה"ק רבי שמחה בונם עהרנפעלד. בהגיעו לפירוק בשנת תרצ"ח, נלקח אחר כבוד כחתן גיס רבו הג"ר שלום דב שטערן. בשנת תר"נ נקרא לוינא לסייע למרא דאתרא הג"ר זלמן שפיצער הנ"ל, ולשמש כר"מ בביתו מ"ד 'חברת ש"ס', (שם מסר שיעורים בש"ס למעלה מארבעים שנה), ותוך שנים מספר עיטרותו רבותיו בהורמנא דמלכא, ונתמנה לשמש כראב"ד בקהילת השיפשוהל. היה יחיד מומחה ומבנהק בהוראה מתוך חרדת קידש, כמו"כ פעל גדולות ונצורות למען הכלל והפרט, מתוך הצנע לכת, כשכל מגמתו היא להרבות כבוד שמים.

מלבד היותו גאון ופוסק, נודע כצדיק יסוד עולם. תלמיד רבינו הג"ר יעקב טייטלבוים, סיפר כי בהגיע רבינו לווינא, הלך עמו ברחוב של עיר, לפתע הבחין רבינו בדמותו של הדיין ר' יוסף, ובעיני הבדולח שלו קלט את הכרת פניו שענתה צדקות וקדושה, למרות שטרם הכירו אז, ולא ידע מי הוא. ושאל את תלמידו הג"ר יעקב אודותיו: "מי הוא זה – מיט דעם ריינעם ליכטיגען פנים". לאחר פטירתו נקבצו חלק מדברי תורתו ונדפסו בספר 'פרדס יוסף' (הגרס"ח בתוספת מרובה, ברקלין תשס"ג), מן הענין לציון את דברי הגאון ר' שמואל וואזנר שליט"א בהסכמתו לספר: "זווכה אני להעיד כי נאמרו בקדושה וטהרה דחילא ורחימא, יראה פשוטה וענות חן שהיו עושים אותו צדיק וגברא רבא, אשר לזכותו יש לכופ כל העליות הרוחניות של עיר מולדתי ויען, אשר כימי שהיו בימי גאוני ישראל הכי מפורסמים היתה אכסניא של תורה. ומעולם לא ראיתי אותו כח התפלה, אותו השתפכות הנפש באותם דמעות טהורות, שהיה אותו צדיק שופך מקירות לב הטהור...". נלב"ע ביום ו' אדר שנת תרצ"ג לפ"ק, והובל למנוחות בטמוך למצבת רבו במאטסדארף.

57. נדפס בספר 'שם משמעון' (זיוויק, מכתב ד.), וע"ע להלן פ"ד – 'כל המקיים את התורה מעוני'.

זכרו תורת משה – החת"ס והשפעתו

כאמור, רבינו שהעריך עד מאוד את יהדות וינא, זקף את איכותם לזכות מרן הגה"ק בעל ה'חתם סופר' זי"ע, ששביבי אורה מהוד קדושתו השפיעו והקרינו עד וינא, ורוחו ומורשתו חפפה על קהילת השיף-שוהל⁵⁸. עוד בימים עברו היה רבינו מעריך נלהב של בעל ה'חתם סופר' ותורתו, ודביקותו בו היתה להפליא. כמו"כ הרבה להגות תמידין כסדרן בספרי מרן ה'חתם סופר', ובפרט בספרו 'תורת משה'. ואף התבטא, כי אלמלא לא השאיר מרן החתם סופר זצ"ל אחריו ברכה רק את החיבור 'תורת משה' עה"ת, היה בו די לראות עוצם גדולתו, שאף אם כל חיבוריו הם קודש, ספרו 'תורת משה' הוא קודש קדשים⁵⁹.

1234567 אה"ח

פעם בעת אסיפת רבנים, בהתייחסו בנאומו לתנועות ולמפלגות מהרסי הדת למיניהם, התבטא בתוך דבריו, שכאשר עורכים מלחמה צריכים ללמוד מקודם תכסיסי מלחמה, ובפרט כאשר הצד השני הנלחם נגדנו לוחם כבר אלפי שנים בשדה הקרב וצבר לעצמו נסיון רב. לאחר מכן שאלו מאן הוא: באיזה 'בית ספר' נוכל ללמוד היאך לערוך מלחמה זו. ענהו רבינו: "אינני יודע איזה בית ספר להציע לך. הרבי שלי הוא ה'חתם סופר'! מעולם לא אמרתי דרשה קודם שעייתי בספר 'תורת משה', ומשם אני לומד את דרך הנכונה"⁶⁰.

כעת כאשר נתיישב בויןא, לא הרחק ממקום מנוחת מרן ה'חתם סופר', לא איתר את ההזדמנות שנקרתה לפניו, ובימיו הראשונים לשהותו בויןא שם רבינו פעמיו להשתטח על ציונו הקדוש בפרעשבורג הסמוכה, כשהוא שוהה שם זמן ארוך בהשתפך נפשו בתחנונים מתוך התלהבות עצומה. מני אז קבע זאת רבינו כמנהג, ובמשך כל ימי שהותו בויןא רגיל היה לעלות ולהשתטח מדי שנה בשנה ביומא דהילולא של מרן החת"ס זי"ע על הציון המצויינת.

בשנת תרפ"א, השתתף רבינו באסיפת המועצה המרכזית של 'הסתדרות אגודת ישראל העולמית' שהתקיימה בפרעשבורג. טרם פנותו למקום האסיפה הביע בפני הג"ר דוד שרייבער זצ"ל נכד ה'חתם סופר' את רצונו העז ליסע ולהשתטח על קברו של החת"ס לפני תחילת האסיפה, ורבי דוד אכן נתלווה עמו במרכבתו, כאשר נכנסו לפאתי פרעשבורג ירדו גשמי זעף מלווים ברוחות סוערות, אך רבינו לא שת לבו לדרכים המשובשות והתאמץ להגיע עדי הציון הקדוש, שם נעמד בתפילה ובתחנונים במשך כחצי שעה תמימה, כשמלוויו נאלצים למצוא

⁵⁸. יצוין, כי הסיבה לכך, מלבד מה שהעיר וינא היתה סמוכה ונראית לפרעשבורג עיר מלכותו של החת"ס, נעוצה גם בעובדה שרבי הקהילה לדורותיה היו מבני משפחת החת"ס ומתלמידיו תלמידיו. רבה הראשון של קהילת השיפשוהל בויןא הג"ר זלמן שפיצער זצ"ל הנ"ל, היה חתנא דבי נשיאה של מרן החתם סופר. והג"ר פירסט הנ"ל שנתקבל אחריו כממלא מקומו, היה כאמור תלמיד הכת"ס ובנו בעל ה'שכט סופר'. גם זוראב"ר הג"ר יוסף בומגארטען היה מבני משפחת החת"ס, שכן חמוי הג"ר שלום דוב שטערן, היה חתן הג"ר דוד צבי עהרנפעלד, חתנא דבי נשיאה של החת"ס.

⁵⁹. 'הסופר' (עמ' ר"ח), הובא גם בהקדמת המו"ל לספר 'תורת משה' (ירושלים, תש"ן). וע"ע להלן פ"ה – 'השבת נועם הנשמות' כי לרבינו היה גם קביעות לעיין בספר זה בשב"ק לפני תפילת מנחה.

⁶⁰. 'קול יעקב' (עמ' קל"ח) להג"ר יעקב טייטלבוים, שגם נתלווה אז אל רבינו. כמו"כ מביא הג"ר יעקב ט"ב במכתבו (נרפס שם עמ' ר"ט, וכן בקובץ 'קול התורה') מה ששמע מרבינו בשם הגה"ק ר' שמעון סופר זצ"ל, שמרן החת"ס זצ"ל היה פעם בשבת בדרך בכפר אחד, ובשעת קריאת התורה ביקש ליתן לו חומש, והביאו לפניו חומש עם ביאור הרמ"ד, וזרק החת"ס החומש על הארץ בפני רבים. כשסיפר זאת רבינו הפטיר: "אין ביאור" אלא שריפה".

מחסה ומסתור בקירבת מקום מחמת הגשם והרוח הסוחפים. בחזרתם שאלו רבי דוד, מפני מה סיכן את עצמו לעמוד ולהשתטח זמן כה רב, השיבו רבינו: "בניקל לי יותר להתיר ששה עגונות מלחיות דעת תורה בעיני השקפה, בשאלות כאלו העומדים על הפרק הנוגעים לכלל ישראל וכל קיום התורה תלוי בהם"⁶¹. והוסיף להתבטא: "מובטחני שמפרעשבורג לא תצא מבשול"⁶².

יצויין, כי בשהותו בפרעשבורג לשם אסיפה זו של 'אגודת ישראל', קיימה בו יהדות הונגריה – 'כבוד חכמים ינחלו', ונהגו בו גינוני מלכות מופלגים. בשוב רבינו לוינא שח לתלמידיו כי במדינת 'אונגארן' מחבבים את התורה⁶³.

דמותו הנשגבה של מרן ה'חתם סופר', בתור פוסק הדור העומד על המשמר ללא חת, קמה גם ניצבה למול עיניו של רבינו בבואו להכריע ולנקוט את צעדיו בעיני הוראה ורבנות. חיי רבינו בתקופת מגורי רבינו ב'וינא', היו אפופים לעיתים דחקות ועניות, עד כדי פת לחם. פעם בעת דוחקו, הציעו לו משרה המפרנסת את בעליה – להשיג ולחזק תעודת כשרות תמורת תשלום הגון, אולם רבינו משך את ידיו וסירב בכל תוקף להיענות להצעה זו, מפני חשש כלשהו שראה לכאורה בנידון. כאשר תלמידו הג'ר צבי פרעמינגער ז"ל ניסה לשדלו בדברים ותהה בפניו מדוע הוא מסרב להצעה זו המסוגלת לפרנסו בכבוד ולחלצו ממצוקתו, ענה: "זאג הערשל, אויב מען וואלט אנגעטראגן דעם חתם סופר אזא השגחה, וואלט ער איר אנגענומען?", התלמיד נשתתק ורבינו הוסיף: "אין היינטיגן דור בין איך דער חתם סופר...!"⁶⁴. כי למרות ענותנותו היתירה והמופלגת, כחכם המכיר את מקומו ידע את רום מעמדו כגדול בישראל וכפוסק בדורו, והתייחס לכך בהתאם כשהליכות ה'חתם סופר' נר לרגליו⁶⁵.

בהקשר לכך, מפליא לציין מה שסיפר תלמיד רבינו הגאון רבי אלקנה זאבערמאן ז"ל רבה של יארדינוב ומחסידי בעלזא ובאבוב⁶⁶, שקיבל פעם מכתב מהרה"ק רבי בן ציון מבאבוב

61. 'קול יעקב' (עמ' קפ"ט, ועמ' קצ"ח).

62. 'רבי עקיבא ותורתו' (עמ' נ"ח). וראה להלן פ"ח – 'בשאלת ארץ ישראל והציונות', נאמו החוצב להבות של רבינו באסיפה זו.

63. 'עיר הגולה' (עמ' תמ"ה). רבינו אף התבטא פעם כי "כדאי הוא יך צו פערזעצן די הויזן כדי להיות רב באונגארן". וסיפר בהקשר לכך, שפעם נכח בדיון תורה שבה נטל חבל אחד מרבני גאליציה וקן ובא בימים, וכאשר הציעו הצדדים את טענותיהם ומענותיהם, העלה אחד הדיונים פסק הלכה מסוים בשם ה'נתיבות'. נענה הרב הזקן ואמר: "מי אומר כן? ר' יעקב'לע ליסער? הלא הכרתיו היטב" וכלומר הלא הוא בן גילי ומה לי לבטל דעתי אליו. התרעם על כך רבינו ואמר כי באונגארן לא היה קורה דבר כזה כלל, כי הלא ה'חתם סופר' היו ג"כ בן דורו של הנתיבות, וכשיזכירו בהונגריה פסק הלכה משמו מי יהין לפצות פיו (מפי הרה"ק ר' אברהם יונה שווארץ שליט"א מווינק, בשם הגאון ר' חנוך דוב פדווא זצ"ל אבד"ק לינדנ).⁶⁴

64. 'עיר הגולה' (שם). וראה עוד להלן בפרק זה – 'שונא בצע', אודות הקפדתו שלא להודקק לזולת למרות היותו דחוק ומחוסר ימצעים.⁶⁵

65. וראה עוד להלן בפ"ה – 'חדש אסור מן התורה'.

66. ראה אודותיו להלן פי"א אות כ"ז.

זצ"ל הי"ד המבשרו על ביקורו הקרוב בטארנא, ומבקש מאיתו לסדר עבורו פגישה עם רבינו, כי ברצונו לראות ולהכיר גברא רבה שהוא 'מעין החתם סופר'⁶⁷.

עם צאצאי החת"ס

כמו כן העריץ רבינו מאוד את נכדי החת"ס לדורותיהם. כגון את הגאון רבי עקיבא סופר זצ"ל אבד"ק פרעשבורג בעהמח"ס 'דעת סופר', שרבינו כיבדו מאוד והחשיב במיוחד את דבר היותו ממלא מקומו בפרעשבורג בכבודה ובעצמה – על כסא רבנותו של החתם סופר, בביקוריו אצל רבינו היה רבינו מושיבו לצידו לאות חשיבות⁶⁸. וכן את נכדו הגה"ק ר' שמעון סופר זצ"ל הי"ד, המכונה בשפתי צדיקים: 'רבי שמעון הצדיק' אבד"ק ערלויא, בעמח"ס שו"ת 'התעוררת תשובה', שרבינו החשיבו והעריצו, וכשהגיע פעם לוינא לצורך רפואת עיניו, הלך רבינו לקבל את פניו, והגיע אליו בשעת תפילת ערבית, תפילותיו של הגה"ק מערלויא הצטיינו בהתלהבות והשתפכות הנפש בנעימה קדושה, ובתנועות התרגשות בידיו, במיוחד בקריאת שמע. לאחר התפלה, ניגש רבינו אל הגה"ק מערלויא והביע בפניו את הנאתו הגדולה מן התפילה הנלהבת במחיצתו⁶⁹. לאחר מכן כשהיסיב בחברת תלמידיו, סיפר להם כי זכה להתפלל במחיצתו של צדיק⁷⁰.

בימי הראשונים בוינא, הזדרו רבינו לקבל את פני הדיין הגאון ר' יוסף בוימגארטען זצ"ל. במהלך השיחה התעניין אצלו אודות מצב הכשרות בעיר, באומרו שמכין שהוא מרא דאתרא – עליה ידידיה קא סמיק⁷¹. לאחר מכן פנה אליו רבינו ושאלו היכן ובאיזה מרחק נמצאת העיירה 'מאטסדארף', ומה משך זמן הנסיעה אליה ברכבת מוינא, כאשר שמע כי קרובה היא, חקר ודרש האם ניתן להגיע לשם עוד היום, ומשנענה בחיוב, הביע את מבוקשו לצאת על אתר לדרך, בכדי לקבל פני רבה הגאון ר' שמחה בונם עהרנפעלד זצ"ל בעל ה'מענה שמחה'. הגר"י בוימגארטען זצ"ל, שהיה תלמיד חבר לרבה של מאטסדארף עוד מימי שבתו בישיבת אביו הגאון ר' שמואל ערנפלד בעל ה'חתן סופר' בשחר נעוריו, הציע את עצמו להצטרף אל רבינו כבן לוויה.

במאטסדארף פנו לבית רב העיר שקיבלם במאור פנים, ופתחו עמו בשיחה תורנית. משנסתיים ביקור הנימוסין, פרסו המלווים את רבינו את תמיהתם – מה ראה על ככה ומהי סיבת הדחיפות להיחפז כ"כ ולבקר אצל רבה של מאטסדארף, השיבם רבינו, כי כשיצא לאור ספרו שו"ת 'אמרי יושר' (חלק א') והגיע לידי הרב הנ"ל, שיגר אליו לכבוד חג השבועות

⁶⁷. מפי נכד אחות רבינו, הר"ר עזריאל מאיר אייגער שליט"א.

⁶⁸. מכתבי הר"ר ישראל חיים אשרי שליט"א בשם הגר"ל ווילנער זצ"ל. ראה תשובת רבינו אליו בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' כ"ט) בתואר: ידידי הרב הגאון המפורסם וכי' כקש"ת מו"ה עקיבא סופר נ"י אבד"ק פרעשבורג. ועוד שם (פי' ק"ט).

⁶⁹. באמרו: 'איך האב גרויס הנאה געהאט פון דעם מעריב', 'שיח זקנים' (חיד עמ' קנ"ז). וע"ע בהקדמת נכדו הגאון רבי יוחנן סופר שליט"א אבד"ק ערלויא, ששמע מפי דודו הגר"ר אברהם סופר ז"ל, כי הגה"ק מערלויא הופיע בשערי וינא, לרגל נישואי בנו [הגר"ר אברהם, המספר], וע"ז מנין מיוחד באכסנייתו לתפילת מעריב, ורבינו שבא להקביל פניו, התפלל עמו בצוותא. הגה"ק מערלויא התאמן למהר בתפילתו כדי שלא להכביד על הקהל הנכבד, אך אעפ"כ היתה התפילת מרוממת במיוחד. לאחר התפילה ניגש אליו רבינו, ואמר לו: 'הרב מערלויא, גם עד עתה אהבתיו אהבת נפש, אבל אחר שזכיתי עתה להתפלל עמו ביחד תפילת ערבית, ניתוספה אצלי אהבה על אהבתו'.

⁷⁰. רבי שמעון חסידא' (עמ' רכ"ז). ראה תשובות רבינו אליו, בשו"ת אמרי יושר ח"א (סי' קנ"ח) בתואר 'לכבוד ידידי הרב הגאון הצדיק...'. וכן שם ח"ב (סי' מ"א).

⁷¹. מפי הנגיד הישיש ר' בצלאל שטערן ז"ל מלאנדאן שהיה נוכח באותו מעמד.

סל מלא פירות חשובים, בצירוף אגרת רצופה אהבה בה מודיעו שראה והכיר מכותלי ספרו גדלות וגאונות כשל גדול הדור, והיות ואמרו חכ"ל (כתובות קה): "כל המביא דורון לת"ח כאילו מקריב ביכורים", ע"כ ברצונו לזכות ולקיים זאת על ידו. הפטיר רבינו והטעים: "אדם הרוחש בלבו אהבת תורה מופלגת כל כך לאדם בלתי מוכר אך ורק מחמת חיבת התורה ולומדיה, ראוי הוא שאזדרז לראותו ולקבל פניו"⁷².

ככל שרבינו יצא מגדרו לכבד את הג"ר יוסף בוימגארטן בתור מרא דאתרא, הפליג הלה לעומתו וכיבדו ביותרת הכבוד. וכפי המסופר, כשפגשו פעם רבינו והג"ר יוסף בבית המרחץ בוינא, מיהר הג"ר יוסף והסיר מעליו את בגדו העליון, הפשיל את שרווליו והדית במו ידיו את האמבטיה לכבוד רבינו ותורתו⁷³.

החוץ המשולש

בתקופת מלחמת העולם הראשונה מצאו פליטים רבים מקום מקלט בעיר וויען, ובראשם גדולי הדור אדמורי"ם רבנים וגאונים מפורסמים. ביניהם היו שלשה ענקי רוח צנתרי דהבא מהיושבים ראשונה בממלכת התורה, שהטביעו את חותמם בהדרת קודש על חיי הדת בעיר, וליבו את גחלת התורה אשר עמדה במצבים טרופים ואיומים אלו לפני דעיכה – ללהב שלהבות שהבהיק באור יקרות את פני הגולה הדוויה. מלבד רבינו, הגיעו לוינא גם הגאון המפורסם פאר הדור כש"ת מו"ה אברהם מנחם מענדל שטיינבערג אבד"ק בראדי, בעהמח"ס שו"ת 'מחזה אברהם'⁷⁴, שאף עמד בקשרי מחותנות עם משפחת רבינו⁷⁵, וכן הגאון האדיר המפורסם כקש"ת ר' יוסף ענגיל ראב"ד קראקא⁷⁶.

72. 'שמואל בדורו' (עמ' נ"ד). שם הובאו גם פרטים נוספים אודות ביקור רבינו בבית הגאון ממטארסדארף, ובין השאר מסופר, כי בהכנס רבינו לדירת הגאון הנ"ל שהי' משותק בגופו רח"ל, וישב רתוק למטתו מרוב יסורים ומכאובים, נודעו רבינו וחלשה דעתו לנוכח מצבו העגום, כי דימה לפגשו בכבודו של עולם רכון על ערימת ספרים, כיאות לגאון שכמותו. אמנם משנכנס עמו בדברים ובפלפולי אוריייתא נחה דעתו. כשקם רבינו ללכת לדרוכו, פנה אל בנו הגאון ר' שמואל עהרנפעלד זצ"ל ואמר לו: "ר' שמואל, אייער פאטער איז קראנק נאר ביז דא", כשהוא מחוזה בידיו אל עבר מצחו, כאומר כי רק גופו חלוש ומשותק, אבל מוחו צלול וחרוף בתכלית הבריאות.

73. ספר 'תפארת משולם' (חלק התולדות עמ' פ) בשם הרה"ח הישיש ר' אשר פארסט שליט"א.

74. כך מתארו רבינו בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' נ"ח). נולד בשנת תר"ז בעיירה סערעט, לאביו הג"ר מאיר שהיה מגזע היחס. וקיבל תורה מאביו, ומסבו הג"ר שמעיה חריף מחכמי בראדי, וכן מפי ריין דמתא הג"ר בנציון לגדא שהיה רבו מובהק. ונתפרסם כה'עילוי מסערעט, כבעל מחדש נפלא ופורה, וכבור סיד שאינו מאבד טיפה, כאשר כל מכריו מעידים כי לגדולות ולנצורות נוצר. בהגיעו לפרקו נשא את בת הנגיד רבי דוד אנדשטיין מיאסי שתמך בו ביד נדיבה בכדי שיוכל להתמסר ללמוד וללמד, מתוך שלווה. בשנת תרכ"ט בגיל כ"ב שנה בלבד, נתמנה כאב"ד סניאטין בגאליציה שם כיהן כשלשים ושמונה שנים רצופות, כשהוא מרבה גבולו בתלמידים הגונים ומחדיר בהם תורת החריפות והפלפול לצד חכמת הניתוח וההגיון הזך והמעמיק. כשנתאלמן מזוגתו והוא מטופל בשמנה ילדים, נשא בזיו"ש את בת הנגיד מקאלאמייא רבי שאלתיאל אייזיק שטרנהאל.

ברבות השנים יצא שמעו הטוב למרחקים כאחד מגדולי הדור המפורסמים, כעמוד ההוראה ורבן של ישראל, וכאיש האשכולות בכל מדה נכונה, רבים שיחרו לפתחו בשאלות משאלות שונות, ועיני כל אליו ישרו להכרעתו הברורה בכל הדבר הקשה העומד על הפרק. מגדולי חסידיו רבותיו הקדושים לבית רוזין וסאדיגורא. סגנון עבודתו והופעתו היתה אצילית כשל בני מלכים, ותרמה רבות למידת השפעתו כשכל באי עדיו נתקפים ביראת הרוממות מהדר כבוד מלכותו. בשנת תרס"ז עלה על גפי מרומי קרת לכהן פאר כאב"ד בראדי שכונתה 'ירושלים דגאליציה', והיה לתל תלפיות. בפרוץ מלחמת העולם הראשונה גלה כאמור לוינא, שם נתמנה לראש אגודת הרבנים אשר נתייסדה בעת ההיא. ובכללות המלחמה חזר לעיר מלכותו 'בראדי', שם המשיך לכהן כשש שנים עד לפטירתו בר"ח סיון שנת תרפ"ח. חיבר וערך בכתב ידו כ"ז כרכים מלאים חידושים, אך לא נשתייר מהם אלא כרכים בודדים מספרו שו"ת 'מחזה אברהם', והוא מעט מועיר מאשר השיב לשואליו דבר, וקצת מחידושו בסוגיות הש"ס.

כב

המאיר

ויהי בנסוע

לעולם

שלשת הגאונים הללו היו קשורים זה בזה בעבודות ידידות ואהבה עזה, והיטו שכם כתף אל כתף לסבול יחדיו את עול ההוראה והרבנות, לתמוך ולעודד נדכאים ושבורי לב, ולהכריע בשאלות כבדות משקל שעמדו על הפרק בחיי הפרט והכלל. כמו כן ניהלו בעצה אחת עם רבני העיר – האב"ד הג"ר ישעי' פירסט זצ"ל, והראב"ד הג"ר יוסף בוימגארטען זצ"ל, ועם הג"ר חיים יצחק ירוחם מאלטשטאדט זצ"ל, את 'סניף אגודת ישראל' בוויען⁷⁷. ולא חסכו עמל ככל שלא יוכלו להעמיד את הדת על תילה.

כמו"כ נעתרו הגאונים לבקשת תלמידי החכמים הפליטים, וניאותו לשאת מדברותם בשיעורי תורה בשב"ק בביהכ"נ 'תלמוד תורה' ברחוב 'מאלצ-גאסע'. כפי הסדר דלהלן: בשבת הראשונה דרש הרב מבראדי שהיה המבוגר מביניהם, בשבת השניה דרש רבינו, ובשלישית הגאון ר' יוסף ענגיל שהיה הצעיר שבחבורה, ובסדר זה חזרו חלילה בכל משך שנות המלחמה⁷⁸. מלבד קביעות זו, נוהג היה רבינו לדרוש ברבים גם ביומי דפגרא במהלך השנה, בענייני דיומא בהלכה ואגדה.

כן הוסיף רבינו פעלים בהרבצת התורה, ולא פסק מלהעמיד תלמידים גם בתקופה זו, ואף בהיותו בגולה גלתה ישיבתו עמו, עליה נמנו נערים ובחורים עילויים אשר חשקם וצמאונם לתורה גברו על פחדם ודאגתם מחצוצרות המלחמה, מהם קומץ מובחר מתלמידיו לפני המלחמה, וכן קומץ של בחורים פליטים שנסתפחו לנחלתו בוינא, וכאשר מחוץ תשכל חרב נתקבצו להסתופף בצל רבינו שלימדם שיעור קבוע בביתו.

רבינו לא משך ידו מלפעול בענייני חיזוק וביצור חומות הדת, ורישומו היה ניכר במיוחד בשאלות שעמדו אז על הפרק בעיקר בנוגע לאלפי הפליטים ששהו שם מחמת חמת המציק. אך למרות כל האמור, לא נהג עצמו ברבנות, ונוהר ביותר בכבודם של המרא דאתרא הגאון האב"ד ושל דיין הקהילה הנ"ל, וכחכם המכיר את מקומו לא נכנס לתחומם לפסוק בענייני הלכה הנוגעים לעיר. ולדוגמא, נהוג היה בוינא מקדמת דנא לטלטל בשב"ק על סמך שהנהר 'דנאו' מקיף את מקום מגוריהם של היהודים בעיר מכל צדדיו, ונחשב כמחיצה לענין עירוב. אולם, היות וגשרים היו נטויים על הנהר, נחלקו הפוסקים אם בעינין צורת הפתח ע"ג הגשרים, אך היות והעיר וינא היתה סמוכה ונראית לעיר פרעשבורג, נהגו להקל כדעת ה'חתם סופר' המקיל בכך. מאידך, דעת רבינו היתה כשיטת המחמירים לאסור את הטלטול, ואף התבטא שקרוב בעיניו להיות הדבר כרוך באיסור סקילה, והפליטים יוצאי גאליציה נהגו כפי דעתו ונמנעו מלטלטל⁷⁹, אך אעפ"כ מיאן רבינו לפרסם דעתו ברבים, באומרו כי הוראת איסור בעיר היא רק בסמכות הרב דמתא, ואפילו גדול הדור אינו רשאי להורות במקום שיש מרא דאתרא⁸⁰.

75. שכן הג"ר רבי זכריה אריק זצ"ל, בנו של הגאון ר' פישל אריק אחי רבינו, נשא (בו"ש) את בתו של הגאון מבראדי זצ"ל, וכמובא לעיל הערה 5.

76. כך מתארו רבינו בשו"ת אמרי יושר החדש (פי' כ"ז).

77. ראה 'זכרונות ר' יעקב רוזננהיים' (הוצאת נצח – כ"ב עמ' קצ"ד); 'אלה זכרונות ח"ד' (עמ' 184).

78. 'עיר הגולה' (עמ' תמ"א).

79. מפי הר"ר פנחס קארנפעלד היו"ש בשם הגאון רבי חנוך העניך פאדווא זצ"ל אבד"ק לונדון.

80. 'מרכיצי תורה מעולם החסידות', ערך רבינו (עמ' מ"ב). ברם, עכ"ז לא נשא רבינו פנים והתריע על כל פירצה

המאיר ויהי בנסוע לעולם כג

את והב בסופה

בימות החול בוינא התפלל רבינו תפילת שחרית בבוקרו של יום בבית המדרש 'מחיש ישועה' ברחוב 'יאזפיני-גאסע', שם התפלל גם הגאון מבראדי. בכל יום לאחר התפילה כשנפגשו שני הגאונים, פצחו בשיחת תלמידי חכמים של פלפולא דאורייתא, מה נהדר היה מראה שני האריות המתפללים ומתנגחים בהלכה יום יום, השיחות נסובו בעיקר סביב השאלות המיוחדות שצצו חדשות לבקרים, ובפרט בענייני תקנות עגונות שעמדו אז לרוב על סדר היום, שיחות אלו נתארכו לפעמים עד חצות היום⁸¹.

לא הרי הרב מבראדי שדרכו היתה להאריך בתשובותיו בכת פלפול מענין לענין, כהרי רבינו אשר מנהגו מאז ומתמיד היתה לשנות דרך קצרה בתשובותיו ובחיבוריו⁸², אולם כל זה לא מנע מהם להשתעשע זה בתורתו של זה בעמק הלכה. מרגלא בפומיה דרבינו, כי למרות שהגאון מבראדי מאריך בתשובותיו, ולפעמים אף מסלסל בדרך פלפול מענין לענין, העיקר הקובע הוא – מסקנותיו להלכה, אותם הוא מסיק תמיד לאמיתה של תורה⁸³.

זאת היתה תמצית שיטתו ודרכו בקודש של רבינו – חתירה מושלמת אל האמת ללא משוא פנים, תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו. וכפי שסיפר האדמו"ר רבי יעקב לייזער מפשעווארסק זצ"ל, כי פעם הרצה מאן דהוא בפני רבינו קושיא נפלאה ששמע מהגאון מבראדי משמיה דהגרעק"א זצ"ל, בענין מסויים במסכת מנחות דף ק"א, וענה לו רבינו יישוב על זה. כשפגש חלה את הגאון מבראדי ושטח לפניו את תירוצו של רבינו, נענה הגאון ואמר דאישתמיטתיה גמרא מפורשת במסכת חולין, אשר משם נסתר תירוצו. לאחר מכן חזר חלה אל רבינו והגיד לו דברי הגאון מבראדי, השיב לו רבינו על אתר כי הצדק עם הרב מבראדי, ותו לא מידי. כשמוע זאת הגאון מבראדי התפעל והעריך את תמימותו וישרותו של רבינו שלא טרח להיאחז ולתרץ את דבריו, אלא הודה בפניו תיכף.

פעם התווכחו רבינו והגאון מבראדי על מאמר חז"ל מסויים האם הוא מופיע בתלמוד הירושלמי, רבינו טוען בתוקף ובלהט כי מאמר זה אינו נמצא בירושלמי, ואילו הגאון מבראדי טוען באותה מדה של וודאות כי ברי לו שהוא אכן מופיע. באין לפנייהם ספרים באותה שעה, הפנו את שאלתם אל הגה"ק ר' משה'ניו מבאיאן-קראקא זצ"ל שהשיבם מיניה וביה כי אמנם מאמר זה אינו מופיע בירושלמי שלפנינו, אך בספר פלוני המכיל שינויי נוסחאות וגירסאות עתיקות בירושלמי, שם הוא מופיע, תיכף ומיד אורו עיני הרב מבראדי שנזכר ואמר: "אמנם כן, לא בירושלמי גופא ראיתי את המאמר, כי אם באותו ספר", והודה נרגשות לאדמו"ר מבאיאן זצ"ל⁸⁴.

הנוגדת את ההלכה הפסוקה, וכמובא בספר 'נימוקי או"ח' להגה"ק ממונקאטש זצ"ל (ס"רס"א), ממה שהעידו לפניו ת"ח, שרבינו היה נוסע בימות הקיץ למקומות מרפא על ההרים סביבות ווינא. ויהי ביום השב"ק כאשר ישבו הקהל אחרי מנחה בעת ס"ג, ראו מבחוץ והנה עדיין לא נראו הכוכבים הראויים למוצאי שב"ק (דשם מינלו להו עלמא שוישבת על ההרים) 'וכפי הפתקא והמורה שעות נרשם בהעיר לעשות או מלאכה ביציאת שבת', והרעיש רבינו על כך מפני חילול שבת.

81. 'מרבצי תורה מעולם החסידות', ערך הגאון מבראדי (עמ' קס"ה).

82. וז"ל רבינו בתשובה (ש"ת אמרי יושר החדש סי' קל"ג): "ואין הזמן גרמא להשיב בענינים כאלה שאין בהם חדשות רק לגבב דברי אחרונים, וזולת זה אין דרכי להשיב בלתי על הלכה למעשה או על קושיא חמורה".

83. 'עיר הגולה' (עמ' תמ"א).

84. 'נר ישראל' (ח"ו עמ' ר"נ).

ויוסף הוא השליט

קשרי הידידות ויחסי האהבה המופלגת אשר שררו בין רבינו והגאון האדיר רבי יוסף ענגיל זצ"ל, החלו להתרקם עוד כטרם נפגשו פנים בפנים, מתוך היכרותם זה את זה ע"י ספריהם⁸⁵. עד כדי כך העריכו ואהבו איש את רעהו באהבת התורה, שכפי שסיפר רבינו, כאשר נפגשו בפעם הראשונה "ווי נאר איך בין אריינגעקומען האבען מיר זיך געקישט"⁸⁶. ומני אז שררה ביניהם ידידות למעלה מן המשוער, כהני תרי ריעין דלא מתפרשין מתוך הערכה והערצה⁸⁷. ואם כי הגאון ר' יוסף ענגיל נמנע תמיד לבקר רבנים וגדולים, הרי שונה היתה הנהגתו ביחס לרבינו, אותו נהג לפקוד ולבקר פעמים רבות לגודל חשיבותו בעיניו⁸⁸.

תחת אחד השיחים, שח רבינו אל ידידו הגאון ר' יוסף ענגיל, כי הוא מקנא בו על יכולתו להאריך אריכות גדולה כל כך בכל ענין, ולמצוא צדין וצדי צדין, כפי שניכר ומשתקף מספריו. השיבו הגאון ר' יוסף: "אדרבה, אני מקנא בכם, שביכולתכם לערוך תשובות קצרות וקולעות, למצוא מיד את הנקודה הדרושה ולהסיק מסקנא"⁸⁹.

רבי יוסף ענגיל אף החל להעלות עלי גליון הגהות על התלמוד הירושלמי (שחלקם נדפסו אכן בספר גליוני הש"ס), הודות להפצרותיו החוזרות ונשנות של רבינו, שטען בפניו מפעם לפעם כי הוא היחיד בדורו שיכול לקחת ע"ע תפקיד נשגב זה⁹⁰.

בהזדמנות מסויימת כשהוצרך רבינו להרחיק מווינען, פנה להפרד מעמיתו הקרוב הגאון ר' יוסף, ובתוך הדברים אמר לו דאיתא בגמ' (ברכות ל"א): "אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו", וביאר החתם סופר זי"ע, שעצה זו אינה ענין סגולי גרידא, אלא ר"ל "מתוך" דבר הלכה, שישמיע לו קושיא, ומתוך כך יחשוב חבירו עליו לתרץ קושייתו. ולכן ביקש מאיתו רבינו שישמיע בפניו איזה קושיא. ענה לו הג"ר יוסף ענגיל על אתר: "יש לי קושיא גדולה אליכם – קשה עלי פרידתכם"⁹¹.

85. הגרא"ל ווילנער סיפר, כי פעם ביקר דודו הגאון ר' פישל אריק אצל הגר"י ענגיל בקראקא, הגר"י ענגיל לא הכיר את בן שיחו, אך משפצחו לשוחח בלימוד, שאלו: "האם אינכם אחי הרב מיאולאוויץ?". שכן הגר"י עמד על דרך לימודו של רבינו (ישיב וקנים ח"א עמ' שמ"ג).

86. שם (ח"א עמ' שר"מ) בשם הגרא"ל ווילנער ששמע מפי רבינו.

87. ומעשה שערך רבינו תשובה להלכה בענין עגונה שעמדה על הפרק, ושלחה עם בן אחותו הגרא"ל ווילנער אל הגאון ר' יוסף ענגיל, בכדי שיצטרף ויסיים עמו בכחא דהתיירא. כשנכנס, מצא את הגאון ר' יוסף שוכב על מיטת חוליו, הראה לו את תשובת רבינו, וביקש מעמו בשם רבינו לכתוב תשובה להלכה עם חוות דעתו. אך הגאון ר' יוסף סירב, מחמת חולשתו. מאידך, ביקש הגאון ר' יוסף קולמוס ודיו, וחתם על אתר את שמו בתור הסכמה על תשובת רבינו, ופטרו לשלום. לאחר מכן, ערך הגר"י תשובה ארוכה לבאר טעמו ונימוקו בהסכמתו לפסק דינו של רבינו. התשובה שנכתבה ביום ג' דברים תרע"ח, משתרעת על פני כעשרים עמודים, ונדפסה בספרו 'אוצרות יוסף' (ישיב וקנים ח"א עמ' שמ"ח).

88. מכתבי הר"ר ישראל חיים אשרי שליט"א בשם הג"ל. הגאון ר' יוסף ענגיל מכיא מחידושי רבינו ודן בהם. ראה לדוגמא: גליוני הש"ס נדרים פ: ד"ה כביסת; גיטין ל"ח: ד"ה מצווה; קידושין כ"ד: ד"ה יבשה; בבא מציעא ע"ח: ד"ה דאדעתא.

89. קונטרס 'אלה תולדות יוסף' שבסו"ס 'תפארת יוסף' (עמ' 100), בשם הגאון ר' חנוך דוב פדווא זצ"ל אבר"ק לונדון.

90. 'שארית יוסף' (עמ' 56).

91. קונטרס 'אלה תולדות יוסף' הג"ל (עמ' 100), בשם הגאון ר' מרדכי יעקב ברייש זצ"ל אבר"ק ציריך.

הגאון רבי יוסף ענגיל כיהן כראש בית דין בק"ק קראקא, ולא כרב ואב"ד, על אף שבאותו עת לא כיהן אב"ד בעיר. רבינו התרעם בגין כך על אנשי ק"ק קראקא על שלא מינוהו לאב"ד, באמרו: "פאר קיין רב האט זיי נישט געפאסט עהם צו נעמען, נאר פאר א ראש ביי"ד"⁹².

החוט המשולש כגדיל עבות, הקרין מאורו על ראשי עם קודש במהלך שנות המלחמה, עד כי לקראת סיומה נגדע הארז בלבנון, והצעיר מביניהם הלא הוא הגאון ר' יוסף ענגיל, שבק חיים לכל חי למגינת כל לב, ונלב"ע ביום שב"ק ב' דר"ח מרחשון תר"פ. באותה שבת בעת עריכת סעודה שלישית לא השמיע רבינו דברי תורה כהרגלו, משום ההלכה שמבטלין בתי כנסיות ובתי מדרשות⁹³. למחרתו ביום ראשון לסדר 'לך לך מארצך' התקיימה הלוייתו, וכבוד גדול עשו לו במותו, בהלוייתו השתתפו רבבות אלפי ישראל, בתוכם אלפי הפליטים ששהו עדיין בעיר וויען, והובילו את גופו הטהור להיכל בית הכנסת 'שיף שוהל' להספידו שם ברוב עם, לאחר מכן הספידוהו בבית החיים, שם היה רבינו ראש המדברים, הוא קונן עליו בשברון לב והפליג בשבחו ביותר. בתוך הדברים התבטא: "רבנותי, כאן מונח ש"ס בבלי וירושלמי, ספרי תוספתא ומכילתא, וכל התורה שבע"פ, שתי זרועותיו כשתי ספרי תורה (מעין רבי אליעזר, בסנהדרין ס"ח)"⁹⁴. כמו"כ התבטא באותו מעמד, כי לו היה חי הגאון ר' יוסף ענגיל לפני כמאה שנה היה בו ג"כ חידוש. כאשר חזר רבינו מבית החיים, אמר לו הגאון מבראדי: "המחותן, הסתמך מסתמא קצת על הטר"ז (ע"י בשו"ע י"ד ס' שד"מ סעי' א' ובטו"ז סק"א, שמותר להגזים קימעה בהספד)", נענה רבינו: "אם כך אתם אומרים, לא הכרתם את רבי יוסף"⁹⁵.

אוצר החכמה

משה איש האלקים

בין גולי וויען היה גם הרה"ק ר' משה'ניו מביאן-קראקא זצ"ל הי"ד⁹⁶. כשהגיע לווען עדיין לא היה מפורסם כ"כ בהיותו נחבא אל הכלים, ורבינו – שהיה גם מבוגר ממנו בכחצי

הרב יצחק

92. 'שיח זקנים' (ח"א עמ' שמ"ז) בשם הגרא"ל ווילנער.

93. שם (ח"א עמ' שמ"ה). וראה מסכת מועד קטן (כ"ב.), ובטור אורח חיים ס' רצ"ב.

94. 'דרשות שבט הלוי' (שערי נחמה שער פ"ז). בהספדו על הגאון מטשעבין זצ"ל, הוסיף הגר"ש וואזנר כי רבינו אף התבטא אז, כי "אילמלי ידעה האדמה מה שעתידה לקבל, היתה רוקדת משמחה לקבל גוף קדוש כזה" (קונטרס אלה תולדות יוסף הג"ל, עמ' 100).

95. 'שיח זקנים' (ח"א עמ' שד"מ), מפי הגה"צ מוואוידסלאוו זצ"ל ששמע מתלמיד רבינו הגר"ר יעקב טייטלבוים ז"ל. בהסכמת הגאון הגדול רבי משה שטערן זצ"ל אבד"ק דעכרעצין, לספר 'אתון דאורייתא' (מהדורת יוסף אימון), מתוארים הדברים בסגנון שונה קצת, וז"ל: 'הנה לערך כארבעים שנים שמעתי מפי הרה"ג הצדיק המפורסם מזה"ר יעקב טייטלבוים זצ"ל יוצא עיר הבריה ווין... כשנפטר הגר"י ענגיל צוקללה"ה הספידו האמרי יושר ואמר עליו "שתי זרועותיו כשתי ספרי תורה". אחר ההספד אמר לו הבעל מחזה אברהם איך אפשר לומר כן, שתי זרועותיו כשתי ספרי תורה, בתמיה. אבל אחר שיצאו לאור ספרי רבינו מהר"י ענגיל זצ"ל ביקש המחזה אברהם מחילה מבעל האמרי יושר ואמר לו הן הן כדברך אמת אמת "שתי זרועותיו כשתי ספרי תורה", עכ"ל.

96. נולד בפורים שנת תרמ"א לאביו הרה"ק ר' שלום יוסף מהוסיאטין, ונתייתם בילדותו ומאז נתחנך בבית סב אמו המגיד מטריסק, ולאחר מכן בבית אביו אביו הרה"ק ר' מרדכי פייבוש האדמוה"ז מהוסיאטין. במעליו התנכר נער בשקידתו העצומה, ובכשרונותיו המזהירים, והיה ילד שעשועים לכל מכריו. בהגיעו לפרקו נשא את בת דודו הרה"ק ר' מנחם נחום מביאן-טשערנאוויץ, בן הרה"ק הפחד יצחק מביאן (וחתן האדמוה"ז מהוסיאטין), ומאז קיבל את מרות חו"ו מביאן, ודבק בו לחלוטין. בשנים אלו היו כל חייו קודש קדשים להתמדת התורה בסילודין

כו המאיר ויהי בנסוע לעולם

יובל שנים – הוא זה שהודיע טבעו בעולם⁹⁷, בעיניו החודרות עמד על גדולתו והפליאה עד שהכריז כי הוא חר בדרא בנגלה ובנסתר⁹⁸. ידידות רבה שררה בינו לבין רבינו, וכשהיה בא תכופות לבקר את רבינו בביתו, הסתגרו בינם לבין עצמם, ועסקו בסוד שיח שרפי קודש, בדברים העומדים ברומם של עולם, התלמידים ידעו כבר כי בשעות כגון אלו מקפיד רבינו לבל יתערב זר בשמחתם וכל אדם לא יהיה באהל מועד⁹⁹. לפי השמועה, שידלו הרה"ק ר' משה'ניו לעסוק יותר בלימוד חכמת הנסתר והקבלה, ורבינו שמע לעצתו¹⁰⁰.

הרה"ק מבאיאן שהיה כאמור גאון עולם, התענג מזיו תורת רבינו שהיתה אצלו שעשועים יום יום, עד שהיה מתעניין בקביעות אצל התלמידים מה נתחדש בין כותלי בית מדרשו. לשם כך, אף הטיל על חסידו המובהק שהיה תלמיד רבינו הרה"ג ר' יעקב'לי טירקל הי"ד זצ"ל¹⁰¹, להעביר אליו מדי יום בכתב את שיעורי רבינו וחידישו, ולפעמים אף טרח בכבודו ובעצמו לפנות אל רבינו בכדי לברר וללבן דברים ששמע משמו¹⁰².

רבינו כיבדו במאוד בגינוני כבוד והערכה למיניהם, בגין יחסו וזכות אבותיו הקדושים, וכפי שתלמד העובדה הבאה: בעיר וויען לא הלכו ברחוב בשב"ק עם שטריימל רק עם כובע, ורבינו כשנכנס לביתו היה מסיר תיכף ומיד את הכובע וחבש השטריימל כמנהג חסידים. פעם אחת במוצש"ק הודיעו לו שהרה"ק מבאיאן רוצה לבקרו, הסיר רבינו את השטריימל מעל ראשו, הניחו בתוך הקופסא, ולבש את הכובע, באומרו "איזה פנים יהיה שאני אשב עם שטריימל, אונד א רעבי"ש קינד ישב אצלי עם כובע"¹⁰³.

ובפרישות עד שיצאו לו מוניטין בגין בקיאותו הנדירה בכל מכמני תורה, בש"ס בבלי וירושלמי, ובספרי הראשונים האחרונים והפוסקים. בפרוץ מלחמת העולם הראשונה נטל את מקל הנדודים יחד עם משפחת חמיו, והגיע לוינא. שם נשאר גם לאחר הסתלקות חו"ז מבאיאן, מעריציו הרבים הקימו עבירו קלוז משלו, והוא הגיע אל המנוחה ואל הנחלה, באותה תקופה החל לנהוג את נשיאותו ברמה והיה לאבן שואבת. בשנת תרפ"ה עבר לקראקא ע"פ בקשת חסידיו שבגאליציה, ושם הוקמה חצירו שהיתה לתל תלפיות, ומשם יצאה תורה והוראה לאלפים, כמ"כ הקרין נחלי דעת וחסידות לכל החפץ בחיים. תפילותיו הצטיינו במתינות ובהשתפכות הנפש במשך שעות ארוכות. והתפרסם לאיש קדוש מירם מעם, אשר ראו עליו בחוש כיצד המוח שליט על הלב. בקראקא היה מעורב ופעיל בצרכי ציבור של קיום הדת וגמילות חסד עם נזקקים. היה מעמודי התווך של אגודת ישראל, ובכנסיה הגדולה (וינא, תרפ"ג) נתמנה כחבר מועצת גדולי התורה. אחרי פטירת מהר"ם שפירא מלובלין נתמנה למנהיג רוחני ונשיא הוועד הרוחני של ישיבת חכמי לובלין. בצוק העיתים בפרוץ מלחמת העולם השנייה, בקיץ שנת ת"ש, ברח מקראקא לגיטו טארנא, ששם היה המצב שקט יותר יחסית, וגם בשנות הזעם האיומות לא קם ולא נע ולא זע ממזגו השקול ומעבודתו הקדושה. נעקה"ש באושוויץ לאחר מעמד קריאת שמע ברוב עם בדביקות והתלהבות, ביום המר והנמחר ג' אלול תש"ג לפ"ק, הי"ד.

97. מפי החסיד הישיש רבי אלימלך רומפלער ז"ל מלונדון.

98. 'דעת משה' (ירושלים תש"ז) בתולדות המחבר. גם כתשובות רבינו אליו הוא מכנהו בתוארים נדירים ומפלגים, בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' ג'): 'חרוף ובקי נפלא בכל חדרי תורה בוצינא קדישא כקש"ת...', ושם (סי' קנ"ה): 'ידידי' הרב הה"ג המובהק משנתו ז"נ בוצינא קדישא וכו' כקש"ת...'.
99. 'שיח זקנים' (ח"א עמ' שמ"ט).

100. בתולדות המחבר שבספר 'דעת משה' הנ"ל, כותב הרב אהרן רבינוביץ זצ"ל, בזה"ל: 'כן נודע לי אשר מרן אדמו"ר הגה"ק (ר' משה'ניו) זצוק"ל, הפעיל מאוד על הרב ז"ל (רבינו) לעסוק בלימוד קבלה, ושמע לעצתו, כי אחרי זמן שמעתי שיחה נעימה ביניהם בענין ההפרש בין קבלת חב"ד ובין קבלת הגר"א, ואין לגלות'.

101. ראה אודותיו להלן פי"א אות ל"ב.

102. 'דעת משה' הנ"ל, בתולדות המחבר.

103. מפי הר"ר עזריאל מאיר אייגער שליט"א, נכד הגרא"ל ווילנער זצ"ל.

אחד מתלמידי רבינו בוינא, הרב אהרן רבינוביץ, מגדולי חסידי באיאן שזכה עוד להסתופף בצל הרה"ק ר' משה'ניו, מעלה מזכרונותיו פגישה אחת בין הרה"ק מבאיאן ורבינו, בה באה לידי ביטוי מוחשי רגשי ההערצה המופלגת שרחשו זה לזה, שזורים בענוות חן מבית היוצר של רבינו:

"בשנת תרע"ח למדתי אז עוד בישיבתו הרמה של כבוד מורי ורבי הרב הגאון המפורסם מהר"ם אריק זצ"ל מבוטשאטש-טארנא, ובערב ר"ה זו הלך עמי לפנות ערב לבית מרן אדמו"ר זצוק"ל, ולקח קוויטעל בידו, וכאשר אך נגש פנימה סירב מרן אדמו"ר מהר"ם זצוק"ל לקבל הקוויטעל מידו, באמרו 'דער רב דארף אויך א קוויטעל?', ענה הרב ז"ל: 'כן, איך דארף אויך א גוט יאָהר'. אחרי כמה חילופי דברים שעברו ביניהם, אמר לבסוף האדמו"ר זצוק"ל: 'נא, איך זעה אז דער רב וויל מקיים זיין תעלא בעדניה סגיד ליה, וועל איך אייך צי ליעב טוען, וקיבל הקוויטעל, וברכו כנהוג'¹⁰⁴.

אוצר החכמה

קול קורא במדבר, פנו דרך ה'

זכו פליטי וינא ותושביה, להיווכח במו עיניהם ששכינה גלתה עמהם, וכגלות בבל בשעתה ששרתה שכינה בבתי מדרשותיה (מגילה כ"ט, א), כן הועידה ההשגחה העליונה עבורם בימים טרופים אלה, קברניטים מנוסים גדולי ישראל משכמם ולמעלה, בדמות רבינו ועמיתיו הגאונים – החוט המשולש, שומרי משמרת הקודש, גבורים לעמוד בפרץ, שהיו להם לחומה ולמחסה ביום זעם, וקבעו ציוני דרך להלכה ולמעשה, לספינה המטורפת בנתיבי המלחמה.

אבל אשמים אנחנו

כאשר הגיעו עדיהם השמועות הנוראיות והמבהילות אודות צרות ישראל המובל כצאן לטבח, ודמו הנשפך כמים בהתגעש עולם, פירסמו כרוז להתעוררות תשובה ולתיקון המעשים, וגזרו תענית ציבור בכדי לעורר רחמי שמים¹⁰⁵:

בלב נשבר ונדכה אנו פונים אליכם היום אחב"י, קול כחולה שמענו צרה כמבכירה, קול דמי אחינו הנהרגים המוכים והנשדדים מידי אכזרים... ואנחנו מאמינים בני מאמינים כי הכל בהשגחה... הלא ד' חטאנו לו ועלינו לפשפש במעשינו....

וע"ז מצאנו חובה עפ"י תוה"ק, להעיר את לבב אחב"י על כמה מכשולות וחטאים אשר בעו"ה נתרחבה הפירצה... ומהם: א) פרצת הנשים נשואות ובתולות הולכות בשווקים ורחובות בגילוי בשר מקומות המכוסים במרחבי הצואר וחזה וידים וכדומה... נוסף על פירצת השער בשוק אשר הוא איסור תורה לישראל... ב) באיסור נדה החמור שהוא בכרת ר"ל ופוגם זרעו... כי היא זה שורש קדושת ישראל ויחסינו. ג) בענין השחתת הפיאה והזקן... ד) גם בענין קניית בשר כשר רבתה המכשילה כי רבים אינם משגיחים כלל וקונים מן הבא בידם ונכשלים בטריפות ר"ל... ה) בחילול שבת ר"ל שהוא מדברים החמורים ביותר... ו) עון

104. 'דעת משה' הנ"ל, בתולדות המחבר.

105. נדפס בקובץ 'כרם שלמה' ושנה ד', קונטרס ה' עמ' מ"ג.

ביטול תורה שהיא שקולה כנגד כל המצוות... וכבר הערנו בקו"ק להשתדל שילמדו בכל בתי תפלה בין מנחה למעריב או אחר מעריב עכ"פ שעה אחת. ז) ההילוך לטרטירות אשר אסרו חכ"ל...

ויותר מזה שכתוב כאן... ישוב וינחם ויזהיר את בני ביתו באזהרה רבה... כל איש ואיש בהטיבו מעשיו ובשובו בתשובה שלימה לפניו ית'... ולתכלית זה קבענו תענית ציבור פה על אחינו בני גאליציה ובוקאווינא מבין ונת עשרים שנה ומעלה, בעזה"ת ביום ד' שבוע זה פרשת וישב... וכל איש חלש אשר מרגיש כבידות, יפדה את עצמו בממון כפי יכולתו ונדבת לבו, ועכ"פ לא פחות מח"י צ"ל, וביום התענית הנ"ל, יתאספו לבתי כנסיות ובתי מדרשות להתפלל ולומר סליחות ולקרות ויחל, ולחלות להשי"ת...

אברהם מנחם הלוי שטיינבערג אבד"ק בראד
מאיר אראק אבד"ק בוטשאטש
יוסף ענגעל

למען תינוקות של בית רבן

אוצר החכמה

בחודש סיון שנת העת"ר לפ"ק, יצא לאור קול-קורא בעיר וויען, במטרה להשיב לב אבות על בנים, לחנכם ולחכמם על במתי התורה והיראה, תחת הכותרת:

מפי עוללים ויונקים יסדת עוז

"...בין כל הצרות הרבות והנוראות אשר השתרגו עלו על צוארינו... עוד דאגה אחת מנסרת במוחינו והיא שאלת חינוך הבנים וגידולם... יסובבו פה בעיר הבירה (לכד כבעהמען ומעהרען) קרוב לשני אלפים ילדי ישרון מבני הגולה, בלי תורה ובלי מורה מחוסר בתי תלמוד תורה ומלמדים... חסר אונים היינו עד עתה לתקן את המעות, מחוסר האמצעים הנחוצים לבנין בית גדול כזה שממנו תצא תורה... עד אשר העיר ד' את רוח הנדיבים ראשי 'אגודת ישראל' בפראנקפורט יצ"ו לפעול לעזרתנו... וברצונה הטוב ידה נטוי' ליסד בתי ת"ת עבור בני הגולה... לזאת הננו פונים אליכם אחינו בני ישראל... תנו ידכם עמנו! עשו למען תינוקות של רבן ותמכו בידינו..."

החלק השני

על החתום באו בין השאר – רבינו, הגאון ר' אברהם מנחם שטיינבערג הרב מבראדי, הגאון רבי יוסף ענגעל, והגאון ר' נחום וויידענפעלד, האדמורי"ם מבאיאן, טשארטקוב, סאדיגורא, הוסיאטין, אנטניא, ועוד¹⁰⁶.

הוראת שעה

בצוק העיתים, מצאנו כרוז נוסף, יוצא דופן בתוכנו ומהותו, המופיע בקול ענות גבורה – בכוחא דהתיירא להתייר לצורך שעה גבולות שגבלו ראשונים, היה זה בפרוס חג המצות בשנת

106. צילום מהקו"ק נדפס בספר 'מרכיצי תורה מעולם החסידות' (ערך הגר"י ענגיל).

עטר"ת לפ"ק, כאשר המלחמה השתוללה בשיא תקפה ורבים חללים הפילה, מזי רעב ונפחתי כפן פשוטו כמשמעו נראו בקרית חוצות, ולאור חשש פיקוח נפש, ראו לנכון גדולי התורה וההוראה בווען – ובתוכם רבינו – צורך דחוף ונחוץ להתיר בדחילו ובחדרת קודש אכילת קטניות בפסח, בתור הוראת שעה באותו מקום ובאותו פרק, וכמו שכתבו בנוסח המודעה שפירסמו:

"אנחנו הח"מ שמנו על ליבנו גורל הלחץ והדחק בחיי נפש, לאחינו הגולים מגאליציהן ובוקאווינא אשר פה עיר וויען, ויצא מאתנו במוסכם עפ"י התורה הקדושה, להתיר לחג הפסח הבעל"ט בשנה הזאת בפה וויען מקצת דברים שנהגו בהם איסור, והם הדברים שיבוארו להלן, ועפ"י האופנים שיבוארו...".

אח"כ 1234567

כאן מפורט באריכות בלשון אידיש – דייטש, איזה דברים מותרים ובאיזה אופנים. "כל ההיתרים הנ"ל אינם אלא בשנה זו ובפה וויען, וכן אין ללמוד מזה לשנה אחרת ולמקומות אחרים, כי התרנו מחמת הדחק בעת פה וויען... והכל עפ"י האופנים המבוארים לעיל. והשי"ת ברחמיו ימהר ויגאלנו ויבנה בית מקדשנו ותפארתנו, ונזכה לקיים חג הפסח ככל משפטו וחזקתו בב"א".

על החתום באו בין השאר – רבינו, הגאון ר' אברהם מנחם שטיינבערג אב"ד בראדי, הגאון ר' יוסף ענגיל, והגאון ר' חיים יצחק ירוחם זצ"ל אב"ד אלטשטאט¹⁰⁷.

היתר עגונות

גולת הכותרת בפעולות ההצלה של רבינו בתום מלחמת העולם הראשונה, היתה ללא ספק עיסוקו המתמיד בתקנות העגונות האומללות אשר נשארו ללא משען ומשענה לאחר שבעליהם נתפסו לצבא, ויחד עם עמיתו הגאון מבראדי פילס שבילי היתר בסוגיות עמומות ומסובכות אלו, הם פלפלו בחכמה מדי יום ביומו בכדי לשחררם ולהתירם כדת משה וישראל.

עוד בראשית שנות המלחמה, כאשר אנשים רבים אולצו להתגייס לצבאות המלחמה, ועלה חשש לגורל נשותיהם שלא ישארו צרורות בכבלי העיגון לכל ימי חייהם, פירסם אז הגאון ר' דוד זינגער זצ"ל אבד"ק פילזנא מגולי וינא 'קול-קורא' ביום א' לך תרע"ה:

הערות

להרבנים ומורים בכל אתר ואתר יחי',

ולהאנשים היוצאים לצבא המלחמה שישבו בשלום

"...אשר כל איש היוצא לצבא יגיד לפני ב' עדים וסופר בזה"ל: "אני פב"פ מצוה אתכם שתכתבו ותתנו גט לאשתי פב"פ", ואם אחר שתשקוט המלחמה לא יוכלו לברר ממיתת אנשי חיל הנעדרים ח"ו, אז יכתבו גט לאשת הנעדר ותהי' מותרת להנשא".

107. 'הדרום' (כרך טז עמ' 59), נדפס בשו"ת אמרי יושר החדש (הארץ סי' כ"ה). וע"ע בשו"ת 'קול מבשר' (סי' פ"ו).

רבינו הצטרף אז לקריאתו וכתב בין השאר:

"בן ראיתי דברי הרה"ג אבד"ק פילונא וכוונתו הטובה להציל בנות ישראל מעיגון, והדין דין אמת שבשעת הדחק יש להקל... ובודאי כשיש פנאי יותר יש לעשות... אבל בשעת הדחק שכבר עומדין צפופין די בזה..."

והש"י ברחמיו ירחם על שארית עמו במהרה, כנפש הכו"ח הצופה לישועה.
יום ה' לך העת"ר לפ"ק.

אוצר החכמה

הק' מאיר אראק אבד"ק בוטשאטש¹⁰⁸.

גם הגאון ר' יוסף ענגיל זצ"ל הצטרף לקריאה הנ"ל.

ככל שנמשכה המלחמה, ונותק הקשר בין המשפחות, ניתוספו נשים רבות לרשימת העגונות, ובצר להם שיחרו לפתחו של רבינו שיורה להם דרך המלך, ויפסוק פסוקם כדת מה לעשות, שלא ישארו אלמנות צרות, ורבינו שידד עמקים בכחא דהתירא, וערך מערכות עניפות, שחלקן הועלו עלי גליון ונדפסו בתשובותיו¹⁰⁹.

פעם אירע שאשה אחת הגיעה אל רבינו ומשאלתה בפיה, להתירה מכבלי העיגון. לאחר שחקר ודרש פרטי הענין, כתב תשובה להתירה, ובסיומה הדגיש שהיתר זה ניתן רק בתנאי ועל דעת שיסכים עמו מחותנו הגאון מבראדי ויצרף חתימתו. כעבור כמה שבועות חזרה האשה אל רבינו בקובלנא על הרב מבראדי שטרם חתם על ההיתר, ונכבדות מדובר בה וברצונה להנשא. כשפגש רבינו את הגאון מבראדי למחרת בביתו^ד, ביקש מאתו שיודרו לברר את ההלכה ולחתום על ההיתר באם יצא לו הדין להתיר, והרב מבראדי אכן הבטיח לו שיחתום. אחר זמן מה שוב באתה האשה לרבינו והתאוננה שהרב מבראדי עדיין לא חתם על ההיתר. כשנפגש עמו רבינו לאחר מכן, פנה אליו בטרוניה: "ממה נפשך, אם אין מעלתו מסכים עמי יכתוב נא תשובה לסתור, ואם הוא מסכים, מדוע איננו חותם". הרגיעו הרב מבראדי שלא ידאג, כי יחתום, אך למעשה לא חתם.

לא חלף זמן רב, ובאחד הימים הגיע מכתב מבעלה שהוא חי, ומתעתד לשוב לביתו. כשנדע הדבר לרבינו אמר להרב מבראדי: "לא ידעתי שמעלתו הוא בעל מופת". השיב לו הרב מבראדי: "להיפך, מעלתו הוא בעל המופת, שהרי כשעברתי על התשובה ראיתי שהצדק עמו, ולקחתי את הקולמוס לחתום, אך לבי היה נוקפי וארכבותי דא לדא נקשן, וחשבת שהלא דבר הוא, ויראתי לחתום, וכן היה בכל פעם שרציתי לחתום. ועכשיו רואה אני, דבהיות שמע"כ תלה את ההיתר בי, לא רצו מן השמים שיצא מכשול מתחת ידו, ע"כ בזכותכם מנעוני מלחתום"..."¹¹⁰.

¹⁰⁸. נדפס בשו"ת אמרי יושר החדש וסי' פ"א.

¹⁰⁹. מן הענין לציין, את הערת רבינו באחת מתשובותיו (אמרי יושר ח"ב סי' קמ"ה): "הרי בעגונה הלכו חז"ל להקל, אין לנו רק ללכת בעקבותיהם הקדושים, ולא לחפש חומרות לעגן אלפי אנשים נפשות ישראל בחומרות יתרות". הגרא"ל ווילנער בן אחות רבינו העיד, כי היה נוכח פעם כאשר באה לפני רבינו אחת מן הנשים האומללות ובכתה על מר גורלה, ורבינו שלחו או לבית עקד הספרים להביא לו את הספר 'עין יצחק' להגאון הגדול רבי יצחק אלחנן זצ"ל אבד"ק קאנונא, שהיה גר ברוסיה, ושאלות מעין אלו בהל' עגונות היו שכיחות אצלו (מכתבי הר"ר ישראל חיים אשרי בשם הגרא"ל ווילנער).

¹¹⁰. 'תפארת משולם' ועמ' תשצ"ב.

אין חבוש מתיר עצמו

בימי מגורי רבינו בווען קרהו אסון נורא ואיום, היה זה בשנת תר"פ לפ"ק, כאשר חתנו רבי ברוך רייך – בעלה של מרת גיטל בת רבינו – נסע לרגל מסחרו ברכבת המובילה מווען לבודאפעסט. בהגיעו לעיר קאמארן הסמוכה לעיר הכירה, הורד באכזריות ממסילת הברזל ע"י אנשי צבא, בפקודת כומר בן בליעל שונא ישראל שנתן בו עיניו הרעים בכל משך הנסיעה, ולפי עדותו של יהודי משומד שפטוהו בעלילה בבית משפט מקומי, חרצו את דינו למוות ללא אומר ודברים על לא עוול בכפו, והוציאוהו להריגה במיתה משונה. אך מלבד עדות זו של המומר, לא היו עוד עדים כשרים שיוכלו להעיד על מיתתו בכדי להתיר את אשתו להנשא לאיש אחר. צרה צרורה זו נחתה על רבינו כרעם ביום בהיר, וצער בתו היקרה העיקה על לבו הרחום, והסבה לו עגמת נפש מרובה, ללא יכולת להועיל לה מרוב צערו, וכן מחמת נגיעתו בדבר.

כעבור כשתי שנים, בצר לו, פנה רבינו אל הגה"ק רבי חיים מרדכי ראללער זצ"ל אבד"ק ניאמץ ברומניה, בעהמח"ס שו"ת 'באר חיים מרדכי'¹¹¹, שהיה יחיד מומחה ובעל שם בהתרת עגונות, ושיגר אליו אגרת בו הוא מתחנן בפניו לבוא לעזרתו, לאגרת זו צירף מכתב ארוך של י"ב עמודים שכתבה בתו העגונה, בו מתוארים בפרוטרוט פרטי המאורע, חקירות ודרישות שעשו אצל נכרים עדי ראייה, וכן העתק ממה שנתפרסם בכתבי העת אודות דבר הרצח. וז"ל רבינו בא"ד¹¹²:

"עתה באתי להודיע צערי לכת"ה, כי זה שנים אשר חתני ה"ה ברוך רייך נסע לרגלי מסחרו לפעסט, ובקאמארן באם הדרך נלקח בידי שוטרים ומני אז נשכח זכרו, ולוטה פה אשר כתבה בתי גיטל ת' במר נפשה כל הענין... ומחמת גודל הצער אשר אין להעלות על הכתב, כי נשארה עם שלשה בנות באין משען, לא עלה בלבה עד כה לבקש לה עזר, וגם דימו מתחלה כי מסתמא יוודע הדבר ביותר, אבל נסתם חזון... והנה אני לא אוכל להתערב בזה להביע דעתי כי נוגע אני, וגם מגודל הצער כבד עלי לשום עיני בזה, ולאשר כת"ה נתעורר בתקנת עגונות בענין כזה, ע"כ הנני שולח פה המכתב מבתי ת', ואבקשו שיואיל לשום עיניו על כל הענין... ומה טוב אם יצרף אליו גם את הגאון מו"ה בצלאל שאפראן נ"י, ואחרי בוא דבריו אצרף פה ג"כ איזה רב גדול כנהוג..."

^{אוצר החכמה}

הנני דוש"ת באה"ר כה"י

הק' מאיר.

ואכן הרבנים הגאונים באו לעזרתו, וניאותו לשבת על מדוכה זו, ולאחר ששקלו וטרו צדדים וצדי צדדים התירו את בתו העגונה מכבלי העיגון, בראש המתירים עמד הרב מניאמץ שהאריך בתשובתו ומסיים עלה: "כ"ז נראה לדעתי הענין בעזהש"י להלכה... ויהיו דברינו לפני

111. בניאמץ כיהן כיוכל שנים, משנת תרנ"ה – תש"ה, ישב רוב היום בבית הכנסת מעוטר בטלית ובתפילין ונחבא אל הכלים, אך תורתו שלמד לשמה הכריזה עליו מבחוץ, ושמו יצא בכל קצוי תבל כאחד הגדולים אשר בארץ. בערוב ימיו עלה לארה"ק וחי בה פרק זמן קצר, נלב"ע במוצ"ש ט' מרחשון תש"ו.

112. נדפס בקונטרס עגונות שבסוף ספר 'באר חיים מרדכי', והובא ג"כ בשו"ת אמרי יושר החדש (תמוז"ע ס"ה ס"א).

עין הברדלח של הרב הגאון נזר הרבנים ופאר הזמן כו' אבי' מו"ה מאיר שליט"א, ויסכים לזה אז להתירה ע"י ב"ד של שלשה...¹¹³.

גם הגאון ר' בצלאל זאב שאפראן זצ"ל האבד"ק באקוי בעהמח"ס שו"ת הרב"ו, חתם על ההיתר (כבקשת רבינו במכתבו הנ"ל) וכך כותב בא"ד: "ובתוך אחד השיחים [עם הרב מניאמץ] הציע לפני מה שאירע לגדול הדור פאר הזמן הגאון האדיר סיני ועוקר הרים, המאיר לארץ ולדרים, בחיבוריו היקרים, המפורסם לשבח ולתהלה, מאוד נעלה, כק"ש מו"ה מאיר אריק שליט"א שהגיע לצרת הבת ר"ל, באשר בתו העדינה נשארה עגונה באופן מבהיל ונורא ר"ל, ובאמת משתתף אנכי בצער... והראנו זה לזה כוחות דהיתירא דעדיף להתיר את בת גדול הדור הנ"ל מ' גיטל רייך..."

לאחר שקיבל רבינו את ההיתר הנ"ל, השיב להרב מניאמץ במכתבו (יום ג' ויקרא שנת תרפ"ב לפ"ק), וז"ל בא"ד: "דמיתי להודיע לכתה"ר דבר שלם מהיתר בתי ת', כאשר יסכים עוד גדול אחד מוועץ כאשר התנה כת"ה, ולאשר הגאון מבראדי נ"י לא הי' כמה ימים בקו הבריאה נתאחרה התשובה הרבה אצלו, וזה מקרוב הסכים להתיר. ולסבת האיחור שלחתי הרב להגאון אבד"ק ראדמישלא שליט"א אשר הוא כעת בקאשוי, וגם הוא הסכים להתיר..."¹¹⁴.

אך גם לאחר שהשיג רבינו את ההיתר המיוחל, לא תמה סאת יסוריו וצרת נפשו, כפי שהתאונן והעלה בדמיון עליו גליון במכתבו להגאון ר' זאב לייטער אב"ד פיסטבורג זצ"ל: "בתי האלמנה מרת גיטל ת' עם ילדי' השארתי בוויין, יש לי עגמת נפש כי בזעת אפה תביא לחמה מאז נפטר בעלה ז"ל, כנודע לכבוד תורתו הרמה בעזה"י ע"י גביית עדות כבר התירו גדולי ישראל לבתי תחי' להנשא, אבל עד כה לא נודמן לה שידוך, הש"י ירחם עליה ועל בניה היתומים מאביהם"¹¹⁵.

שונא בצע

לעומת מעמדו ומלכותו ברומו של עולם התורה במשך ימי שבתו בווינא, ידע רבינו בתקופות מסוימות חיי עוני משוועים, בהם היו לחץ דחק ומחסור מנת חלקו, עד שלפעמים הגיע כמעט

113. ראה עוד בס' 'באר חיים מרדכי' (ח"א סי' י"ז, ח"ב סי' ב') תשובות אל רבינו בענינים שונים. בקונטרס עגונות הנ"ל ודף י"ט) הוא מתאר את רבינו בזה"ל: "זהנה אך מה שהעליתי בס"ד להלכה באות ס"ח הצעתי לפני רחומאי דנפשי, הרב הגאון האמיתי, סיני ועוקר הרים, משיב דברים נכוחים, המאיר לארץ ולדרים, בספרים המאירים כספידים, בקצוי ארץ מפורסם ליחיד מצויין שבגאונים בתורה ויראת ד' טהורה כו', כש"ת מו"ה מאיר אריק שליט"א אבד"ק טארנא יע"א". וראה עוד תשובת רבינו אליו, בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' קע"ה), בתואר: "ידיד נפשי הרב הגאון המפורסם, כבוד שם תפארתו, מו"ה"

114. ראה שו"ת מהר"ש ענגיל (ח"א סי' י"א).

115. מן הענין לציין כי בת רבינו מרת גיטל הנ"ל, שרדה את מאורעות שנות הזעם באירופה, והיגרה לדרום ארה"ב. עובדה מעניינת מסר לנו נכד אחות רבינו, הר"ר מאיר פונד שיחי' מארה"ב, ששמע בעצמו מאת נכדת רבינו מרת פינעל - בת מרת גיטל הנ"ל - שבעת שעזב רבינו את העיר וויען ע"מ להשתקע בטארנא, באו אליו בני העיר וויען לקבל ברכת פרידה, לאחר שכבר התפזרו רוב הציבור נגשה אליו נכדתו מרת פינעל הנ"ל שהיתה אז עדיין בילדותה לקבל את ברכת סבה הגדול, שאל אותה רבינו: "קינד לעבן, במה אברכך", ביקשה הנכדה להתברך בעשירות, נענה רבינו: "זה אינני יכול להבטיח, אבל אברך אותך באריכות ימים ושנים". כשפרצה מלחמת העולם האיומה עברה מרת פינעל יסורים קשים ומרים, וכמה פעמים היו חייה תלויים לה מנגד, וכניסי ניסים שרדה. לאחר המלחמה התיישבה בארה"ב והאריכה ימים עד למעלה מתשעים שנה בצלילות הדעת, ויהי לנסו

עד פת לחם ממש¹¹⁶. בתקופות אלו בלטה במיוחד תכונת 'שונא בצע' הנאצלת, שהיתה טבועה בדמו. ידועים דברי רש"י (דברים ט"ו, א בשם הספרי) שכאשר מרע"ה חיפש בעצת יתרו דיינים ושרי אלפים שונאי בצע, לא מצא אנשי חיל העונים להגדרה זו, אולם רבינו היה כאמור, מצויין בתכונה זו ללא עוררין, "אחת ממדות הגדולות של דודי זצ"ל היתה, שכסף לא היה נחשב בעיניו לכלום, והי' שונא בצע באמת", כך בפשטות כותב בן אחותו הגרא"ל ווילנער בדברים כהווייתן¹¹⁷.

גם כשגברה עליו מצוקתו, והוכרח בעל כרחו ליהנות משל אחרים, נזהר ונמנע כליל לקחת כסף מאינשי דלא מעלי, ופעם בעת שהיה רבינו דחוק הרבה, חפץ אדם שאינו הגון להעניק לו סכום גדול, אלא שרבינו סירב בכל תוקף, וגילה דעתו במכתב לאחד ממקורביו "שאי אפשר לו ליקח מעות זה, אף שנחוץ לו כעת, מחמת שהנותן אינו שומר שבת, ובאם יקבל הנותן על עצמו לשמור שבת, אז הוא מרוצה לקבל את המעות"¹¹⁸.

משכיל אל דל

למרות העוני והצער, לא גילה ולא תינה את צערו לשום בן אדם, והיה מסרב לקבל מעות מן החפצים ביקרו, מלבד דמי פסק של דיני תורה, או שכר טירחא שהעניקו לו עבור מכירת חמץ, וכן בפורים היה נוטל כסף מהבאים לקבל פניו. אך גם מכסף זה לא רצה ליהנות יותר מההכרח לצרכי ביתו, ואת כל העודף היה מוסר לבן אחותו הגרא"ל ווילנער זצ"ל, לחלקם בסבר פנים יפות לנצרכים הידועים לו¹¹⁹.

היותו שקוע בתלמודו מתוך הדחק, והיותו מופשט מכל עניני העולם הזה, לא מנעו בעדו להיות משכיל אל דל, מִשָּׁל היה גביר לאחיו מנגידי העיר. תמיד ידע כיצד להעניק לעניים ולנזקקים די מחסורם אשר יחסר להם, פעם בכה ופעם בכה, ובלבד שיהיה בדרך כבוד. וכפי שיעיד הסיפור הבא: בימי מלחמת העולם הראשונה נחלה הגאון ר' משה דוד אסטרייכער זצ"ל אבד"ק טשימפא בעזמח"ס 'תפארת אדם'¹²⁰, בכאב עינים ל"ע, הרופאים ציווהו לנסוע ולדרוש ברופאים המפורסמים אשר ווען היתה משופעת מהם. בבואו לווען נסע תיכף לקבל פני רבינו, באמצע השיחה נכנס בעה"ב נכבד מתושבי העיר להזמין את רבינו ולכבדו בסידור קידושין בנישואי יוצא חלציו, פנה רבינו לאותו בעה"ב שיואל לכבד את הרה"ג הנ"ל בסידור הקידושין, הלה לא האמין למשמע אונזיו, ואמר לרבינו: "המבלי אין רבנים בווען שבאתי לכאן? רצוני שגאון גדול כרבינו יהיה המסדר קידושין אצלי". השיב לו רבינו: "קח את הרב הלזה – כמוני כמוהו". לשמע דברים מפורשים כאלו יוצאים מפי רבינו, ניאות האיש. נסע רבי משה דוד האורח עמו, סידר את הקידושין כדת משה וישראל, והלה העניק לו מתת יד נדיבה

116. כפי המסופר בספר 'עיר הגולה' (מעט' תמ"א והלאה), וראה שם פרטים מאלפים נוספים אודות תקופת חי' רבינו בעיר וויען.

117. בהקדמתו לס' טל תורה שהו"ל בבדוקלין בשנת תש"ו.

118. תלמיד רבינו הגר" שבעון פירסט בספרו 'עיר הגולה', שראה במו עיניו את ה"פאסטקארד" בכתב יד קדשו של רבינו. וראה עוד לעיל פ"ג – 'זכרו תורת משה', אודות סירובו המוחלט להעניק תעודת כשרות בשכר, בתקופת דחקתו.

119. 'שיח וקנים' (ח"א עמ' שט"ז), ובהקדמה לספר 'טל תורה' (מהדורת בדוקלין תש"ז).

120. נולד בלי"ג בעומר שנת תרמ"ג בעיר ראקעשין, לאביו הגאון רבי יוסף זלמן זצ"ל, וקיבל תורה מפי הגאון רבי

לד המאיר ויהי בנוסע לעולם

על טירחתו. כאשר חזר רבי משה דוד, הסביר לו רבינו את כוונתו: "ידעתי שמע"כ בא הנה לעסוק ברפואות הדורשות הון עתק סך רב, ורציתי שיהיו לכם מעות בדרך כבוד..."¹²¹.

אשובה אל מקומי

לאחר שנסתיימה מלחמת העולם, החלו קהילות גאליציה להתנער מעפרם ולשקם את עצמם מן החורבן הרוחני והחומרי. גולי וינא ופליטיה חזרו לעיירות מולדתם ולכל מקומות מושבותיהם. גם קהילת בוטשאטש – כעיירות רבות אחרות – היתה למאכולת אש בימי המלחמה, והפכה לעיי חרבות, רבים מבניה עובוה לצמיתות ולא שבו אליה עוד, אם כי גם בעיצומן של שנות המלחמה נשארו בה מתי מספר. אך חורבנה הגדול והכואב של בוטשאטש התבטאה יותר באיכות מאשר בכמות. פני העיר הרוחניים שונו ונתדרדרו במהלך שנות המלחמה, ואיכותה המסורתית נידלדלה לבלי הכר. צעירים ובני נעורים רבים נסחפו להשכלה ולציונות, עד ששמש הקלוזי נאלץ לעלות על הבימה, ולדרוש במפגיע מאותם פוחזים להסתלק על אתר, ולא לטמא את שארית המחנה. במצב עגום זה, חש רבינו כי בוטשאטש במתכונתה הנוכחית אינה זקוקה לו יותר כמרא דאתרא, בגין כך לא ראה יותר את ייעודו בעיר זאת, ולא אבה לחזור אליה¹²².

מסיבה זו גילה רבינו ענין רב בהפצרות חוזרות ונשנות של ראשי קהילת 'טארנא' בגאליציה המערבית, לחזור אל חבל ארץ זו, ולקבל המשרה על שכמו לכהן אלוף לראשם כרבה של

יהודא גרינפעלד זצ"ל אב"ד סעמיהאלי, והגאון רבי יהודא גרינוואלד בעל 'זכרון יהודא' אב"ד סאטמאר זצ"ל. לאחר נישואיו בשנת תרס"א ישב סמוך על שולחן חותנו שנים אחדות, והגה לילות כימים כיגיעת התורה מתוך פרישות וסיגופים, עד שזכה להורמנא דמלכא מהמחרש"ם מבערזאן, מהגאון בעל ערך ש"י מסיגעט, מבעל הדרכי תשובה ממנוקאטש, מבעל ערוגת הבושם, מרבו הזכרון יהודא מסאטמר, ומהרה"ק ר' משה משינאווא זי"ע. וגדולי הדור הפליאו את גאונותו המופלגת.

בקובץ 'נזר התורה' (ירושלים, אב תשס"ה) מסופר, כי כשנפגש לראשונה עם רבינו פא"פ ושוחחו בלימוד, התבטא רבינו: "הרי אני כבן שבעים שנה, ומתוך שאלותיו ופולפוליו בטוח הייתי שהוא זקן ויושב בישיבה, והנה הוא אבר"ך כמשמעו וכמדדשו – אב בחכמה ורך בשנים. ובפנותו לתלמידיו אמר: "אתם עדי, שבכל פעם שהגיע מכתב שו"ת ממנו, צייתי אתכם להעמיק בסוגיא ולמדנו יחד על בוריה את כל ההלכה שנשאלתי עליה, והייתי אומר לכם כי ממנו תראו ותלמדו דרך הלימוד".

בניסי נסים שרד את שנות הזעם ותקע אהלו בברוקלין שבניו-יורק, עד הסתלקותו לשמי רום ביום ד' אייר תשי"ד, ומנו"כ באהל רבו הס"ק בעל 'אהבת ישראל' מוויזניצא בבית החיים בבני ברק.

ראה תשובת רבינו אליו בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' נ"ב) כשמתארו "ידידי הרב הה"ג חריף ובקי...", ועוד שם (סי' קמ"ט, "לנכון הגיעני מכתבו עם קונטרסו אשר העריך מערכה...", ובאמרי יושר החדש (סי' י"ז).

121. הקדמת המו"ל לספר 'תפארת אדם'.

122. אמנם מחתימת רבינו בהסכמתו לס' 'בית פינחס' (עמ"ס תמורה ח"ב – להרה"ג ר' פינחס גרעזר זצ"ל מק"ק אושפיצין) משמע לכאורה כי בשנת תרע"ז שהה רבינו בעיר בוטשאטש, שכותב וז"ל: "...וגם כי מרובי טרדותי לא הי' הזמן גרמא לשום עין על כל פרט ופרט, אמנם מידי שוטטו עיני ראיתי כי ידיו רב לו.... וגם ראיתי מכותלי קונטרסיו כי שימש אדם גדול הגאון המובהק בדורו בעל נפש חיה זצ"ל.... ובעה"ח לכבוד התורה ולומדי יום ו' עש"ק פ' נשא תרע"ז, בוטשאטש", אך עדיין צריך בירור.

העיר, לאחר שאב"ד העיר הקודם הגאון ר' אברהם אבלי הכהן שנור זצ"ל עזב את העיר בשנות הזעם והמלחמה וברח לווייען, ונפטר שם. ולשמחת תושבי טארנא ונכבדיה, נעתר להם רבינו והביע את הסכמתו ובתנאי שיוכל לייסד שם ישיבה לתלמידים באומרו: "מבלי ישיבה אין לי שום ענין ברבנות"¹²³. ובשולי האגרת (הנ"ל) שכתב רבינו מוינא להרב מניאמץ בתאריך יום ג' ויקרא תרפ"ב, הוא מבשרו: "עתה טרדותי רבו כי בעזהש"י נתקבלתי לאבדק"ק בקהילת טארנוב, אקוה לנסוע שמה אי"ה אחר הפסח הבע"ל, והדבר צריך הכנה מרובה...".

אוצר החכמה

אח"כ 1234567

טרם נסיעתו משם באו אליו מעריציו הרבים – אנשי ק"ק ווייען הכירה לקבל ממנו ברכת פרידה. רבינו אף נשא דרשת פרידה לפני המון רב מתוך התרגשות גדולה, בביהמ"ד המפורסם 'שיפ שוהל'. לאחר הדרשה הלך להפרד מאב"ד ורב קהילת היראים 'שיפ שוהל' – הג"ר ישעי' פירסט זצ"ל, שהעריצו וכיבדו מאוד. ובאותו מעמד אף מילא את בקשת רבינו והעניק לו תעודת 'הורמנא דרבנן', שהיתה דרושה לו לצורך קבלת אישור לכהן באופן רשמי כרב דק"ק טארנא. רבי ישעי' התבטא אז ואמר: "מימי לא נתתי היתר הוראה לאף אדם, אך אדעתא דר' מאיר לא נדרנא, יודע אני שבנתינת התעודה הזאת אינני לוקח על עצמי שום אחריות"¹²⁴.

בלב כבד ומלא געגועים עזב רבינו את העיר ווייען שנתחבבה עליו עד מאוד, העיר שהיתה לו אכסניה מרווחת בשעת הדחק משך כשמונה שנים, וששימשה לו משכן עדות להרבצת התורה כאוות נפשו, מתוך יקר וגדולה וכבוד שנהגו בו בניה, ומתוך להבת אהבת תורה שרחשה בליבותם.

123. 'שיח זקנים' (ח"א עמ' שני) מפי הגרא"ל ווילנער ז"ל.

124. 'עיר הגולה' (עמ' תמ"ז) אולם ע"ע להלן פ"ד – 'ויקנאו למשה במחנה'.

פרק ד

המאיר לארץ טארנא

עיר ואם בישראל מלאה חכמים וסופרים, היתה 'טארנא' (טארנוב), שכונתה בשעתה בצדק: "מטרופולין של תורה". "זאת העיר שיאמרו עליה כלילת יופי משוש לכל הארץ". רבנים ותלמידי חכמים מלאים וגדושים בתורה ובחסידות מילאו את רחובותיה, אדמו"רים וחסידים פיארו כל פינה משביליה. עשרות ה'קלויזים' החסידיים וה'שטיבל'עך' המפוארים שבה היו לשם דבר לכל שוחרי תורה, ושימשו כשיבות ובתי אולפנא לכל אשר בתורת ה' חפצו, וקול התורה והחסידות התרונן בהם ברמה בכל שעות היממה, מתוך התנתקות והתעלות מוחלטת מחיי החומר והחולין. וכיון שכך, נהרו אליה פרחי הצורבים לצד טובי המוחות והעילויים מכל קצוי גאליציה, לקיים בה: 'הוי גולה למקום תורה'. לא בכדי זכתה לתואר המכובד – הקהילה השנייה בחשיבותה בגאליציה כולה לאחר קראקא.

וכפי שמשתקף מתיאור רבינו את קהילת 'טארנא', במכתבו (מטארנא, יום ו' עש"ק פ"ש תרפ"ג) לתלמידו הג"ר דוד זיידמאן זצ"ל שהתגורר בווינא:

"כעבור איזה ימים ראיתי כי בעזה"י הכל שלום והשקט, והיא קהלה נכבדה, ויש בה ת"ח מופלגי תורה ויראי ה', וכן בחורי חמד מופלגים ושוקדים כן ירבו, אך אחת היא, כי העבודה רבה עלי למאוד מפאת לימוד התלמידים שיעור קבוע, ודיני תורה וכדומה, וגם רבו תלמידי חכמים המתהלכים בביתי, החפצים בכל עת לדבר עמי דברי תורה, ואני תש כחי... וגם מוטל לפני חבילות מכתבים ושאלות אשר יבואו יום יום"¹²⁵.

בקריאה שהפנה רבינו כשנה לאחר השתקעותו בטארנא (מיום ד' פר' דברים תרפ"ג לפ"ק), 'לנדיבי עם בכלל וליוצאי טארנא שהתגוררו בארצה' בפ"ט, אודות הקמת בנין עבור הת"ת והשיבה בטארנא, בבקשה שיטו שכם ויתרמו בעין יפה עבור מטרה קדושה זו, משרטט שוב רבינו מנהמת לבו קוים נאצלים לדמותה התורנית של העיר:

"נתגדלתי בגאליציה המזרחית, והייתי שם רב באיזה קהלות, ומכיר אני את הישיבות שהיו שם, וזה מקרוב אשר הנני פה ורואה אנכי היתרון אשר לת"ת פה, כי פה הוא מקום תורה באמת, וקנאת סופרים תרבה חכמה, פה יגדלו הנערים בתורה ויראת שמים, יצליחו על דבר אמת ויהיו לאנשים מצוינים בעזה"י, ולאשר בעזה"י רבו כמו רבו התלמידים פה, וגם ינהרו לכאן תלמידים מכמה מקומות, החלו לבנות פה בית גדול... ומי האיש החפץ חיים ורוצה לזכות באמת בת"ת

125. נרפס בקובץ 'כרם שלמה' (שנה י"ז, קונטרס א, עמ' כ"א).

דרבים, יתן ידו לבנין והחזקת הת"ת וישיבה דפה, וידעו באמת כי פה לא יגעו לריק, וחפץ ה' בידם יצליח...¹²⁶.

גם בחומת טארנא כמו בבוטשאטש ובעיירות אחרות, ננעצו טלפי ההשכלה והריפורמה עוד מימים ימימה, אך לא בהיקף ובצורה כואבת ומדאיגה כל כך¹²⁷. רבבות יהודים התגוררו בעיר, ואלפים מהם היו יראים ושלמים גם לאחר המלחמה. הודות להתלכדות קהילות החרדים, נותרה טארנא הרוחנית בטהרתה כבימי זוהרה, למרות הרקבון שפשה בקצה המחנה ע"י החוגים המתקדמים, ומרבית תושבי טארנא השתייכו לקהילות חסידי צאנז ושינאווא, וכן נמנו רבים בה על עדת חסידי בעלזא¹²⁸. רבינו זקף את מעלותיה ופיסגתה של העיר ובניה, לזכות השראתו וכוחו של אותו זקן וצדיק – שר התורה הרה"ק בעל ה'דברי חיים' מצאנז זי"ע, שרוחו וקדושתו ריחפו על העיר¹²⁹.

במרכז העיר טארנא, עמד הקלוזי המפורסם של חסידי צאנז, שבו התקיימה חברה 'קובעי עיתים לתורה'. כל יודע ספר, תלמידי חכמים או אנשי מסחר באשר הם נדרשו לקבוע שיעורים לתורה, ורוקא בקלוזי זה שהקמה במתמידים ובלומדים, וקול התורה התרונן בין כותליו בכל שעות היום והלילה¹³⁰.

זאת היתה ממלכת התורה והחסידות המפוארת אותה איזה רבינו למושב לו בערוב ימיו, ואכן לאחר חג הפסח שנת תרפ"ב לפ"ק הגיע רבינו לשכון כבוד בטארנא¹³¹. ומיד עם הגיעו

126. שם (אדר תשמ"א, קונטרס ה, עמ' כ"ב).

127. מן הענין לציון, כי מגפת ההשכלה החלה להתפשט בטארנא עוד בשנת תרכ"ג. באותו פרק ירו החוגים המתקדמים את אבן הפינה לבית הכנסת העירוני שנבנה מכספי ההקצבה של הממשלה האוסטרית לציון חג היוכל של הקיסר פראנץ יאזעף. ובכדי להפגין התידדות בין כלל הדתות, הזמינו כומר נוצרי וכיבדוהו להניח את אבן הפינה לבנין. כאשר הגיעו הרבנים אל אזני הרה"ק בעל 'דברי חיים' מצאנז זי"ע, קצף והתרעם על הפגיעה והחילול בכבוד שמים, וקילל את הבונים שלא יזכו לראות בהשלמת הבנין. ואכן קרוב לחמישים שנה עמד שלד הבנין בשממונו ולא הושלם, ודברי הצדיק לא חזרו ריקם. היהדות החרדית התלכדה ומנעה בכל כוחה את השלמת הבנין, ורק בשנת תרס"ח הגיעו המשכילים והציונים בעזרת השלטונות לידי שליטה בהנהלת הקהילה, והם השלימו את הבנין אשר היה מרשים במבנהו ובהדרו, אך שומם וריק ממתפללים, ושומרי אמונים לא פקדו את שעריו אלא בהתכנסויות רשמיות ע"פ צו הממשלה (ידאס אידישע ליכט' תשי"ב גליון 344. וראה שם פרטים נוספים אודות פרשה מבישה זו).

128. 'ידאס אידישע ליכט' (שם).

129. קובץ 'כרם שלמה' (שם, בהערה).

130. 'ידאס אידישע ליכט' (שם).

131. בכתב התוראה זי"העניק לתלמידו הג"ר יעקב טייטלבוים ז"ל ביום י"א למב"י תרפ"ב, לפני החתימה מופיע שם העיר 'זינא', ומאידך ביום ל"ו למב"י מצאנוהו כותב במכתב (הוכא להלן): "...זה איזה שבועות אשר אנכי פה כי נתקבלתי פה לרב", וחזתם את שמו מ'טארנא'. בספר 'שמואל בדורו' (עמ' רצ"ו) נדפס מכתב המלצה מרבינו מייס כ"ג שבט תרפ"ג בווען, ורבינו חותם א"ע כאבד"ק בוטשאטש, וכנראה שנפל ט"ס בהעתקת המכתב, כי כאמור בשנת תרפ"ג כבר היה אבד"ק טארנא והתגורר שם.

לח המאיר המאיר לארץ טארנא לעולם

בשערי העיר, למרות גילו המבוגר חידש כנשר נעוריו, והחל להרבות פעלים לתורה, כדי להחזיר את עטרת צביונה התורנית של העיר ליושנה המזהיר, כמו בשנים קדמוניות. וקבע את בית מדרשו בקלויז, בתוך ד' אמות של הלכה ויראת שמים¹³².

תורה שלמדתי באף

אולם לעומת ולמרות גדלותו ופירסומו כענק ההוראה וכגדול הדור, ולמרות צמאונה וערגתה של 'טארנא' לתורה, לא היתה דרכו בה סוגה בשושנים, והוא סבל מרורות מטירדות שונות ומשונות. החל מעצם העומס הכבד של הרבנות וניהול כל עניני העיר לעת זקנתו בתשות כוחו, וכן מעול אלפי השאלות שנערמו על שולחנו מכל קצוי ארץ וציפו לתשובתו הרמה, וכ"ז בעוד שהוא חסר כלי אומנותו – ספריו שהיו למאכלת אש. דרך חיי העוני והדחק שהיו מנת חלקו, עד כדי כך שאפילו בית הגון הראוי לדירה כפי כבודו לא היה לו. ועד רשעותם של פוקרי עול שעמדו בדרכו, שהציקו והפריעו לו בעבודת הקודש.

'מן השמים הוא...'

רבינו ידע מראש – טרם בואו, על הקשיים הצפויים לו בניהול העיר והרבנות בה, ומכל מקום הסכים להתמנות כרבה של טארנא, אך גם הוא לא שיער עד היכן יגיעו פני הדברים, וכדבריו בפתח תשובתו מטארנא (ביום ו' עש"ק ל"ו למבני" תרפ"ב):

"...זה איזה שבועות אשר אנכי פה כי נתקבלתי פה לרב, אם כי היגיעה רבה למאוד, ולו ידעתי זאת מראש לא הייתי מקבל עלי עול הזה לעת זקנותי ואני תש כח מאוד, אבל ראיתי כי מן השמים הוא, כי פתאום נעשה הדבר באפס שום השתדלות מאתי, מסתמא הוא לטוב, ועיני צופיות לרחמי שמים כי יושיבנו על מי מנוחות. שאוכל ללמוד וללמד לשמור ולעשות כאשר עם לבבי... טרדותי פה רבו, וגם יגיעוני בכל יום מכתבים מרבנים שבמדינה בשאלות נחוצות אשר ממש לא יתנוני לבלוע רוקי..."¹³³.

כל המקיים את התורה מעוני

רבינו הגיע לטארנא בעירוס ובחוסר כל, כפי שמשתקף מתוך מכתב שכתב (ביום י"ד שבט תרפ"ג) מטארנא: "אף שאני רב בקהלה גדולה עכ"ז שעתא דחיקא לי, כי כמעט כל רכושי בבוטשאטש, ורובי הספרים שלי היו למאכלת אש"¹³⁴.

132. 'דאס אידישע ליכט' (שם).

133. נדפס בשו"ת אמרי יושר החדש (סי' קל"ח).

134. שם, תחומ"מ (סי' פ"ז) בשולי התשובה.

באגרת שכתב רבינו להג"ר זאב לייטער זצ"ל אבד"ק פיטסבורג (מיום י' מנחם אב תרפ"ג), הוא מגלה טפחיים נוספים מקשייו, בעיקר בגין מועקתו מדירתו הקטנה, כאשר אין לאל ידיהם של אוהביו בטארנא לעמוד לעזרתו, בשלב זה עלו געגעויו ליהדות זינא' המפוארת שעשו יותר מכפי יכולתם לכבד את הרבנים הגאונים שהתגוררו שם, והוא מתאונן בצר לו:

"אשר שאלני כת"ה אם הנני שבע רצון פה (טארנא), כבר ידע כ"ת כי הי' כבד עלי מאד ליסע מוויז, כי שיערתי מראש גודל הטיידה פה, אשר ממש לא יתנוני השב רוחי, בכל דבר גדול וקטן, טירדא דמתא, ומרחוק יקיפוני בחבילות שאלות בלי שיעור, ובעונוני תש כוחי, ואף גם זאת כי פה נתנו לי דירה דחוקה למאוד, ואנכי לא ידעתי מזה, כי אמרו לי שהכינו דירה טובה, ועתה כבד מאד למצוא דירה רחבה כי יצטרכו לזה ארבעים מיליאן מעות שלנו, ואין לי אף מקצת דמקצת, אף שיש לי ב"ה פה כמה אוהבים, ועכ"ז אין לאל ידם להמציא לי הדירה מחמת הכסף הרב הנדרש, ואם הייתי נחוץ לכוז בוויז אף כי לא הייתי שם רב בעיר, אעפ"כ הי' הדבר נקל יותר מפה, כי הנימוס וכבוד ת"ח בוויז ובפרט אצל אנשי השיף שוהל גדול הרבה מדרך גאליציהן ופולין, כי ירושה היא להם מקדוש ה' בעל חת"ס זצ"ל אשר שמש צדקתו זרחה גם לוויז"¹³⁵.

בהמשך מכתבו להרה"ג ר' דוד זיידמאן זצ"ל (הנ"ל), מנמק רבינו את הסיבה לשאיפתו לדירה מרווחת יותר, מאחר והעבודה רבה עליו למאוד:

"מפאת לימוד התלמידים שיעור קבוע, ודיני תורה וכדומה, וגם רבו תלמידי חכמים המתהלכים בביתי, החפצים בכל עת לדבר עמי דברי תורה, ואני תש כחי, וגם הדירה דחוקה, ואולי כשיהי' לי דירה רחבה כאשר יבטחוני כולם, תקל עלי העבודה, כי אוכל להיות בשעות קבועות בחדר מיוחד, והנני מצפה לרחמי שמים אשר יושיבנו על מי מנוחות",

גם כאן שב רבינו ומדגיש את געגעויו ואת חיבתו לאוהביו בוינא:

"יש לי געגעוים לוויז בשביל אוהביי אשר היו לי שם, אשר כמים הפנים אל הפנים, ועל כת"ר לבשר להם כי ת"ל אתנו החיים והשלום"¹³⁶.

ויהי בנסוע הגאון ר' שמואל עהרנפעלד זצ"ל אבד"ק מאטסדארף לבעלזא לקבל פני מרן הגה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע לקראת הימים הנוראים, עבר דרך טארנא, וביקר את רבינו בהיכלו כולו אומר כבוד.

וכה מספר הגאון הנ"ל באחת מרשימותיו:

"הגאון זצ"ל (רבינו) התנצל לפני אז, שבעידן לימודו עם תלמידיו שהיו ת"ח מופלגים גדולי תורה, עברו לפני ביתו מילדי גוים והתלוצצו בהם, כי דירתו של הגאון ז"ל הי' סמוך ונראה לרחוב העיר, ע"כ בקשני לעורר את ראש הקהל על זה. ופקודתו

אוצר החכמה

¹³⁵. נדפס בספר "שט משמעון" (וויז, מכתב ד').

¹³⁶. בשולי המכתב לאחר חתימתו הוסיף רבינו: "לא אוכל להטריח לכת"ר לדרוש בנינו בשלום כל ידידי אוהביי ואוהביי בוויז, ויואל נא לדרוש בשלום וכו' ובשלום וכו', וגם לתלמידיי אשר למדו אצלי, אשר בלי ספק יש להם שיח ושיג עם כ"ת בכל עת".

שמרה רוחי, ודברתי עם אחד מנכבדי העיר שיתקיים בגברא רבא ברב האי גאון הקרא וקמת ועלית, ודירה זו ירדה היא לו, ומעלין בקודש. הראש הקהל הבטיחני שאחר עבור הימים טובים יקבל רבם דירה בבית אחוזתם של הקהלה ויקבעו עבורו דירה נאה כראוי וכיאות¹³⁷.

ההשתדלות נשאה פרי, וראשי הקהל עמדו בהבטחתם, ורבינו אכן קיבל דירה בבנין הקהילה.

אך גם אז לא זכה רבינו להגיע אל המנוחה ואל הנחלה, והעוני שרר בביתו דרך קבע. עד שלאחר הסתלקותו של רבינו, בעת ההספד שנערך עליו בטארנא עיר מלכותו, פנה הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל אל צאן מרעיתו של רבינו – בני העיר טארנא, ולאחר הקדמה קצרה שנשא בזה הלשון: "איך בעט אייך איבער טויענט מאהל, אבער איך מוז אייך זאגן", קבל בפניהם בטרונאיא, כי הלך לנחם את האבלים בבית רבינו, ונדהם לראות כסאות שבורים, עניות ודחוקות וזעקות מכותלי הבית, בכל פינה ופינה. והוכיחם באותו מעמד תוכחת מגולה על כך שגאון עולם כרבינו שכן בקירבם, והם לא תמכו בו בפרנסה בריווח, כיאות לפי כבודו הרם¹³⁸.

גדולה הכנסת אורחים

ביתו של רבינו היתה פתוח לרווחה לעוברים ושבים שהתאכסנו אצלו בכל עת מצוא, וכשצהלתו בפניו היה מכבד את האורחים ביותרת הכבוד, חילק והאכיל לכל דכפין מהא לחמא עניא שהיתה לו בביתו, אף שהיתה לפעמים סעודה שאינה מספקת לבעליה... ופוק חזי מה שמספר תלמיד רבינו הגאון ר' שמואל אלטער זצ"ל:

"...מורי ורבי הגאון הקדוש ר' מאיר אריק זצ"ל אבדק"ק טארנא, מידת טובו כמעט אין לספר, וכל אורח שבא לביתו היה רוצה הוא להזמין לארוחת הצהריים, ושמעתי מנכדו הגאון ר' קלמן ז"ל ד' ינקום דמו, [שרבינו] בידעו שהדבר קשה מאד מעט עבור זוגתו הרבנית, היה רגיל ללכת בעצמו אל חדרה, ולספר לה איזה אורח חשוב וגדול בתורה הוא כעת אצלו, ומה מאד הייתי רוצה להזמין לאכול עמי בצהריים. היות שלא הי' חסדים אצלו אורחים כאלה, ובכל פעם הפליג בגדלותם בתורה וביראה, או פעם אחת אמרה לו הרבנית: "לא אבין באמת, אני חשבת שאתה הנך גדול מיוחד בתורה, ולבסוף רואה אנכי בשמעי איך תהלל את האורחים שכמעט כולם גדולים ויראים כמוך, או אולי עוד יותר ממך..."¹³⁹.

137. "שמואל בדור" (עמ' מ"ח).

138. "ניצוצי אורות" (צו תשס"ד, עמ' ר'), מרשימות הרה"ח ר' יהושע זאב לערנער שליט"א, בשם הגה"ק רבי יעקב מפשעווארסק זצ"ל שהיה נוכח במעמד, וע"ע להלן פ"ט – 'מילי דהספידא', קטע נוסף מהספרו על רבינו. מענין לענין באותו ענין, יש לציין את דברי הגר"מ שפירא במכתבו מפיעטרקוב להגאון מפרוביזנא (מיום ר"ח כסלו תרפ"ט), אודות סידורו של רבינו לקבל התמנות בעיר גדולה, מפאת הקושי בהנהגת ציבור גדול לעדותיו ולדעותיהם החלוקות. וכתב: "עוד לפני המלחמה הגיד לי הגה"צ הר"מ אראק ז"ל, כי אלמלי חי אתנו היום הגאון רשכבה"ג בעל "שואל ומשיב" ז"ל, היה נשאר בעיר קטנה. והגע עצמך מה עלה לו להגאון הנ"ל בטארנא עיר ואם בישראל, אם לא בזיונות וצמצום פרנסה..." (נרפס בספר עפש נחמיה, ירושלים, תש"ס. עמ' ע"ז).

139. 'ליקוטי בתר ליקוטי' על אגדות הש"ס (חלק ד' עמ' ס"ג).

ויקנאו למשה במחנה

אם לא היה די בכל האמור, בטרדותיו מבית ומחוץ, קפצה עליו גם רוגזם של שולי שוליים – פורקי עול בני בליעל שהתגוררו בטארנא, שדמותו ושיעור קומתו הרוחנית של רבינו כ'רב' מהדור הישן, ומלחמתו העיקשת במשכילים ובפוקרים, היתה לצנינים בעיניהם, והם הצרו את צעדיו.

בדרשתו הראשונה שנשא רבינו בטארנא, פירש את הכתוב (קרח ט"ו י"א): "ואהרן מה הוא כי תלינו עליו", דאיתא בגמ' (עירובין ס"ה ע"ב) דבשלשה דברים אדם ניכר בכיסו בכוסו ובכעסו. והנה קרח ועדתו חלקו על אהרן באמרם שאינו ראוי לכהונה גדולה, ולזה היה צורך להעמידו על המבחן כדי לידע מהותו. אמנם בכוסו אי אפשר היה לבוחנו כי הכהנים אסורים להיות שתויי יין, וכן לא יכלו להכירו בכיסו, שהרי דרשו חז"ל (יומא ה' ע"א) על הפסוק (ויקרא כ"א, י'): "והכהן הגדול מאחיו" – גדלוהו משל אחיו, נמצא שהיה גדול מכולם בעושר. לכן אמר משה רבינו: "ואהרן מה הוא", אם תרצו לעמוד על דעתו ומהותו, אז 'כי תלינו עליו' – בעת שתריכו עמו תוכלו לראות שפלותו וצדקותו. וע"כ תדעו – סיים רבינו – שבשרב יושב במנוחה אי אפשר להכירו מי הוא, ודוקא כשיש עליו מחלוקת ניכרת מהותו¹⁴⁰.

היה זה בבחינת 'ניבא ולא ידע מה ניבא', כי כאמור, מיד לאחר הופיעו בשערי העיר, קמו עליו ביתר עוז מתנגדים אלה, אשר חלקם נלחמו מתחילה נגד התמנותו, ומשלא עלתה בידם למנוע את המינוי הרם, המשיכו ברוע מעלליהם, ועמדו למכשול בדרכו של רבינו על כל צעד ושעל. אלא שרבינו בפקחותו, בענוותנותו ובמידותיו הנאצלות עמד גם בנסיון זה, והבליג בגבורה כל עוד לא היו הדברים נוגעים לכבוד שמים.

מתוקף התקנות הממשלתיות, שחייבו את הרבנים הרשמיים להבחן במבחנים אשר ברו מלבם, לא קיבל רבינו אישור לכהן כרבה של טארנא, כי אם כאב בית הדין בלבד, וכאשר נתקבל בטארנא היה תוארו הרשמי 'ראש בית דין'. אך בכתב הרבנות, וכן בעל פה, הובטח לו על ידי ראשי הקהילות, שלא יקבלו רב שיכהן מעליו. אולם לאחר תקופה, כשרבינו נלחם נגד משנאי ה' ללא חת, עלתה ההצעה בקרב החוגים החילוניים למנות 'רב מטעם', נבון ומתקדם, היודע את שפת המדינה על בוריה, ואשר לו יד ושם בחכמות חיצוניות, כדי שיוכל להרצות דרשות בלשון לעז, ולהתאים את דרישות התורה וההלכה לרוח הזמן. לאחר מאמצים מרובים, מצאו כדי מדתם, ואיתרו 'רב' כרצונם. אך קהילות היראים שדבקו ברבינו בכל עוז, עשו ככל שלא יוכלתם למנוע מהם לבצע את זממם, וגייסו את בני משפחת המועמד בעצמו לשדלו להסיר את מועמדותו, עד שההצעה הוסרה מעל הפרק¹⁴¹.

140. מפי הגאון רבי שמואל וואזנער שליט"א, בשם מורו הגר"מ שפירא זצ"ל אבד"ק לובלין שהיה נוכח שם. וכ"ה בספר 'טל תורה החדש' פרשת קרח.

141. 'דאס אידישע ליכט' (שס). יצווין, כי המועמד מטעם החילונים, היה 'הרב' ד"ר יחזקאל לזין מרישא, רבו של הטמפל הלבובי. הצעה זו גרמה עגמת נפש לרבינו, אך כאמור ירדה מעל הפרק. הר"ר צבי יענער הי"ו ממעלבורן מספר, כי כשעלתה הצעה זו, והחילונים נתאספו לדון בערכו של אחד הימים לקדם את דבר המינוי, האספה התקיימה בחדר מואר באור החשמל, ותומכי רבינו החסידים, הגיע לשם בעת האסיפה ונתקו את חומי החשמל, כך שהאסיפה אולצה להתפזר בעוצמה.

למרות ההפרעות והעיכובים, לא נמנע מלפעול גדולות ונצורות להרבות כבוד שמים בכל עת, ובד בבד עם היותו אביר ההוראה וגדול המשיבים, היה ראש וראשון לגדור פירצות ולחזק בדקי הדת, ככל אשר יושת עליו מאילוצי הנהגת הציבור¹⁴².

יפוצו מעיינותיך חוצה

בימי שבת רבינו בטארנא התגלה יפעת אור שמשו כאור החמה בתקופתה, והארץ האירה מזיו כבודו. הוא נתפרסם כפוסק הדור ללא עוררין, וכרבן של כל בני הגולה שרעשו מחכמתו והוראותיו הברורות כנתינתן מסיני. לא רק בני 'טארנא' זכו לאור באור החיים, ליהנות מעושר כבוד מלכותו בכל מכמני התורה, גם בעלי תריסין מכל קצווי פולין וגאליציה נהרו אליו לקבל לקח מפיו וללמוד במחיצתו, וזכו לשמוע תורה מפי רבינו כששכינה מדברת מתוך גרונו.

אח"ח 1234567

מרחוק ומקרוב הורצו אליו שאלות מסובכות וחמורות שעמדו על הפרק, לשמוע חוות דעתו הרמה, ועל אף תשישות כוחו, וחבילי טרדין שהשתרגו על צווארו, הרבה להשיב לשואליו דבר ה' זו הלכה. וכפי שמצאנוהו בין כתרי תשובותיו: "...ומונח לפני תשובות להשיב בערך 'קרוב למאה' ואני תש כח"¹⁴³; "...חבילות מכתבים שאלות באים בכל יום"¹⁴⁴; "...יאמין לי כי טרדותי פה רבו אשר אי אפשר להעלות על הכתב"¹⁴⁵; "...ורבו טרדותי פה למאוד בעיר, וחבילות מכתבים יקיפוני כמעט בכל יום, אשר כמעט אין הזמן גרמא לקרותם, ובעוני תש כוחי"¹⁴⁶.

בהרבה מתשובותיו מהעיר טארנא אכן קיצר מאוד מפאת חוסר הזמן: "...ומרוב השאלות מרחוק הבאים יום יום בדברים נחוצים אין הזמן גרמא להשיב רק בקצרה"¹⁴⁷. באגרת משנת תרפ"ה לפ"ק להג"ר משה זיידנער זצ"ל דומ"ץ בווייסליטץ (תלמידו של בעל האבני נזר זצ"ל) מתנצל רבינו בענוות דוחו: "יאמין לי כ"ת כי לא ככוחי אז כוחי עתה, כי תש כוחי ועיני חלושות וכבד עלי לקרות המכתבים, אבל לרוב הפצרתו אשיב בקצרה..."¹⁴⁸.

מעטים ורעים היו ימי רבינו בטארנא, כשלש שנים ומחצה, וסבל שם מתשות כח לצד רדיפות וקשיי קשיים, אבל עכ"ז נחקק שמו וזכרו לדור ודור בתואר 'טארנער רב', בבחינת 'תורה שלמדתי באף היא שעמדה לי' (ראה ילקוט קהלת פ"ב תתקס"ח).

142. ראה עוד להלן פ"ח חלק מתקנותיו ופועלו בעניני הדת וקיום התורה.

143. יום ו' ערש"ק פנחס תרפ"ב טארנא (אמרי יושר החדש סי' קב"ד).

144. יום ו' ערש"ק ל"ז למבנ"י תרפ"ב טארנא (שם סי' קכ"ב).

145. יום ו' ערש"ק וארא תרפ"ג טארנא (שם סי' ע').

146. יום ב' יתרו תרפ"ג טארנא (שם סי' ע"א).

147. יום ו' ערש"ק בהעלותך תרפ"ב טארנא (שם סי' קכ"ג).

148. אמרי יושר החדש (סי' ט"ז, הובא להלן ריש פ"ט).